

Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(2020)

Зміст

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на життя)	5
MAKUCHYAN AND MINASYAN v. Azerbaijan and Hungary: звільнення та прославлення екстрадованого офіцера, який вбив солдата під час військових навчань в Угорщині – порушення	5
TËRSHANA v. Albania: неналежне розслідування факту понівечення обличчя заявниці кислотою – порушення	10
A. AND B. v. Romania: достатні спроби органів влади забезпечити захист свідків, незважаючи на перешкоди, спричинені самими заявниками – відсутність порушення	13
Стаття 3 Конвенції (заборона катування)	16
BUTURUGĂ v. Romania: невжиття органами влади заходів з проведення розслідування тверджень про домашнє насильство та кібербулінг – порушення	16
ASSOCIATION INNOCENCE EN DANGER AND ASSOCIATION ENFANCE ET PARTAGE v. France: невжиття органами влади необхідних та належних заходів із захисту дитини від жорстокого поводження з нею її батьків, що призвело до її смерті – порушення	18
Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)	22
GRUBNYK v. Ukraine: досудове тримання заявника під вартою, підозрюваного у тероризмі – відсутність порушення	22
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	25
GUÐMUNDUR ANDRI ÁSTRÁÐSSON v. Iceland: засудження заявника судом, який не відповідав принципу «суд, встановлений законом» – порушення	25
AKBAY AND OTHERS v. Germany: невиключення доказів, отриманих у результаті прямої чи непрямої провокації працівниками поліції до вчинення злочинів – порушення	28
ĆWIK v. Poland: прийняття судом показань, отриманих у результаті катування особи іншими приватними особами – порушення	31
ILIAS PAPAGEORGIU v. Greece: покладення на заявника цивільної відповідальності за вчинення ДТП, незважаючи на його виправдання в кримінальній справі щодо тих самих подій – відсутність порушення	36
Стаття 7 Конвенції (ніякого покарання без закону)	38
GESTUR JÓNSSON AND RAGNAR HALLDÓR HALL v. Iceland: накладення на адвокатів штрафу за неявку на судові засідання та затягування справи – скарга визнана неприйнятною	38

PANTALON v. Croatia: засудження за діяння, що не становили правопорушення згідно із законодавством – порушення	41
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	44
BREYER v. Germany: обов'язок провайдерів зі збереження персональних даних користувачів передплачених SIM-карток мобільного зв'язку та надання цієї інформації за запитом органів влади – відсутність порушення	44
HUDOROVIČ AND OTHERS v. Slovenia: достатні заходи з забезпечення доступу до питної води та водовідведення ромських громад – відсутність порушення	47
LEVCHUK v. Ukraine: відмова у виселенні чоловіка, який вчиняв щодо заявниці акти домашнього насильства – порушення	50
YEVGENIY DMITRIYEV v. Russia: невжиття достатніх заходів для усунення шуму та інших незручностей, які надходили з відділу міліції, розташованого під квартирою заявника – порушення	54
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	57
MAGYAR KÉTFARKÚ KUTYA PÁRT v. Hungary: недостатньо передбачуване законодавство з застосування штрафу до політичної партії за створення доступного мобільного застосунку, який дозволяв виборцям анонімно поширювати фотографії своїх виборчих бюлетенів – порушення	57
MONICA MACOVEI v. Romania: притягнення до відповідальності за висловлення оціночних суджень стосовно політичних осіб – порушення	60
SELLAMI v. France: накладення покарання на журналіста за публікацію в статті фоторобота підозрюваної у вчиненні злочину особи – відсутність порушення	63
Стаття 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту)	67
BARBOTIN v. France: недостатній розмір компенсації за перебування в неналежних умовах під час ув'язнення – порушення	67
Стаття 14 Конвенції (заборона дискримінації)	70
POPOVIĆ AND OTHERS v. Serbia: встановлення державою різних розмірів і видів пільг та інших соціальних виплат залежно від причини настання інвалідності – відсутність порушення	70
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності)	72
AsDAC v. The Republic of Moldova: використання Національним банком творів мистецтва, створених двома членами асоціації-заявника, без сплати роялті – порушення	72

PAPACHELA AND AMAZON S.A. v. Greece: невжиття органами влади заходів зі звільнення готелю, незаконно захопленого мігрантами – порушення	76
Стаття 1 Протоколу № 7 до Конвенції (процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців)	
MUHAMMAD AND MUHAMMAD v. Romania: неможливість заявників ознайомитися з обвинуваченнями та матеріалами справи щодо видворення у зв'язку з їх секретністю – порушення	79
	79
Стаття 2 Протоколу № 7 до Конвенції (право на оскарження у кримінальних справах)	
SAQUETTI IGLESIAS v. Spain: неможливість оскарження значного розміру штрафу, накладеного за митне правопорушення без врахування принципу пропорційності – порушення	85
	85
Стаття 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути притягненим до суду або покараним двічі)	
VAJČIĆ v. Croatia: притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення правил дорожнього руху – відсутність порушення	89
	89
Стаття 1 Протоколу № 12 до Конвенції (загальна заборона дискримінації)	
NAPOTNIK v. Romania: відкликання заявниці з посади дипломатичного представника закордонного представництва у зв'язку із вагітністю – відсутність порушення	92
	92
КОНСУЛЬТАТИВНІ ВИСНОВКИ ЗА ПРОТОКОЛОМ № 16 ДО КОНВЕНЦІЇ	94

СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ЖИТТЯ)

MAKUCHYAN AND MINASYAN v. Azerbaijan and Hungary (№ 17247/13)

Обставини справи

Справа стосувалася помилування Президентом Азербайджану особи, засудженої за вчинення вбивства (Р. С.), та її звільнення після переведення з Угорщини до Азербайджану для відбуття невідбутої частини призначеного покарання.

Заявниками у справі є двоє громадян Вірменії, Х. М. та С. М. (помер на час розгляду справи Судом), які народились у 1975 та 1958 роках відповідно. Вдова С. М. та двоє їхніх дітей виявили бажання підтримувати заяву в Суді замість нього.

У 2004 році Х. М. та племінник С. М. (Г. М.), обидва військовослужбовці Вірменії, вивчали курс англійської мови в м. Будапешт, організований та проведений за програмою НАТО «Партнерство заради миру». До проходження курсу були залучені по два учасники з усіх колишніх радянських держав, включаючи Республіку Азербайджан.

Під час курсу Р. С., військовослужбовець Азербайджану, вбив племінника С. М., поки той спав, відрубавши йому голову сокирою. Р. С., до того як його заарештували працівники правоохоронних органів Угорщини, також намагався проникнути в кімнату Х. М.

Р. С. був засуджений угорськими судами за жорстоке та умисне вбивство і замах на вбивство до довічного ув'язнення з можливістю умовного звільнення через 30 років.

Під час кримінального провадження факт щирого каяття Р. С. не було підтверджено. Засуджений заявив, що вбив племінника С. М. через його вірменське походження і тому, що інші особи з Вірменії, які були слухачами курсу, спровокували його і знущалися над ним.

У 2012 році на запит органів державної влади Р. С. був переведений до Азербайджану відповідно до Конвенції Ради Європи про передачу засуджених осіб для відбуття решти призначеного покарання.

Однак після повернення до Азербайджану Р. С. повідомили, що він був помилуваний Президентом і звільнений від кримінальної відповідальності. На публічній церемонії Р. С. також підвищили у військовому званні (до звання майора), надали службове житло та виплатили заборгованість із заробітної плати за вісім років.

Оцінка Суду

Чи є Азербайджан відповідальним за вбивство Г. М. та замах на Х. М. за матеріальним аспектом статті 2 Конвенції?

Суд підкреслив, що чинний стандарт за міжнародним правом встановлює дуже високий поріг відповідальності держави за дії, які в протилежному випадку не були віднесені до її відповідальності в момент їх вчинення. Зокрема, встановлення відповідальності держави за міжнародним правом має полягати у «визнанні» та «прийнятті», а не лише «схваленні» та «підтриманні» таких дій.

Дії уряду Азербайджану загалом, включно з рішенням про помилування Р. С., його підвищенням, присудженням йому виплати заборгованості із заробітної плати та надання права користування квартирою, чітко й безумовно демонстрували «схвалення» та «підтримання» щодо дій Р. С.

Таке схвалення було відображено в наданих заявниками твердженнях різних азербайджанських посадовців та інших осіб, які висловлювали особисте схвалення поведінки Р. С., його переведення та/або помилування. Суд погодився, що більшість таких тверджень, а також спеціальний розділ на вебсторінці Президента Азербайджану з листами вдячності Президенту за помилування Р. С., були особливо тривожними, оскільки вони прославили Р. С. як національного героя за вчинення ним жорстоких злочинних діянь.

Проте Суд не був переконаний у тому, що Азербайджан «чітко та безумовно» «визнав» і «прийняв» як «власні» жахливі дії Р. С., які були частиною приватного / особистого рішення. До того ж напад було вчинено вночі, поза межами навчального часу, і не було переконання в тому, що він вчинив ці злочини за наказами своїх керівників.

Суд не був переконаний у тому, що ці неприпустимі й такі, що не відповідають статусу Р. С. як військового офіцера, приватні дії могли бути передбачені його командуванням, або що Азербайджан мав бути відповідальним за них згідно з міжнародним правом, тому що Р. С. був агентом цієї держави.

З матеріалів справи також не вбачалось того, що порядок призову до складу військових сил та контролю їх придатності до служби на час направлення Р. С. до місії в Угорщині був неналежним.

Підкресливши, що така оцінка ґрунтується на основі надзвичайно суворих стандартів, встановлених міжнародним правом, ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення Азербайджаном матеріального аспекту статті 2 Конвенції.

Чи виконав Азербайджан свій обов'язок за процесуальним аспектом статті 2 Конвенції щодо забезпечення виконання покарання Р. С.

ЄСПЛ дійшов висновку, що Азербайджан взяв на себе відповідальність за виконання покарання Р. С. у виді позбавлення волі після його передачі, і з цього моменту йому було запропоновано надати адекватну відповідь на вчинення злочину одним із його громадян на ґрунті етнічної належності в іншій країні. Враховуючи надзвичайно напружену політичну ситуацію між Азербайджаном та Вірменією, органи влади мали проявляти ще більшу обережність.

Однак замість виконання покарання Р. С. його було звільнено, і з ним поводитись як з невинною або неправомірно засудженою особою, наділили благами, надання яких не було підкріплене жодними нормами національного законодавства.

Крім того, Суд не вважає переконливими наведені урядом Азербайджану підстави для негайного звільнення Р. С. Що стосується стверджуваної несправедливості кримінального провадження, то Суд дійшов висновку, що справу Р. С. розглядали суди Угорщини двох рівнів, які ухвалили належним чином обґрунтовані рішення.

У будь-якому разі, якби Р. С. вважав судове провадження над ним несправедливим, він міг подати до ЄСПЛ заяву проти Угорщини після того, як провадження проти нього було завершено, але не зробив цього.

Що стосується особистої історії та психічних розладів Р. С., то вони навряд чи можуть виправдати неспроможність азербайджанських органів влади покарати одного зі своїх громадян за вчинення злочину на ґрунті ненависті. Його психічний стан під час судового провадження в Угорщині ретельно оцінили медичні експерти, які дійшли висновку про здатність Р. С. на той час розуміти значення і наслідки своїх дій.

Дійсно, наступне рішення про підвищення Р. С. у військовому званні явно свідчило про те, що азербайджанські органи влади визнали його придатним для продовження військової служби, отже, він не страждав на серйозну психічну хворобу.

Фактично Р. С. в Азербайджані не було покарано за вчинення злочинів проти громадян Вірменії.

Це не було сумісним з обов'язком Азербайджану за статтею 2 Конвенції в ефективному запобіганні вчиненню злочинів, що ставлять під загрозу життя інших осіб.

Суд, таким чином, дійшов висновку про порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції Азербайджаном.

Чи мало місце невиконання Угорщиною обов'язку за статтею 2 Конвенції у забезпеченні Р. С. можливості відбувати покарання навіть після того, як він залишив країну?

По-перше, Суд зазначив, що угорські органи влади дотримувались процедури, викладеної в Конвенції Ради Європи про передачу засуджених осіб, під час екстрадиції Р. С.

Суду не було надано жодних доказів того, що угорські органи влади безумовно знали чи мали знати про те, що азербайджанські органи влади звільнять Р. С.

Дійсно, враховуючи тривалість перебування Р. С. в угорській в'язниці, Суд не побачив того, як органи влади цієї країни могли зробити щось більше, аніж поважати процедуру та дух Конвенції про передачу і вірити, що інша держава Ради Європи буде діяти добросовісно.

Таким чином, порушення Угорщиною процесуального аспекту статті 2 Конвенції немає.

Чи відіграло роль вірменське етнічне походження жертв Р. С. у заходах, вжитих азербайджанськими органами влади після його повернення?

Суд підкреслив, що факт належності жертв до Вірменії був єдиним мотивом злочинних дій Р. С., як встановили угорські суди. Таким чином, етнічна складова

його злочинних діянь була повністю розслідувана Угорщиною, і Суд не вбачає підстав для сумніву у висновках судів.

Крім того, Суд був переконаний, що заявники керувалися досить переконливими доказами того, що вжиті Азербайджаном заходи стосовно Р. С. були мотивовані расизмом. Зокрема, Р. С. помилено після його повернення, без будь-якого явного офіційного клопотання, процесу чи провадження. Крім того, його підвищили у званні та надали заохочення, які, за відсутності правового підґрунтя, були сприйняті як заохочення його поведінки.

До того ж Суд ще раз зазначив про твердження азербайджанських посадових осіб, за якими Р. С. є патріотом та героєм, і про створення на вебсторінці Президента розділу, присвяченого Р. С.

Суд висловив своє співчуття з приводу того факту, що більшість із цих тверджень висловлювали особливу підтримку вчинених Р. С. злочинів, які прямо спрямовані проти вірменських солдатів, та дійшов висновку, що саме існування зазначеного розділу на вебсторінці Президента свідчить про те, що Р. С. було помилено у зв'язку з етнічним умислом його нападу.

Два твердження, наданих урядом Азербайджану, які, з одного боку, заперечують, що дії Р. С. були схвалені на офіційному рівні, а його самого не було визнано героєм у державі, не були достатніми для спростування переважної кількості доказів заявників про те, що різні дії, що призвели до фактичного непокарання Р. С. в сукупності з прославленням вчиненого ним надзвичайно жорстокого злочину, мали причинний зв'язок з етнічним походженням жертв.

Уряд не спромігся спростувати аргументовані твердження заявників про дискримінацію, у зв'язку із чим ЄСПЛ констатував порушення Азербайджаном статті 14 Конвенції разом зі статтею 2 Конвенції.

Чи виконали уряди Азербайджану та Угорщини обов'язок з розкриття / надання документів?

Заявники скаржилися, що обидва уряди не надали документів за їх запитом, посилаючись, зокрема, на Указ Президента Азербайджану про помилування Р. С. і протоколи зустрічей Президента та його вказівки стосовно Р. С.

Суд дійшов висновку, що, всупереч цьому, обидва уряди надали документи, запитовані Судом, у встановлений строк, включно з рішенням Президента про помилування. Суду не було відомо про будь-який додатковий документ, який уряд міг би надати для належного та ефективного розгляду справи заявників, проте не зробив цього.

Жоден з урядів-відповідачів не відмовлявся від співробітництва із Судом, у зв'язку з чим порушення статті 38 Конвенції не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 2 Конвенції (право на життя) Азербайджаном у матеріальному аспекті.

Порушення статті 2 Конвенції Азербайджаном у процесуальному аспекті.

Відсутність порушення статті 2 Конвенції Угорщиною у процесуальному аспекті.

Порушення Азербайджаном статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 2 Конвенції.

Відсутність порушення урядами Азербайджану та Угорщини статті 38 Конвенції.

Рішення ухвалене Палатою 26 травня 2020 року й набуло статусу остаточного 12 жовтня 2020 року.

TËRSHANA v. Albania (№ 48756/14)

Обставини справи

Справа стосувалася нападу на заявницю у 2009 році, що мало наслідком її знівечення внаслідок обливання верхньої частини тіла кислотою невстановленою особою. Заявниця підозрювала, що такі дії вчинив її колишній чоловік, якого вона звинувачувала у домашньому насильстві.

Заявниця у справі, Д. Т., є громадянкою Албанії, яка народилася у 1984 році й проживає в м. Тирана (Албанія).

29 липня 2009 року заявниця йшла вулицею міста зі своїми колегами, коли невідома особа напала на неї і облила її кислотою. Заявницю доставили до лікарні у критичному стані, 25 відсотків її тіла було знівечено у результаті опіків. Невдовзі після нападу заявниця поїхала до Італії для проходження спеціалізованого медичного лікування; їй було проведено щонайменше 14 операцій у період між 2009 та 2012 роками. Заявниця страждала від нападів тривоги і мала психологічні проблеми; крім цього вона боялась повертатись до Албанії. Правоохоронні органи негайно розпочали розслідування цього інциденту. Заявниця надала показання, в яких стверджувала, що не впізнала свого нападника, але підозрювала, що напад був організований її колишнім чоловіком І. А., який вже вчиняв насильницькі дії стосовно неї та погрожував їй вбити у минулому.

У квартирі І. А. було проведено обшук та вилучено декілька предметів, у тому числі два ножі. Його було затримано за виготовлення та незаконне володіння зброєю. Однак пізніше прокурор районної прокуратури припинив кримінальне розслідування щодо І. А., встановивши, що ножі були призначені для декоративного використання, а отже, злочину вчинено не було.

Під час кримінального провадження були проведені й інші слідчі дії, зокрема, огляд місця події, допит членів сім'ї заявниці та І. А., було отримано відеозаписи з камер спостереження, встановлених на території двох банків, що розташовані поблизу місця вчинення нападу, отримано результати судово-медичних експертиз та доручено ідентифікувати відбитки пальців на контейнері з речовиною, який невідома особа кинула в неї, та встановити походження речовини, що була знайдена в контейнері та на одязі заявниці.

У лютому 2010 року було призупинено розслідування, в ході якого не вдалося встановити як походження речовини, якою облили заявницю, так і особу винного. Заявниця неодноразово зверталася до відповідних державних органів із вимогою дізнатися про результати розслідування, проте марно. За останніми даними, що є у матеріалах справи, провадження у справі триває й досі.

У 2013 році національні суди припинили провадження у справі за позовом про відшкодування шкоди проти держави, оскільки ні заявниця, ні її адвокат не з'явилися на судові засідання у цій справі.

Оцінка Суду

Стаття 2 Конвенції (право на життя)

Суд зауважив, що обов'язок держави в межах Конвенції вживати превентивних заходів для захисту особи, життю якої загрожує небезпека, не повинен накладати на органи державної влади непосильний або непропорційний тягар. Дійсно, Суд не мав можливості встановити, яким чином органи державної влади можуть нести відповідальність за те, що не запобігли нападу на заявницю.

По-перше, Суд проаналізував законодавство Албанії стосовно відповідальності за вчинення злочинів проти життя та здоров'я, чинного на час вчинення нападу, і переконався в його ефективності. На той час за змістом положень Кримінального кодексу встановлені особливості розгляду справ про злочини проти життя чи здоров'я людини, які повинні розслідувати органи прокуратури за їх власною ініціативою. Крім того, сторона обвинувачення порушила кримінальне провадження за фактом нападу на заявницю відповідно цих норм кримінального закону, зокрема статті 88 КК, за якою умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, що призвело до знівечення, карається позбавленням волі на строк до 10 років.

По-друге, Суд встановив, що органи державної влади не могли знати про реальний та безпосередній ризик заподіяння шкоди життю чи фізичній недоторканності заявниці, оскільки вона ніколи до настання нападу не повідомляла органам державної влади, що їй загрожує небезпека. Вона вперше поскаржилася на насильство з боку свого колишнього чоловіка під час допиту після нападу 29 липня 2009 року.

Таким чином, статтю 2 Конвенції щодо позитивного обов'язку органів державної влади захищати життя та фізичну недоторканність заявниці порушено не було.

Надалі Суд нагадав про необхідність проведення в тій чи іншій формі ефективного офіційного розслідування за обставин, коли є підстави вважати, що особа отримала травми, що загрожують життю, за підозрілих обставин. За результатами такого розслідування має бути встановлена причина заподіяних ушкоджень та ідентифіковано винних осіб з метою їх подальшого покарання.

У міжнародних звітах щодо Албанії неодноразово підкреслювався високий рівень насильства щодо жінок. Крім того, і в національних доповідях мала місце думка, що у відповідний час насильство щодо жінок було досить поширеною проблемою. У міжнародних звітах також вказувалося, що насильство щодо жінок не завжди реєструється, не розслідується належним чином, винні особи не притягуються до відповідальності, у зв'язку з чим останні уникають покарання. У звітах зазначалося, що правоохоронні органи приділяють не достатньо уваги проблемі насильства щодо жінок на основі «соціального ставлення та культурних цінностей», а також, що атмосфера пом'якшення відповідальності чи безкарності осіб, які вчинили насильство, є домінуючою. На час здійснення нападу в Албанії існувала *prima facie* загальна атмосфера, яка сприяла насильству проти жінок.

Крім цього, з огляду на те, що напад було вчинено у загальній атмосфері поблажливості до відповідальних за насильство щодо жінок осіб в Албанії у відповідний час, як установив Суд, більш важливим було те, щоб органи влади діяли з особливою ретельністю та провели ефективне розслідування.

Тим не менше, незважаючи на вжиття певних слідчих заходів, органи державної влади так і не змогли встановити походження речовини, якою було обрито заявницю. Жодних хімічних чи токсикологічних експертних досліджень проведено не було через відсутність необхідного спеціалізованого обладнання та належної компетенції відповідних органів. Суд не міг визнати, що настільки важливий для цієї справи захід не був проведений з належною оперативністю та визначеністю.

Зазначені обставини справи у поєднанні з тим, що заявниці не було надано жодної інформації про хід розслідування її кримінальної справи, незважаючи на неодноразові її клопотання, не свідчили про ефективність реакції органів державної влади у відповідь на напад із застосуванням кислоти, а тому була порушена стаття 2 Конвенції у процесуальному аспекті.

Висновок

Відсутність порушення статті 2 Конвенції (право на життя) у матеріальному аспекті.

Порушення статті 2 Конвенції у процесуальному аспекті.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 4 серпня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявників на їхній захист як свідків у справі про корупцію.

У серпні 2015 року антикорупційна прокуратура при Вищому касаційному суді визнала заявників «свідками, яким загрожує небезпека» (threatened witnesses), оскільки вони працювали під керівництвом С., щодо якого та ще однієї старшої посадової особи Д. провадилось розслідування у вчиненні корупційних діянь. Стверджувалося, що заявники були свідками підозрілих операцій між С. та Д.

Безпосередній захист було організовано Головним управлінням поліції в Б. за допомогою Служби оперативної розвідки та місцевого відділку поліції. Група Служби оперативної розвідки негайно розпочала роботу із захисту заявників, а з лютого 2016 року для цього була призначена інша група.

Національне управління із захисту свідків провело зустріч із заявниками та пояснило умови програми, до приєднання якої вони погодились у грудні 2015 року.

Далі було проведено обговорення протоколів захисту, які має використовувати Головне управління поліції, в яких, зокрема, були вказані обов'язки офіцерів поліції та заявників, які заявники відмовились підписувати.

В червні 2016 року прокуратура звернулась до Вищого касаційного суду з клопотанням про припинення заходів із захисту та виключення заявників з програми захисту свідків, оскільки вони більше не перебувають в небезпеці, однак цей суд відхилив клопотання в серпні 2016 році.

Зрештою, заявників було офіційно включено до програми захисту свідків, що здійснювалась Національним управлінням із захисту свідків у січні 2017 року, при чому такий захист забезпечувала поліція. Заявники цього ж місяця підписали протоколи, в яких просили це управління змінити їхню особу, перевезти за кордон та надати фінансову підтримку, проте у березні 2017 року їхні прохання були відхилені.

Зі слів заявників, заходи поліції з їхнього захисту не були ефективними. До прикладу, офіцери поліції визнали, що в них немає жодних інструкцій щодо свого завдання, яке, як вони стверджували, було першим у своєму роді. Б. також мав суперечки з поліцією, оскільки був незадоволений організацією свого захисту, і декілька разів був оштрафований за це.

Під час дії програми захисту заявникам погрожували: дві кулі були залишені на порозі житла, а колеса їхнього автомобіля було пошкоджено. Заявники скаржились на свій захист, проте такі скарги було відхилено. Заявники покинули територію Румунії в 2017 році.

Посилаючись на різні статті Конвенції, заявники скаржилися на організацію програми захисту свідків, яка, як вони стверджували, була неефективною.

Оцінка Суду

Стаття 2 Конвенції

Суд вирішив розглянути скаргу заявників за статтею 2 Конвенції.

Повторюючи свої висновки, наведені у справах *Osman v. the United Kingdom* та *R.R. and Others v. Hungary*, Суд підкреслив, що стаття 2 Конвенції може застосовуватись навіть в тому разі, коли право особи на життя, як стверджується, було порушено, але вона не померла.

Заявників було визнано «свідками, яким загрожує небезпека» і прокуратура вирішила, що вони були в небезпеці. Застосовуючи правила захисту свідків, органи влади тим самим погодилися, що існує небезпека для заявників у розумінні закону.

Таким чином, органи влади знали або мали знати, що існує реальна та пряма загроза життю заявників. Питання полягає в тому, чи вжили органи влади тих всіх заходів, які могли розумно бути очікувані для її уникнення.

Суд підкреслив, що органи влади помістили заявників під захист як тільки було встановлено наявність такого ризику / загрози, проте мала місце низка затримок в подальших процесах: органам влади було необхідно шість місяців для розробки протоколів захисту та їх представлення заявникам; більше трьох місяців для отримання згоди заявників на участь у програмі захисту свідків; два місяці для відкриття прокурором належної процедури включення заявників до програми захисту свідків на підставі відповідного законодавства.

Суд висловив занепокоєння, що таким чином із серпня 2015 року, коли вперше було встановлено наявність ризику, знадобилось більше одного року та чотирьох місяців, до січня 2017 року, для того, щоб заявників було офіційно включено до програми захисту свідків.

Проте заявники не були залишені без захисту впродовж цього часу, навіть якщо на початку він був здебільшого імпровізованим через відсутність нормативних актів, які стали застосовуватись лише в липні 2016 року. Недоліки, що мали місце в результаті цієї діяльності, органи влади виправили, і жодних прямих нападів на заявників не було.

Заявники висловлювали критику на адресу офіцерів поліції у зв'язку із відсутністю досвіду, проте Суд з цим не погодився, підкресливши, до прикладу, що вони отримували аналогічні завдання з високим ступенем ризику в минулому. Однак такий досвід не міг компенсувати відсутність чітких вказівок та відсутність належної підготовки. Офіцери поліції іноді не мали зброї чи уніформи або покидали свій пост до прибуття наступної групи.

Такі недоліки могли поставити під загрозу захист заявників, але їх серйозно сприйняли органи влади, які розслідували такі випадки та накладали стягнення у разі необхідності.

Хоча Суд визнав, що така ситуація сприяла ескалації конфліктів і недовірі між заявниками та поліцією, проте вона не виправдовує провокаційну поведінку заявників та нехтування ними своїми обов'язками щодо захисту.

Заявники повністю усвідомлювали свої зобов'язання щодо співробітництва з органами влади, що було закріплено законом та включено до протоколу захисту, який вони підписали. На практиці ж заявники неодноразово не виконували свої обов'язки та порушували протоколи.

Окрім іншого, вони не співпрацювали з поліцією та неналежним чином поводити себе з працівниками поліції. Вони намагались ухилитись від заходів захисту й перешкоджати роботі працівників поліції, а також, як стверджувалося, висували занадто високі вимоги до органів влади щодо обов'язку знайти їм нову роботу та відмовлялись від компромісів.

Більше того, заявники мали сторінки в соціальних мережах та з'являлись на телебаченні, що створювало додаткову загрозу їхньому статусу як свідків під захистом. Заявники також відмовились від пропозиції зміни місця проживання в межах Румунії, незважаючи на те, що Національне управління із захисту свідків відхилило їхнє клопотання про зміну особистих даних та переселення за кордон, ретельно розглянувши та навівши обґрунтування.

Ігноруючи рішення Національного управління із захисту свідків та свій обов'язок дотримуватись протоколів захисту, заявники вирішили поїхати за кордон, що на практиці завершило їхній захист та потенційно поставило їх під загрозу. Навіть за такої ситуації органи влади не припиняли захист, продовжували контактувати та фінансово підтримувати заявників.

Суд високо оцінив намагання органів влади продовжити захист заявників, незважаючи на відсутність взаємодії з їхнього боку, замість того, щоб виключити їх із програми захисту свідків, як це було передбачено законом.

Суд дійшов висновку, що органи влади зробили все, що можна було очікувати для захисту заявників від імовірної загрози життю кожного з них. Таким чином, вони дотримались вимог за статтею 2 Конвенції, і порушення цього положення не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 2 Конвенції (право на життя).

Рішення ухвалене Палатою 2 червня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 3 КОНВЕНЦІЇ (ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ)

BUTURUGĂ v. Romania (№ 56867/15)

Обставини справи

Заявниця скаржилася до органів влади на насильницьку поведінку свого колишнього чоловіка. Йому було призначено адміністративний штраф. Кримінальне провадження проти нього було припинено, головним чином, із підстави того, що його поведінка не мала такого рівня серйозності, щоб вважатися кримінальним злочином. До того ж органи влади не розглянули його дій із точки зору домашнього насильства. У рамках провадження заявниця клопотала про електронний обшук домашнього комп'ютера, стверджуючи, що її чоловік незаконно оглянув її електронні акаунти, зокрема соціальної мережі *Facebook*, та скопіював її приватні розмови, документи та фото. У задоволенні цього клопотання було відмовлено з підстав того, що докази, які можуть бути зібрані таким обшуком, не стосувалися правопорушень, імовірно вчинених її колишнім чоловіком. Наступна скарга заявниці про стверджуване порушення ним таємниці листування була відхилена без розгляду по суті.

Оцінка Суду

Рішення цікаве тим, що Суд уперше розглянув явище кібербулінгу як одного з видів домашнього насильства над жінками.

ЄСПЛ в цьому контексті нагадав, що домашнє насильство не має сприйматися лише як насильство фізичне, воно може включати в себе, окрім інших форм, насильство психологічне чи залякування (порівняйте *Opuz v. Turkey*; *T.M. and S.M. v. the Republic of Moldova*; та *Talpis v. Italy*). Окрім цього, кібербулінг наразі є визнаним одним із видів насильства над жінками й може виражатись у різних формах, зокрема кіберпорушення приватного життя, втручання до комп'ютера жертви та вилучення, поширення і маніпуляція даними чи зображеннями, зокрема приватного характеру. У контексті домашнього насильства кіберспостереження часто здійснювалося близьким партнером особи.

Отже, Суд погодився, що такі дії, як незаконний моніторинг, доступ чи збереження листування одного з партнерів можуть бути взяті до уваги органами влади під час розслідування справ стосовно домашнього насильства.

Суд також підкреслив необхідність комплексного розгляду явищ / випадків домашнього насильства в усіх його проявах (див. *Talpis*, цитований вище, § 129), що було особливо важливим у цій справі. Розглядаючи твердження заявниці про кібербулінг та її клопотання про обшук сімейного комп'ютера, національні органи влади були надто формалістичними в запереченні будь-якого зв'язку з домашнім насильством, про яке заявниця вже повідомляла. Тому вона була вимушена

звернутися з новою скаргою про порушення таємниці її листування. Розглядаючи таку скаргу окремо, органи влади не взяли до уваги, що домашнє насильство може набувати різних форм. На відміну від цього, ЄСПЛ застосував комплексний підхід, розглянувши за статтями 3 та 8 Конвенції твердження про фізичне насильство та кібербулінг у цілому.

Висновок

Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування).

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення ухвалене Палатою 10 лютого 2020 року й набуло статусу остаточного 11 червня 2020 року.

ASSOCIATION INNOCENCE EN DANGER AND ASSOCIATION ENFANCE ET PARTAGE v. France (№ 15343/15; 16806/15)

Обставини справи

Справа стосувалася смерті восьмирічної дитини (М.) у 2009 році внаслідок жорстокого поводження із нею з боку її батьків.

Заяви були подані двома французькими асоціаціями із захисту прав дітей, що зареєстровані в Парижі.

Після народження дитини в 2001 році її мати, яка спочатку хотіла залишитися анонімною, покинула свою дитину, але через місяць все ж таки забрала її. Дитина у подальшому жила з обома батьками та зі своїми братами і сестрами. У квітні 2007 року, коли їй було шість років, вона вперше пішла до школи. Упродовж навчання дитина неодноразово не відвідувала заняття і через постійні переїзди сім'ї змінювала навчальні заклади. З першого навчального року упродовж 2007 та 2008 років вчителі М. неодноразово виявляли на тілі дитини завдані їй тілесні ушкодження.

У червні 2008 року директор школи направила «звіт про захист прав дитини» прокурору Ле-Мана та голові *Conseil général* (компетентний орган місцевого самоврядування). Директор школи була стурбована тим, що після переїзду М. не відвідувала уроки в новій школі, на відміну від братів та сестри. Вона хвилювалася з приводу її відсутності, оскільки директор школи, яку до того відвідувала дівчинка, повідомив їй про підозру в жорстокому поводженні з боку її батьків і вона отримала шкільний файл / справу з посиланням на зафіксовані тілесні ушкодження, помічені на тілі М. вчителями школи.

Того ж дня прокуратура звернулася до жандармерії із вимогою провести розслідування. У липні 2008 року соціальні служби повідомили прокуратуру про нещодавні тілесні ушкодження дівчинки. У результаті було призначено судово-медичну експертизу. Через кілька днів було проведено обстеження М. у присутності батька. Лікар констатував численні невідомі пошкодження та зазначив, що він не може виключити жорстоке поводження чи насильство.

Наступного тижня дівчинку було допитано у приміщенні відділу запобігання правопорушень серед неповнолітніх; інтерв'ю було записано на відео.

У вересні 2008 року старший працівник поліції склав протокол, згідно з яким немає жодних доказів того, що М. стала жертвою жорстокого поводження. На початку жовтня 2008 року прокуратура закрила кримінальне провадження у справі, посилаючись на те, що передбачуване правопорушення було недостатньо розслідувано.

Наприкінці квітня 2009 року директор школи та шкільний лікар зобов'язали батька відвезти М. до відділення швидкої педіатричної і невідкладної медичної допомоги, де дитина перебувала на стаціонарному лікуванні протягом одного місяця. У той же час директор школи повідомляв про свої занепокоєння голові *Conseil général*, заявивши, що М. була відсутня у школі упродовж 33 днів з початку

навчального року, і що вона часто приходила до школи з видимими легкими тілесними ушкодженнями, яким не було очевидних пояснень.

У червні 2009 року (в різні дні місяця) двоє соціальних працівників відвідали будинок, де проживала дитина. Вони дійшли висновку про відсутність підстав для занепокоєння.

У вересні 2009 року батько М. повідомив працівників правоохоронних органів, що його дочка зникла з автостоянки ресторану швидкого харчування. Пошуком дитини зайнялася велика пошукова група. Наступного дня батько врешті-решт повів слідчих до місця, де було знайдено тіло дитини, смерть якої, ймовірно, настала в ніч з 6 на 7 серпня 2009 року.

У червні 2012 року батьків М. було притягнуто до кримінальної відповідальності та призначено покарання у виді 30 років позбавлення волі за катування та варварські дії, що спричинили смерть, вчинені проти неповнолітньої одним із її батьків. Дві асоціації-заявниці були залучені до кримінального провадження як цивільні позивачі, і батьків було зобов'язано сплатити їм символічний євро як компенсацію.

У жовтні 2012 року дві асоціації-заявниці порушили провадження проти держави з метою встановлення її цивільно-правової відповідальності за неналежне функціонування системи правосуддя, зокрема, аргументуючи це тим, що в період з червня по жовтень 2008 року слідчі органи та органи прокуратури допустили грубу недбалість. Усі вимоги заявників були відхилені.

Суд встановив, що «звіт про підозру про жорстоке поведження», надісланий директором школи у 2008 році, призвів до позитивного обов'язку держави провести розслідування. Суд дійшов висновку, що заходи, вжиті органами державної влади протягом часу, що минув від подання цього звіту до смерті дитини, були недостатніми для захисту М. від жорстокого поведження з боку її батьків. Щодо позову про цивільну відповідальність проти держави за неналежне функціонування системи правосуддя, того факту, що асоціація (одна із заявників) не відповідала встановленим законом умовам, не було достатньо для того, щоб визнати, що у цілому засіб захисту не був «ефективний».

Оцінка Суду

Уряд стверджував, що дві організації не мають права виступати від імені М. при подачі заяв до Суду.

Проте Суд взяв до уваги наявність виключних обставин, за яких може бути визнано, що дві організації-заявниці, метою діяльності яких був захист дітей і які активно брали участь в національних провадженнях, можуть розглядатись як фактичні представники М.

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

Суд підкреслив, що завдяки доповіді директора школи від 19 червня 2008 року органи влади були проінформовані про ймовірність того, що М. була піддана

жорстокому поводженню і може постраждати від подальших зловживань. Доповідь призвела до позитивного обов'язку держави щодо розслідування цього факту.

Суд визнав, що національні органи влади зіштовхуються з труднощами у разі, коли вони мають дотримуватись балансу в чутливому середовищі між необхідністю не випустити з уваги небезпеку з одного боку та забезпечити право на повагу до сімейного життя з іншого. Суд також підкреслив, що в день складання доповіді прокурор оперативно звернувся до жандармерії з вимогою провести розслідування. Більше того, було здійснено низку заходів, як-от зйомка дитини та огляд судово-медичним лікарем.

Однак Суд взяв до уваги й інші фактори, що спростували такий висновок.

По-перше, у відповідь на оперативну реакцію прокуратури справа була передана слідчому лише через 13 днів. По-друге, різні знаки та показники були доведені до відома органів влади відразу ж після направлення доповіді після 19 червня 2008 року. Було б корисно заслухати вчителів для того, щоб отримати інформацію про минуле та реакцію дитини, коли було встановлено ушкодження. Вчителі відігравали ключову роль в запобіганні насильства над дітьми, оскільки вони безпосередньо спостерігали за дітьми щоденно та могли бути тими людьми, яким дитина могла довіряти.

Було б також корисно провести розслідування для з'ясування стану справ в сім'ї М., особливо коли сім'я декілька разів змінювала місце проживання. Старший офіцер поліції, що провадив розслідування, допитав матір за скороченою процедурою у неї вдома, а не у відділку поліції. Більше того, зважаючи на присутність батька під час судово-медичного огляду М., навряд чи можна вважати правдивим допит дитини в контексті розслідування, що включав конкретні запитання.

Дійсно, М. ні на що не скаржилася під час допиту, та він був проведений без участі психолога. Хоча присутність такого спеціаліста і не була обов'язковою, це могло б бути доцільним задля з'ясування будь-яких питань, порушених в доповіді та під час судової експертизи.

Суд не може ставити під сумнів саме припинення розслідування. З одного боку, органи влади мали вжити певних застережних заходів коли було прийнято рішення про припинення розслідування справи, а не просто відкласти його розгляд. Якби прокуратура поінформувала соціальні органи про своє рішення, звертаючи їхню увагу на необхідність соціального розслідування або принаймні певного нагляду за дитиною, це б збільшило шанси на належну реакцію цих служб після припинення розслідування.

До того ж жодного механізму централізованого збору інформації в цьому регіоні на час подій не було. Поеднання цих факторів значною мірою знизило шанси будь-якого спостереження за дитиною і будь-якого корисного обміну інформацією між судовими та соціальними органами.

Соціальні органи, яким зрештою стало відомо про припинення справи, вжили певних заходів, зокрема здійснили візити додому, у відповідь на тривожне повідомлення від 27 квітня 2009 року. Проте оскільки це повідомлення співпало в часі з госпіталізацією М. протягом одного місяця, соціальні служби мали бути

більш уважними при оцінці ситуації дитини. Але після прийняття рішення про припинення справи вони не вчинили жодних дійсно важливих дій, які б дозволили встановити істинну ситуацію дитини.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що існуюча система не забезпечила захисту М. від серйозного насильства її батьків, що призвело до її смерті. Відповідно, мало місце порушення статті 3 Конвенції.

На думку Суду, факт відхилення національними судами скарг організації-заявниці не може бути достатнім для висновку про те, чи є засіб правового захисту ефективним. Ефективність засобу правового захисту не залежить від визначеності позитивного результату для заявника. Таким чином, порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції не було.

Висновок

Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування).

Відсутність порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) у поєднанні зі статтею 3 Конвенції (заборона катування) стосовно першої заявниці у справі.

Рішення ухвалене Палатою 4 червня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ)

GRUBNYK v. Ukraine (№ 58444/15)

Обставини справи

Справа стосувалася затримання заявника та його ув'язнення у зв'язку з різними терористичними злочинами в Одесі 2015 року.

Затримання та ув'язнення заявника мало місце на фоні серії терористичних нападів в Одесі, зокрема вибуху біля приміщення Служби безпеки України (СБУ) 27 вересня 2015 року, а також насильницьких подій в Криму та на Сході України у 2014–2015 роках. Заявник мав зв'язки з російської націоналістичною групою.

19 жовтня 2015 року після затримання деяких спільників заявника його було затримано у зв'язку із нападом на приміщення СБУ. Надалі пред'явлене заявникові обвинувачення було змінено і, зокрема, включало в себе створення та керівництво терористичною організацією.

Заявник стверджував, що його не було поінформовано про причини його затримання. Було проведено обшуки його будинку та орендованої квартири у присутності заявника, проте він мав доступ до захисника лише наступного дня, коли було складено офіційний протокол про затримання. Під час обшуку було виявлено деякі хімічні речовини, радіо та електроінструменти, певне обладнання. Того ж дня заявника було поміщено під варту на строк 60 днів.

Строк перебування під вартою неодноразово продовжувався, а його законність підтверджувалася судом апеляційної інстанції. Зокрема, суди обґрунтовували це тим, що відповідно до закону звільнення під заставу за вчинення терористичних злочинів не допускається і мав місце ризик переховування та вчинення нового правопорушення. Суди не розглянули скарги заявника про затримку у 23 години між його фактичним затриманням та складенням протоколу про затримання. Суди також не розглянули аргумент заявника про те, що у його справі не може застосовуватися така підстава затримання без рішення суду, як «безпосередньо після вчинення правопорушення».

Згідно з інформацією в ЗМІ 29 грудня 2019 року заявника було звільнено та відправлено до «Донецької народної республіки» в рамках обміну полоненими з Російською Федерацією.

Оцінка Суду

Пункт 1 статті 5 Конвенції

Заявник скаржився, що його було затримано без попереднього рішення суду, протокол затримання було складено наступного дня після затримання і він був нечітко сформульований.

ЄСПЛ підкреслив, що затримка у 23 години між фактичним затриманням заявника та складенням протоколу затримання сторонами не оскаржувалась. Заявник скаржився на затримку, проте жодного пояснення цьому в рамках національного провадження надано не було.

Суд незмінно вважає, що незафіксоване тримання під вартою є серйозним порушенням та запереченням основоположних гарантій за статтею 5 Конвенції. Тому в цій справі було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції.

Беручи до уваги ці висновки, Суд не визнав необхідним розгляд скарги заявника в частині обґрунтування протоколу затримання за пунктом 1 статті 5 Конвенції.

Пункт 2 статті 5 Конвенції

Заявник заперечував факт, стверджуваний Урядом, що працівники СБУ усно поінформували його про причини затримання.

ЄСПЛ встановив, що заперечення заявника було розпливчатым та необґрунтованим. Пояснення Уряду, з одного боку, підтверджувались контекстом / обстановкою, а саме терористичним нападом під час значної напруги в Одесі, та послідовністю подій, що включали в себе проведення працівниками СБУ обшуків у супроводі експерта з розмінування, в результаті яких в орендованій квартирі заявника було виявлено вибухові пристрої. Ці обставини, а також той факт, що працівники СБУ допитували заявника про вибухові речовини під час обшуку, мали головним чином вказувати заявникові на причини позбавлення його свободи.

Більше того, затримка з офіційним поясненням причин затримання заявника жодним чином не перешкодила заявникові оскаржити законність його затримання. Заявник наступного дня після затримання постав перед судом, і на той час вже був поінформований про пред'явлену йому підозру. Тому пункт 2 статті 5 Конвенції порушено не було.

Пункт 3 статті 5 Конвенції

ЄСПЛ підкреслив, що у 2019 році Конституційний Суд України визнав неконституційним положення Кримінального процесуального кодексу, яким передбачено, що запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні терористичних злочинів. У своєму рішенні Конституційний Суд України також наголосив, що на практиці цей закон обмежив здатність судів належним чином обґрунтовувати рішення про тримання під вартою, хоча суди зберегли за собою повноваження звільняти таких підозрюваних, якщо вони не представляють небезпеки.

Однак завданням Суду є розгляд відповідного законодавства та практики його застосування з огляду на обставини конкретної справи, а не абстрактний розгляд.

За конкретних обставин цієї справи Суд визнав очевидним, що звільнення заявника не було можливим. Заявник підозрювався в організації та керівництві терористичною організацією, яка використовувала складні методи прихованих операцій для здійснення надзвичайно небезпечної діяльності.

Більше того, справа заявника розглядалась на фоні значної напруги в Одесі та втечі обвинувачених в інших гучних справах.

Тому національні суди, які наділені повною юрисдикцією з перегляду ув'язнення заявника мали перед собою переконливі докази на підтримку висунутих проти нього обвинувачень та ризику його втечі у разі звільнення.

Більше того, з плином часу в національних судах змінились підстави для продовження строку тримання заявника під вартою; зокрема суди в квітні 2016 року відзначили, що його роль в організації підпільної діяльності була ще однією підставою вважати, що заявник може втекти.

Підкреслюючи конвенційний обов'язок органів влади захищати фактичних або потенційних жертв від насильницьких нападів, ЄСПЛ встановив, що національні суди надали «релевантні» та «достатні» підстави для ув'язнення заявника.

Тому пункт 3 статті 5 Конвенції порушено не було.

Пункт 2 статті 6 Конвенції

Заявник вказував, що в первинному рішенні про його ув'язнення, районний суд зазначив, що він «вчинив особливо тяжкий злочин», чим попередньо вирішив результат провадження проти нього.

ЄСПЛ встановив, що він може тлумачити це твердження лише як висловлення районним судом своєї думки, що заявник дійсно був винним в особливо тяжкому злочині, у вчиненні якого підозрювався, а не був засуджений на той час.

Таке неналежне обґрунтування могло б бути технічною помилкою районного суду, проте вона не була пізніше визнана чи виправлена судами чи іншим органом влади.

Відповідно право заявника на презумпцію невинуватості було порушено.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) у зв'язку із затримкою у складенні протоколу затримання.

Порушення пункту 1 статті 5 Конвенції стосовно затримання заявника без попереднього рішення суду.

Відсутність порушення пункту 2 статті 5 Конвенції.

Відсутність порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

Порушення пункту 2 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 17 вересня 2020 року й набуло статусу остаточного 17 грудня 2020 року.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

GUÐMUNDUR ANDRI ÁSTRÁÐSSON v. Iceland (№ 26374/18)

Обставини справи

Рішенням суду апеляційної інстанції відхилено апеляційну скаргу заявника на рішення суду про притягнення його до кримінальної відповідальності. Заявник скаржився, що один із суддів колегії суду був призначений із порушенням національних процедур. Верховний суд визнав, що призначення судді було незаконним у двох аспектах. По-перше, Міністр юстиції замінив чотирьох кандидатів (із п'ятнадцяти кандидатів, яких Комітет з питань оцінювання визнав найбільш кваліфікованими) на чотирьох інших (включно із суддею, призначення якого є предметом оскарження та який не потрапив до п'ятнадцяти найкращих) без проведення незалежної оцінки або надання належного обґрунтування для свого рішення.

По-друге, Парламент не проводив окремого голосування по кожному кандидату, як того вимагає національне законодавство, а натомість члени Парламенту проголосували єдиним блоком кандидатів, поданим Міністром юстиції. Однак Верховний суд постановив, що ці порушення не могли вважатися такими, що призвели до скасування призначення і що заявникові було забезпечено справедливий судовий розгляд. У березні 2019 року Палата ЄСПЛ констатувала порушення права заявника на «суд, встановлений законом». Велика Палата ЄСПЛ також констатувала порушення статті 6 Конвенції в цьому аспекті.

Оцінка Суду

Це рішення Великої Палати ЄСПЛ примітне двома аспектами. По-перше, ЄСПЛ уточнив сферу застосування та значення, яке слід надати поняттю «суд, встановлений законом», і проаналізував його взаємозв'язок з іншими «інституційними вимогами» (зокрема, незалежності та неупередженості). По-друге, незважаючи на підтвердження логіки Палати ЄСПЛ щодо визначення «грубого порушення», Велика Палата ЄСПЛ розвинула її в нижчезазначений триступневий тест.

1. Велика Палата ЄСПЛ проаналізувала, як слід тлумачити кожна з трьох окремих складових частин поняття «суд, встановлений законом», щоб у найкращий спосіб відобразити його мету та забезпечити справді ефективний захист, який це поняття по суті передбачає. Що стосується «суду», разом із судовою функцією та застосовними вимогами щодо незалежності, неупередженості тощо, саме цьому поняттю властивим є те, що він має складатись із суддів, обраних з урахуванням їхніх професійних якостей завдяки ретельному / суворому процесу для забезпечення того, щоб найбільш кваліфіковані кандидати як з точки зору

технічної компетентності, так і моральної добросовісності були призначені: чим вищу позицію займає суд у судовій ієрархії, тим вимогливішими мають бути критерії відбору. Щодо «встановлений», Велика Палата ЄСПЛ підкреслила, що його мета полягає в захисті судової влади від незаконного зовнішнього впливу, зокрема від впливу виконавчої влади. У цьому аспекті процес призначення суддів обов'язково є невід'ємним елементом вимоги, що суд має бути «встановлений законом», у результаті чого порушення закону, яким цей процес врегульовано, може зробити участь такого судді в розгляді справи «незаконною». У подальшому Велика Палата ЄСПЛ уточнила, що третя складова частина – «законом» – також означає «відповідно до закону», тому положення про призначення суддів повинні бути викладені однозначно, наскільки це можливо, для запобігання свавільному втручанню, у тому числі з боку органів виконавчої влади. Водночас сам факт того, що виконавча влада має вирішальний вплив на призначення, не може вважатися проблематичним. Таким чином, з огляду на дуже тісний взаємозв'язок та спільну мету, розділену вимогами незалежності / неупередженості, і «суду, встановленого законом», при розгляді останнього варто методично з'ясувати, чи стверджуване порушення в тій чи іншій справі є настільки серйозним, щоб порушити основоположні принципи верховенства права та розподілу влад, а також поставити під загрозу незалежність відповідного суду.

2. З урахуванням наведеного Велика Палата ЄСПЛ розробила наступні три загальні критерії, які мають застосовуватися для оцінки того, чи було порушено право на «суд, встановлений законом», з огляду на об'єкт та мету цього поняття (тобто забезпечити здатність органів судової влади виконувати свої обов'язки без необґрунтованого втручання). По-перше, в принципі має бути *явне* порушення національного законодавства в тому плані, що воно повинно бути об'єктивно та справді встановлене. Однак відсутність такого порушення не виключає можливості порушення, оскільки процедура, яка здавалося б відповідає вимогам, тим не менше може привести до результатів, несумісних із вищезазначеними об'єктом та метою. По-друге, лише ті порушення, які стосуються основоположних правил у процедурі призначення суддів (тобто порушень, що стосуються суті розглядуваного права), скоріше за все призведуть до порушення: наприклад, призначення суддею особи, яка не відповідала певним критеріям відбору, або порушень, які можуть іншим чином поставити під загрозу мету та дію вимоги «встановленого законом». Таким чином, порушення суто технічного характеру не перевищують встановленого порогу. По-третє, перегляд національними судами правових наслідків порушення національного правила призначення суддів має бути проведений на основі відповідних стандартів Конвенції. Зокрема, необхідно забезпечити справедливий та пропорційний баланс для визначення того, чи була наявна нагальна потреба істотного та імперативного характеру, що виправдовувала відступ від конкуруючих принципів правової визначеності та незмінюваності суддів залежно від конкретних обставин справи. Зі спливом часу збереження правової визначеності буде мати все більш вагоме значення у процесі урівноваження.

3. Ураховуючи обставини справи, Велика Палата ЄСПЛ встановила, що сама суть права заявника на «суд, встановлений законом» була порушена внаслідок участі у розгляді його справи судді, процедура призначення якого була порушена в результаті явного та серйозного недотримання основоположного національного правила, направлено на обмеження впливу виконавчої влади та зміцнення незалежності влади судової. Таким чином, були дотримані й перший, і другий критерії. Зокрема, у зв'язку із цим, Міністр юстиції не надала жодного обґрунтування тому, чому вона обрала одного кандидата замість іншого. З огляду на стверджені політичні зв'язки між нею та чоловіком судді, призначення якої було предметом оскарження, дії Міністра мали такий характер, який дозволяв об'єктивно виправдати побоювання, що вона діяла з політичних мотивів. Окрім того, Міністр юстиції була членом однієї з політичних партій, що складала більшість в коаліційному уряді, лише голосами якого її пропозиція була схвалена в Парламенті. Що стосується процедури в Парламенті, то він не тільки не вимагав від Міністра юстиції навести об'єктивні причини своїх пропозицій, але й ним не було дотримано спеціальних правил голосування, що підривало його наглядову роль у якості засобу протидії реалізації необґрунтованих дискреційних повноважень органами виконавчої влади. Переконавання заявника, що рішення Парламенту було зумовлене переважно політичними поглядами партії, не могло вважатися необґрунтованим. Цього було достатньо, щоб зашкодити законності та прозорості всієї процедури призначення. Щодо третього критерію, то Верховний суд, у свою чергу, не здійснив оцінки дотримання Конвенції і не забезпечив належного балансу між відповідними конкуруючими принципами, хоча оскаржувані порушення були встановлені ще до того, як ці судді розпочали виконувати свої обов'язки. Верховний суд також не надав відповіді на жоден із належних доводів заявника. Продемонстрована Верховним судом стриманість під час розгляду справи заявника поставила під сумнів важливу роль судової влади в забезпеченні системи стримувань і противаг, властивої поділу влади. Однак установлення порушення в цій справі по суті не могло покласти на державу-відповідача обов'язок поновити розгляд усіх аналогічних справ, рішення за результатами розгляду яких відтоді набули статусу *res judicata*.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою ЄСПЛ 1 грудня 2020 року та є остаточним.

AKBAY AND OTHERS v. Germany (№ 40495/15 та 2 інших)

Обставини справи

Справа стосувалася засудження чоловіка першої заявниці, який помер (Н. А.), другого і третього заявників за контрабанду наркотичних речовин, а також тверджень заявників про те, що їх спровокували працівники поліції.

У серпні 2011 року Н. А., другий і третій заявники були затримані за контрабанду 100 кг кокаїну. Н. А. разом із другом (другий заявник) організували ввезення наркотичних речовин через знайомих останнього. Працівник порту, який насправді був поліцейським під прикриттям, запропонував безпечний канал для їх перевезення. Третій заявник був найнятий Н. А. для того, щоб забрати наркотики з попередньо орендованої квартири та перевезти їх до Берліну.

У листопаді 2012 року регіональний суд Берліну визнав Н. А. винним у незаконному імпорті та обігу наркотичних речовин, а другого й третього заявників було визнано винними за пособництво та співучасть у вчиненні Н. А. злочину. Засудження заявників головним чином обґрунтовувались їхніми зізнавальними показаннями, допитом агента під прикриттям та показаннями працівників поліції, які працюють з інформаторами. Однак суд зауважив, що Н. А. та другий заявник були підбурені працівниками поліції до вчинення злочинів, а тому значно зменшив їхні покарання до 4 років і 5 місяців та 3 років та 7 місяців відповідно. Суд виснував, що поліція не підбурювала до вчинення злочину третього заявника, проте загалом пом'якшила призначене йому покарання.

Н. А., другий і третій заявники звертались із касаційними скаргами на вирок суду, стверджуючи, що підбурювання повинне мати наслідком припинення проти них провадження. Федеральний суд правосуддя у грудні 2013 року відхилив їхні скарги, посилаючись на усталену практику щодо зменшення розміру покарання. У грудні 2014 року було також відхилено їхні конституційні скарги.

Н. А. помер у червні 2015 року.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявники скаржилися, що Н. А., другий і третій заявники були засуджені за злочини у сфері обігу наркотичних речовин, до вчинення яких їх підбурили працівники поліції. Перша заявниця вказувала, що вона має право самостійно звернутися до Суду, оскільки була морально зацікавлена у відновленні репутації свого померлого чоловіка після його необґрунтованого засудження.

Оцінка Суду

Пункт 1 статті 6 та стаття 34 Конвенції: засудження за злочини, до вчинення яких спровокувала поліція

Це рішення Суду насамперед примітне тим, що Суд: 1) роз'яснив свою усталену практику щодо переходу прав потерпілого за Конвенцією для подання скарги за статтею 6 Конвенції стосовно провокації злочину; 2) визначив критерій щодо непрямої провокації, здійсненої поліцією; 3) підтвердив свою методологію розгляду справ щодо провокації.

1. Щодо переходу прав потерпілого за Конвенцією для подання скарги за статтею 6 Конвенції стосовно провокації злочину у справі першого заявника рішення Суду містить комплексний огляд прецедентної практики щодо поняття прямих і непрямих жертв / потерпілих за статтею 34 Конвенції (пункти 67–77 цього рішення). Зокрема, Суд знову нагадав, що у випадку смерті жертви / потерпілого до подання заяви до Суду підхід останнього у визнанні статусу жертви / потерпілого був загалом обмежувальним. Що стосується скарг, *inter alia*, за статтею 6 Конвенції ЄСПЛ визнавав за близькими родичами статус жертв / потерпілих у разі, якщо вони продемонстрували моральний інтерес у тому, щоб померла особа була реабілітована від будь-яких висновків про її вину або задля захисту власної репутації чи репутації родини, або в разі, якщо вони мають майновий інтерес на ґрунті безпосереднього впливу на їхні майнові права. Наявність загального інтересу в необхідності розгляду скарг також була взята до уваги (Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmporeanu v. Romania [ВП], § 100).

У цій справі Суд визнав, що потенційне порушення статті 6 Конвенції на ґрунті незаконної провокації до вчинення злочину, якого в протилежному випадку не було б учинено, порушує питання, що виходять за межі лише процесуальних недоліків, в результаті чого може бути зроблено висновок про несправедливість цього провадження. Зважаючи на усталену практику Суду, висновок про провокацію може призвести до вилучення всіх отриманих таким чином доказів чи аналогічних наслідків (Furcht v. Germany, § 64), рішення Суду про порушення статті 6 Конвенції з цих підстав дасть змогу відповідній особі на національному рівні оскаржити по суті правильність / обґрунтованість самого засудження, яке обґрунтовувалось такими доказами. За таких обставин Суд погодився з тим, що перша заявниця мала легітимний інтерес, щоб за допомогою цього провадження домогтися скасування засудження Н. А., обґрунтованого такими доказами. Далі Суд підкреслив, що Н. А. – близький родич заявниці, який був засуджений за низку тяжких злочинів у сфері обігу наркотичних речовин та помер незабаром після цього, незадовго до подання цієї заяви, а тому перша заявниця може мати певний *моральний* інтерес для цілей статті 34 Конвенції (пункти 81–82 цього рішення). Однак перша заявниця не мала необхідного майнового інтересу за статтею 34 Конвенції для звернення із цією заявою: потенційна справедлива сатисфакція, присуджена за статтею 41 Конвенції, не могла розцінюватись як такий майновий інтерес (пункти 83–85 рішення). Зрештою, Суд визнав, що ключове питання у справі, ініційованій першою заявницею, виходило за межі її інтересів та стосувалося правової системи і практики держави-відповідача (пункти 86–88 цього рішення). На основі загальної оцінки Суд підсумував, що перша заявниця мала необхідний статус за статтею 34 Конвенції (пункти 89–90 рішення).

2. У контексті питання непрямой провокації, а саме ситуації, у якій особа безпосередньо не контактує з працівниками поліції, які працюють під прикриттям, проте залучається до вчинення правопорушення співучасником (Н. А.), якого безпосередньо спровокували органи поліції на вчинення злочину, на основі ретельного аналізу своєї попередньої усталеної практики Суд навів тест для оцінки

непрямої провокації: (а) чи було передбачуваним для поліції, що особа, безпосередньо схильється до вчинення злочину, буде контактувати з іншими особами для участі у злочині; (b) чи визначалася діяльність цих осіб також поведінкою поліцейських (с) чи розглядали національні суди цих осіб як співучасників злочину (пункт 117 рішення).

3. У підсумку Суд підтвердив та застосував свою методологію розгляду справ щодо провокації (*Bannikova v. Russia* (§§ 37–65) та *Matanović v. Croatia* (§§ 131–135)). Так, у разі твердження про провокацію Суд, по-перше, намагається встановити, чи мала місце провокація (змістовний критерій провокації (*substantive test of incitement*)). У випадку, якщо на основі наявної інформації відповідно до змістовного критерію підбурювання Суд із достатнім ступенем визначеності встановить, що національні органи розслідували діяльність заявника головним чином у пасивний спосіб та не провокували його / її до вчинення злочину, цього, як правило, достатньо для того, щоб Суд дійшов висновку, що наступне використання у кримінальному провадженні доказів, отриманих щодо заявника із застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій не порушує питання за пунктом 1 статті 6 Конвенції. У разі якщо висновки Суду за змістовним критерієм не є переконливими (у зв'язку з відсутністю інформації в матеріалах справи, відсутністю розкриття чи суперечності в тлумаченні сторонами подій) або підтверджено, що заявника / заявницю було спровоковано / підбурено, тоді як наступний крок, а саме до процесуального критерію підбурювання / провокації (*the procedural test of incitement*), Суд має оцінити, чи були висновки національних судів зроблені відповідно до вимог Конвенції. Як уже зазначено у справі *Furcht* це, зокрема, охоплює виключення всіх доказів, отриманих у результаті підбурювання / провокації чи аналогічних наслідків (пункти 111–124 рішення).

Застосовуючи цю методологію до скарг першого та другого заявників, Суд погодився з національними судами, що Н. А. (безпосередньо) та другий заявник (не безпосередньо) були спровоковані поліцією до вчинення злочинів, за які їх пізніше засудили. Однак лише пом'якшення покарань без вилучення всіх доказів, отриманих у результаті провокації чи застосування процедури з аналогічними наслідками, не відповідало вимогам тесту щодо провокації, у зв'язку із чим Суд дійшов висновку про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. На відміну від цього, ґрунтуючись на наявних матеріалах, Суд погодився з національними судами, що третього заявника не було спровоковано. Цього було достатньо для висновку Суду про відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) щодо першого і другого заявників.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо третього заявника.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 15 жовтня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ĆWIK v. Poland (№ 31454/10)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника про те, що провадження проти нього щодо незаконного обігу наркотичних речовин було несправедливим. Він, зокрема, скаржився, що суд визнав допустимими показання третьої особи, отримані в результаті катувань членами кримінальної групи.

Заявник належав до злочинного угруповання, що займалося широкомасштабним поставленням кокаїну до Польщі.

У 1997 році заявник разом з іншим членом угруповання – К. Г. - намагались розпочати власну незаконну діяльність з обігу наркотичних речовин, проте вони прорахувались зі значною партією кокаїну. Пізніше злочинне угруповання викрало К. Г. та катувало його, щоб отримати інформацію про невраховану партію кокаїну й кошти, що належали банді, записавши деякі свідчення К. Г. на аудіокасету. Поліція, яку попередив про викраденого власник будинку, де утримували К. Г., звільнила заручника та вилучила аудіокасету.

У 2008 році, заявника було засуджено за вчинення трьох епізодів злочинного діяння у сфері обігу наркотичних речовин. Йому було призначено покарання у вигляді 12 років позбавлення волі. Суд першої інстанції головним чином посилався на показання двох членів колишнього злочинного угруповання, до якого належав заявник. Вони вирішили співпрацювати з органами влади. Крім цього, суд посилався на стенограми показань К. Г., вилучені з аудіокасети банди, як на додаткові докази участі заявника в злочинній діяльності у сфері обігу наркотичних речовин.

У своїй скарзі на вирок суду заявник, зокрема, оскаржував використану судом першої інстанції стенограму, оскільки вона була отримана в результаті катувань, а тому була недопустимою згідно з Кримінальним процесуальним кодексом, за нормами якого будь-які докази, отримані під примусом, мають бути вилучені.

Апеляційний суд відхилив скаргу заявника, зазначивши, що ця норма застосовувалася виключно до органів влади, які провадять розслідування, і не стосувалася приватних осіб.

Верховний суд у 2009 році відхилив касаційну скаргу заявника як явно необґрунтовану.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник стверджував, що суди не мали б допускати стенограму показань К. Г. як доказ, отриманий у результаті катування останнього членами злочинного угруповання.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що заборона катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання є основоположною цінністю демократичних суспільств (див., серед іншого, *Gäfgen v. Germany* [ВП], no. 22978/05,

§ 87, ECHR 2010, та *El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], no. 39630/09, § 195, ECHR 2012). Це також є цінністю цивілізації, тісно пов'язаною з повагою до людської гідності, що є частиною самої суті Конвенції (*Bouyid v. Belgium* [ВП], no. 23380/09, §§ 81 та 89–90, ECHR 2015). Така заборона є абсолютною, оскільки не допускає жодного відхилення, навіть у випадку надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації, чи за найскладніших обставин, як-от боротьба з тероризмом чи організованою злочинністю, незалежно від поведінки відповідної особи (див. *Khlaifia and Others v. Italy* [ВП], no. 16483/12, § 158, 15 грудня 2016 року та справи, наведені в ній) (пункт 60 рішення).

ЄСПЛ встановив, що позитивне зобов'язання держави захищати осіб від забороненого жорстокого поводження з боку приватних осіб виникає в низці випадків за умови, що Суд установить, що таке жорстоке поводження досягнуло мінімального рівня суворості. Цей обов'язок було визнано, зокрема, у таких «приватних» контекстах: вітчим б'є дитину палицею (див. *A. v. UK*, цит. вище, §§ 22–24); нехтування та зловживання дітьми з боку їхніх батьків (див. *Z and Others*, цит. вище, § 74) чи їхнього вітчима (*E. and Others v. the United Kingdom*, no. 33218/96, § 89, 26 листопада 2002 року); зґвалтування (див., серед інших, *M.C. v. Bulgaria*, цит. вище, § 148, та *S.Z. v. Bulgaria*, no. 29263/12, § 41, 3 березня 2015 року); насильницького нападу на віруючих (див. *Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and Others v. Georgia*, no. 71156/01, § 102, 3 травня 2007 року); дій домашнього насильства та загрозової поведінки (див., серед інших, *Opuz v. Turkey*, no. 33401/02, § 161, ECHR 2009, та *Volodina v. Russia*, no. 41261/17, §§ 74–75, 9 липня 2019 року); насильство на релігійному ґрунті до школярів та їхніх батьків (див. *P.F. and E.F. v. the United Kingdom* (dec.), no. 28326/09, 23 листопада 2010 року, § 38); тяжкі напади на приватних осіб (див., до прикладу, *Beganović*, цит. вище, § 66; *Denis Vasilyev v. Russia*, no. 32704/04, § 95, 17 грудня 2009 року; *Dimitar Shopov v. Bulgaria*, no. 17253/07, § 49, 16 квітня 2013 року; та *Irina Smirnova v. Ukraine*, no. 1870/05, § 73, 13 жовтня 2016 року); напади на члена «Харі Крішна» (див. *Milanović v. Serbia*, no. 44614/07, § 87, 14 грудня 2010 року); стерилізація жінки ромської національності без її усвідомленої згоди (*V.C. v. Slovakia*, no. 18968/07, § 119, ECHR 2011 (витяги)); сексуальне розбещення дітей учителем початкової школи (див. *Identoba and Others v. Georgia*, no. 73235/12, § 71, 12 травня 2015 року); жорстоке поводження з дітьми вихователями дитячого садочка (див. *V.K. v. Russia*, no. 68059/13, § 172, 7 березня 2017 року) (пункт 65 рішення).

Зазначені справи підтверджують, що заборона катування / жорстокого поводження, покладена в основу статті 3 Конвенції, захищає всіх осіб незалежно від того, чи вчиняються такі дії працівником органу влади або приватною особою, за умови, що така форма жорстокого поводження досягла мінімального рівня суворості, що вимагається згідно з цим положенням. ЄСПЛ нещодавно підтвердив застосовність критерію рівня суворості до жорстокого поводження, учиненого приватними особами (див. *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* [ВП], no. 41720/13, § 121, 25 червня 2019 року) (пункт 66 рішення).

У контексті пункту 1 статті 6 Конвенції ЄСПЛ нагадав, що його роль не полягає в тому, щоб принципово визначати, чи можуть бути допустимими конкретні види доказів, наприклад, докази, отримані незаконно з точки зору національного законодавства. Питання, яке необхідно з'ясувати, полягало в тому, чи були провадження в цілому, а також спосіб, у який отримані докази, справедливими. Це також передбачає перевірку розглянутої незаконності, а у випадку порушення іншого права, закріпленого в Конвенції, і характеру виявленого порушення (див., серед інших, *Khan v. the United Kingdom*, no. 35394/97, § 34, ECHR 2000-V; та *P.G. and J.H. v. the United Kingdom*, no. 44787/98, § 76, ECHR 2001-IX) (пункт 71 рішення).

З'ясовуючи, чи було провадження загалом справедливим, необхідно також враховувати, чи було дотримано права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи було надано заявникові можливість оскаржити достовірність доказів та перешкоджати їх використанню. Крім цього, до уваги береться якість доказу та обставини, за яких його було отримано, та чи викликають такі обставини сумніви у його достовірності й точності. Можна зауважити, що сумнів у справедливості не обов'язково виникає, якщо отримані докази не були підкріплені іншими матеріалами: коли докази є цілком переконливими й не існує ризику їхньої недостовірності, потреба в допоміжних доказах відповідно слабшає (див., серед інших, *Khan*, процит. вище, §§ 35 та 37, та *Jalloh v. Germany* [ВП], no. 54810/00, § 96, ECHR 2006-IX). У зв'язку із цим Суд надав вагу тому, чи були такі докази вирішальними в результаті провадження (порівняйте, зокрема, *Khan*, процит. вище, §§ 35 та 37) (пункт 72 рішення).

Проте ЄСПЛ вкотре нагадав, що щодо використання доказів, отриманих у результаті порушення статті 3 Конвенції, застосовуються особливі міркування. Використання таких доказів, отриманих у результаті порушення одного з основних та абсолютних прав, гарантованих Конвенцією, завжди порушує серйозні питання справедливості провадження, навіть якщо допуск таких доказів не був вирішальним для обвинувального вироку (див. *İçöz v. Turkey* (dec.), no. 54919/00, 9 січня 2003 року; *Jalloh*, цит. вище, §§ 99 та 104; *Göçmen v. Turkey*, no. 72000/01, §§ 73-74, 17 жовтня 2006 року; *Harutyunyan v. Armenia*, no. 36549/03, § 63, ECHR 2007-III; та *Gäfgen*, процит. вище, § 165) (пункт 73 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що конкретні обставини цієї справи відрізняються від низки обставин у справах, де він сформулював правило, за яким прийняття показань, отриманих у результаті катування чи іншого жорстокого поводження, що порушує статтю 3 Конвенції, як доказу в межах кримінального провадження робить провадження в цілому несправедливим. Спільним елементом усіх цих справ була участь агентів держави в отриманні оскаржуваних показань від обвинуваченого чи третьої особи (пункт 79 рішення).

Питання, яке раніше не поставало перед Судом, полягало в тому, чи може таке правило застосовуватися до цієї справи, у якій інформація була отримана від третьої особи в результаті жорстокого поводження приватних осіб із нею, навіть у разі відсутності доказу участі чи мовчазної згоди на це державних суб'єктів (пункт 80 рішення).

Вирішуючи це питання, Суд визнав за необхідне спершу з'ясувати, чи могла інформація, отримана від К. Г. у супереч його волі, розглядатись як така, що отримана в результаті жорстокого поводження, забороненого статтею 3 Конвенції (пункт 81 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що поводження з К. Г. з боку членів банди та отримані ним ушкодження були наведені у вирокі суду першої інстанції. Говорячи про поводження з К. Г., національні суди неодноразово зазначали про «тортури» або «напади».

Беручи до уваги цю позицію національних судів, ЄСПЛ не вбачив необхідності в з'ясуванні того, чи поводження з К. Г. могло кваліфікуватись як катування в розумінні статті 3 Конвенції (пункт 83 рішення).

У будь-якому разі наявні в Суду матеріали, зокрема вирок суду першої інстанції, не залишали сумнівів у тому, що поводження з К. Г. досягло необхідного рівня суворості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції (див. *Jalloh*, процит. вище, § 106). Тому ЄСПЛ дійшов висновку, що інформація від К. Г. була отримана в результаті жорстокого поводження з боку приватних осіб і що позитивне зобов'язання держави за статтею 3 Конвенції застосовується до такого жорстокого поводження (пункт 84 рішення).

Що стосується скарги заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції, то ЄСПЛ зауважив, що стенограма записаних тверджень / заяв К. Г. була використана стороною обвинувачення в межах кримінального провадження проти заявника. Суд першої інстанції прийняв оскаржувану стенограму як доказ та послався на неї, роблячи фактичні висновки та встановлюючи вину заявника (пункт 85 рішення).

У своїх апеляційній та касаційній скаргах заявник оскаржував використання стенограми заяв К. Г. як доказу, оскільки вони були отримані в результаті катування, а тому не мали жодної доказової сили. Апеляційний суд відхилив скаргу, зокрема вказавши, що норми Кримінального процесуального кодексу, які забороняли використання будь-яких показань, отриманих під тиском, були застосовними виключно щодо органів, які провадять розслідування, і не стосувалися дій приватних осіб. Апеляційний суд також зазначив, що оскаржуваний доказ було отримано поліцією законним шляхом і не для цілей провадження проти заявника (пункт 86 рішення).

Однак ЄСПЛ підкреслив, що апеляційний суд не розглянув по суті аргументу заявника за статтею 3 Конвенції про те, що оскаржувану стенограму було отримано в результаті жорстокого поводження з боку приватних осіб, і пов'язане з цим питання недопустимості такого доказу (пункт 87 рішення).

ЄСПЛ вже встановив, що твердження К. Г. записано під час його катування, а тому щодо них стаття 3 Конвенції була застосовною. ЄСПЛ нагадав, що використання в кримінальному провадженні доказу, отриманого в результаті катування особи, що порушує статтю 3 Конвенції, незалежно від того, чи таке поводження було класифіковано як тортура, нелюдське чи таке, що принижує людську гідність, поводження, автоматично робить провадження в цілому несправедливим, що порушує статтю 6 Конвенції. Це не залежить від доказової сили доказів та від того, чи мало їх використання вирішальне значення в засудженні

особи (див. *Gäfgen*, процит. вище, §§ 166 та 173 і справи, зазначені в них; а також усталену практику Суду, наведену в пунктах 74, 75 та 77 цього рішення) (пункт 88 рішення).

ЄСПЛ дійшов висновку, що вищевказаний принцип однаково застосовний до допустимості доказу, отриманого від третьої особи в результаті жорстокого поводження, забороненого статтею 3 Конвенції, коли таке поводження вчинене приватними особами, незалежно від його класифікації (пункт 89 рішення).

У цій справі апеляційний суд погодився використати як доказ інформацію, отриману від К. Г. унаслідок порушення абсолютної заборони жорстокого поводження, гарантованого статтею 3 Конвенції. Апеляційний суд не взяв до уваги наслідки свого рішення з точки зору права заявника на справедливий суд за пунктом 1 статті 6 Конвенції. Верховний суд відхилив касаційну скаргу заявника як явно необґрунтовану та не навів жодних причин для свого рішення (пункт 90 рішення).

Зрештою ЄСПЛ визнав, що допуск оскаржуваної стенограми як доказу в кримінальному провадженні проти заявника зробило провадження в цілому несправедливим, що порушило пункт 1 статті 6 Конвенції (пункт 91 рішення).

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 5 листопада 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Ця справа стосувалася рішень, ухвалених у цивільній справі проти заявника, незважаючи на його виправдання у кримінальному провадженні щодо тих самих подій.

У 2005 році заявник потрапив у дорожньо-транспортну пригоду. Його пасажирові було заподіяно тілесні ушкодження. Заявник пройшов два дихальних тести на визначення вмісту алкоголю, результат яких становив 0,67 та 0,57 мг/л. У 2007 році за результатами кримінального провадження за фактом водіння в нетверезому стані заявника було виправдано остаточним рішенням суду.

Пасажир-потерпілий звернувся з позовом до заявника та його страхової компанії. Страхова компанія подала позов проти заявника, вказуючи, що саме він, а не компанія, несе відповідальність, оскільки ним було перевищено допустиму міру алкоголю на час подій. Суд першої інстанції зобов'язав заявника та страхову компанію сплатити компенсацію і відхилив позов страхової компанії до заявника. За результатами апеляційного розгляду суд визнав, що він не зв'язаний виправданням заявника кримінальними судами і що відповідно до умов страхового договору поведінка заявника унеможлиблювала відповідальність страхової компанії.

Касаційний суд відхилив касаційну скаргу заявника, встановивши, що апеляційний суд таки врахував виправдання заявника.

Посилаючись на пункт 2 статті 6 Конвенції, заявник скаржився, що висновки цивільних судів про те, що він керував транспортним засобом у стані сп'яніння, незважаючи на його виправдання судом щодо цього правопорушення, становило порушення його прав.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що презумпція невинуватості включає в себе тягар доказування, правових презумпцій факту і права, право не свідчити проти себе, публічність досудового розгляду та передчасні твердження про вину обвинуваченого. Посадові особи держави не мають ставитися до виправданої особи так само, як і до винної.

ЄСПЛ зазначив, що цивільне провадження в цій справі не було продовженням провадження кримінального. Було прийнятним те, що доказові стандарти відрізняються одні від одних.

ЄСПЛ визнав, що виправдання не звільняло заявника від цивільної відповідальності. Страхова компанія була вправі посилатися на умови страхового договору незалежно від виправдання. Окрім того, апеляційний суд не поклав на заявника ані вини, ані кримінальної відповідальності.

У світлі наведеного вище, провадження не суперечило презумпції невинуватості, а тому порушення Конвенції в цій справі не було.

Висновок

Відсутність порушення пункту 2 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі було ухвалене Палатою 10 грудня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 7 КОНВЕНЦІЇ (НІЯКОГО ПОКАРАННЯ БЕЗ ЗАКОНУ)

GESTUR JÓNSSON AND RAGNAR HALLDÓR HALL v. Iceland (№№ 68273/14 та 68271/14)

Обставини справи

Заявники в цій справі є адвокатами / юристами. Під час розгляду кримінального провадження, у якому вони захищали обвинуваченого (і з його згоди), заявники клопотали про скасування призначення їх у якості захисників. Проте суд відмовив у його задоволенні. На судовому засіданні щодо обвинуваченого, інтереси якого були представлені новим захисником і якого було засуджено, заявники не з'явилися. Пізніше суд заочно (in absentia) наклав на заявників штраф у розмірі приблизно 6200 євро на кожного за неповагу до суду та спричинення затримок у провадженні. Заявники намагались оскаржити це рішення до Верховного суду, проте безуспішно.

Своїм рішенням від 30 жовтня 2018 року Палата Суду (інформаційна довідка 222) одноголосно прийняла рішення про відсутність порушень пункту 1 статті 6 та статті 7 Конвенції. За клопотанням заявників цю справу було направлено на розгляд Великої Палати.

Оцінка Суду

Уряд Ісландії висловився про незастосовність статті 6 Конвенції у її кримінальному аспекті в цій справі, що має визначатися шляхом застосування трьох критеріїв Енгеля:

(а) Перший критерій: правова класифікація правопорушення в національному законодавстві

З обґрунтування Верховного суду не вбачалося, що він розглядає такі правопорушення як кримінальні згідно з національним законодавством. Розглядуване правопорушення в цій справі містилось у главі «Процесуальні штрафи» Кримінального процесуального кодексу і не містилося в жодному з положень Загального кримінального кодексу чи спеціалізованого кримінального закону. Ці положення були також схожими до положень Цивільного процесуального кодексу. Розгляд такої поведінки, як правило, не вимагав участі державного обвинувачення, і штраф стягувався за власною ініціативою суду.

Тому не було підстав вважати, що правопорушення класифікувалось як «кримінальне» за національним законодавством.

Проте перший із критеріїв Енгеля має певну вагу та слугує лише відправною точкою.

(b) Другий критерій: характер правопорушення

Накладений на кожного із заявників штраф обумовлювався положенням про правопорушення, яке стосувалося конкретної категорії осіб з певним статусом,

а саме «державного прокурора, захисника чи юриста». Як видається, це положення не застосовується до осіб поза зазначеної категорії. Суд, вирішуючи певну справу, під час якої мала місце неправомірна поведінка, має за власною ініціативою розглянути питання того, чи не є така поведінка порушенням відповідного положення.

ЄСПЛ неодноразово посилався на факт особливого статусу юристів/адвокатів, що відводить їм центральне місце у відправленні правосуддя, і що їхня особлива роль тягне за собою низку обов'язків. Варто також урахувати той факт, що норми дозволяють суду карати за порушення порядку під час провадження, що є загальною рисою правових систем Договірних держав та впливає з невід'ємних повноважень суду в забезпеченні належного та впорядкованого функціонування його власного провадження. Заходи, що вживаються судами на підставі таких норм більшою мірою аналогічні здійсненню дисциплінарних функцій, аніж застосування покарання за вчинення кримінального правопорушення.

Верховний суд визнав, що умисне нез'явлення заявників на заплановане судові засідання становило серйозне порушення ними своїх професійних обов'язків у їхньому статусі як сторони захисту в кримінальній справі. Факт повного ігнорування ними законних рішень судді, не залишивши йому іншого вибору як звільнити їх від захисту особи та призначити для цього інших захисників, спричинили значну затримку в розгляді справи. Водночас Верховний суд конкретно не вказав на характер неправомірної поведінки заявників у якості підстави для визнання її кримінальною.

Незважаючи на серйозність порушення професійних обов'язків у цій справі, не було чітко зрозуміло, чи правопорушення заявників за своїм характером вважалося кримінальним чи дисциплінарним. Тому це питання потребувало розгляду за третім критерієм.

(с) Третій критерій: характер та суворість покарання

Хоча Верховний суд конкретно не згадував, що це правопорушення класифікується як «кримінальне» за національним законодавством (перший критерій Енгеля) чи щодо характеру неправомірної поведінки заявників як підставу для визнання її «кримінальною» (другий критерій Енгеля), він визнав, що накладені штрафи «за своїм характером є покараннями» (імовірно, посилаючись на третій критерій). Верховний суд врахував відсутність у відповідних положеннях про неповагу до суду «будь-якої конкретної межі» щодо суми штрафів і суми накладених штрафів на заявників, які ним були визнані як «високі». Вважаючи, що стаття 6 Конвенції була застосовною у її кримінальному аспекті, Верховний суд таким чином розглянув питання про дотримання цього положення.

Однак, коли мова йде про тлумачення обсягу поняття «злочин» в автономному значенні статті 6 Конвенції, ЄСПЛ має сам провести оцінку цього питання. При цьому, Договірним Державам нічого не заважає прийняти ширше тлумачення, що передбачає ефективніший захист прав та свобод у межах відповідних національних правових систем.

Зокрема, на відміну від інших справ щодо неповаги до суду, у яких стаття 6 Конвенції була застосовною, зокрема за третім критерієм Енгеля (*Kyprianou and Zaicevs*), неправомірна поведінка заявників не могла каратись ув'язненням. Окрім цього, ці штрафи не могли замінюватися на позбавлення волі в разі несплати, що є важливим міркуванням в інших справах. До того ж накладення штрафів не мало наслідком судимість заявників.

Проте високий розмір накладених штрафів та відсутність встановленого законом максимуму не були достатніми для Суду, щоб вважати суворість та характер санкції «кримінальними» у розумінні автономного значення за статтею 6 Конвенції (див. *Müller-Hartburg v. Austria*, 47195/06, 19 лютого 2013 року, де розмір потенційного штрафу складав EUR 36,000, хоча й мав каральний ефект, проте не був настільки серйозним, щоб вважатись «кримінальним»; див., схожа справа, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* [ВП], 55391/13 та 2 інших, 6 листопада 2018 року, де максимальний розмір штрафу складав 90 денних штрафів, а штраф, застосований до заявниці складав 20 денних штрафів, і який стверджувало відповідав 43,750 євро; порівняйте зі шкалою штрафів у справі *in Mamidakis v. Greece*, 35533/04, 11 січня 2007 року, *Grande Stevens and Others v. Italy*, 18640/10 та 4 інших, 4 березня 2014 року, та *Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. v. Slovenia*, 47072/15, 23 жовтня 2018 року, де Суд визнав застосовані штрафи «кримінальними»).

Розглядуване провадження не було пов'язане з встановленням «кримінального обвинувачення» в розумінні статті 6 Конвенції, а тому це положення не було застосовним до цього провадження в кримінальному аспекті. Тому скарга заявників була визнана несумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції.

У світлі цього висновку Суд також визнав скаргу за статтею 7 Конвенції неприйнятною і несумісною *ratione materiae* з причини послідовності в тлумаченні Конвенції.

(Див. також *Engel and Others v. The Netherlands*, 5100/71 та інші, 8 червня 1976 року; *Kyprianou v. Cyprus* [ВП], 73797/01, 15 грудня 2005 року, Інформаційна довідка 82; *Zaicevs v. Latvia*, 65022/01, 31 липня 2007 року, Інформаційна довідка 99).

Висновок

Скарги заявників за статтею 6 та 7 Конвенції визнані несумісними *ratione materiae* з положеннями Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою 22 грудня 2020 року та є остаточним.

PANTALON v. Croatia (№ 2953/14)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на його засудження за вчинення проступку, пов'язаного з недекларуванням під час перетину кордону зброї для підводного полювання.

У 2009 році заявникові було пред'явлено обвинувачення у вчиненні незначного правопорушення, пов'язаного з недекларуванням зброї, після того, як його автомобіль було обшукано хорватськими прикордонними службами на шляху повернення заявника з Боснії і Герцеговини. Під час обшуку серед пляжних речей було знайдено гарпун.

Заявника у 2010 році було визнано винним у вчиненні цього правопорушення, призначено покарання у вигляді штрафу та конфісковано гарпун.

Заявник у своїй скарзі на це рішення вказував, що гарпун не вважався зброєю за національним законодавством. У 2012 році Вищий суд із незначних правопорушень відхилив скаргу, підкресливши, що гарпун – це зброя з тятивою, а тому під час перетину кордону заявник мав декларувати це знаряддя для підводного полювання.

Конституційна скарга заявника, у якій він зазначав, що його гарпун був зі стрічкою, а не з тятивою та використовувався ним виключно для риболовлі, у 2013 році була відхилена як явно необґрунтована.

Посилаючись на статтю 7 Конвенції, заявник стверджував, що його було засуджено за дії, які не становили правопорушення згідно з національним законодавством.

Оцінка Суду

Відповідні принципи, які постають із практики Суду за статтю 7 Конвенції, були узагальнені в Консультативному висновку щодо використання відсильних методів під час визначення правопорушення та стандартів порівняння кримінального закону, чинного на час вчинення правопорушення, із кримінальним законом, викладеним у новій / зміненій редакції № 16-2019-001, а також у справах *Vasiliauskas* (процит. вище, §§ 153–55), *Rohlena v. the Czech Republic* ([ВП], no. 59552/08, §§ 50-53, ECHR 2015) та *Dragotoniū and Militaru-Pidhorni v. Romania* (nos. 77193/01 та 77196/01, §§ 33–38, 24 травня 2007 року) (пункт 45 рішення).

Насамперед Суд визнав за необхідне підкреслити, що стаття 7 Конвенції не обмежується ретроактивним застосуванням кримінального права на шкоду обвинуваченому. Вона також закріплює в загальнішому плані принцип, згідно з яким лише законом може визначатися злочин і встановлюватися покарання (*nullum crimen, nulla poena sine lege* – див., до прикладу, *Vasiliauskas*, процит. вище, § 154). Відповідно до цього принципу положення кримінального права мають бути

чітко визначені (див. *Dragotoniū and Militaru-Pidhorni*, процит. вище, § 40). Стаття 7 Конвенції також закріплює принцип *lex stricta*, за яким кримінальний закон не має широко тлумачитися на шкоду обвинуваченому до ступеня, рівноцінної аналогії (див., до прикладу, *Vasiliauskas*, процит. вище, § 154) (пункт 46 рішення).

Однак повноваження Суду з перегляду мають бути ширшими, коли Конвенція, а саме стаття 7 Конвенції, вимагає наявності правової основи для засудження та покарання. Пункт 1 статті 7 Конвенції вимагає, щоб Суд з'ясував, чи були на той час правові підстави для засудження заявника, і, зокрема, переконався, чи були досягнуті національними судами результати сумісними зі статтею 7 Конвенції. Надання Суду меншого ступеня повноважень із перегляду позбавить статтю 7 Конвенції свого сенсу. За таких обставин Суд повинен мати повноваження з'ясувати, чи було дотримано відповідне положення кримінального права, оскільки застосування цього положення до діяння, не охоплюваного ним, може прямо призвести до суперечності зі статтею 7 Конвенції (див. *Žaja*, процит. вище, § 92) (пункт 48 рішення).

З огляду на наведені вище принципи щодо меж перегляду Суду ЄСПЛ наголосив, що він не покликаний вирішувати питання індивідуальної кримінальної відповідальності заявника, оскільки це питання має вирішуватися насамперед національними судами (див., до прикладу, *Navalnyy v. Russia*, no. 101/15, § 58, 17 жовтня 2017 року) (пункт 49 рішення).

Ураховуючи характер скарги заявника за статтею 7 Конвенції, завдання Суду навпаки полягало в з'ясуванні з точки зору пункту 1 статті 7 Конвенції, чи охоплювалися діяння заявника визначенням незначного правопорушення, за яке його було засуджено, і, зрештою, чи було передбачуваним те, що його дії можуть становити це правопорушення (там само, §§ 58 та 62). Тобто завдання Суду полягало в тому, щоб визначити, чи не було на шкоду заявникові тлумачення національними судами відповідних положень Закону про зброю у визнанні заявникового гарпуна зброєю, а його самого – винним у незначному правопорушенні у зв'язку з недекларуванням зброї під час перетину кордону (пункт 50 рішення).

У зв'язку із цим ЄСПЛ визнав вирішальними такі елементи:

- стаття 4 Закону про зброю прямо виключала підводну зброю, призначену для риболовлі, зокрема гарпуни, виходячи з поняття зброї, передбаченого цим законом;

- Уряд не заперечував того, що не задекларований заявником гарпун, виявлений під час перетину кордону, був знайдений у багажнику його автомобіля разом із пляжним приладдям, що свідчило про правдивість наміру заявника порибалити;

- підводна зброя (зокрема гарпуни) та зброя з тятивою були по-різному визначені в Законі про зброю, оскільки підводна зброя трактувалась як зброя, що стріляє списами чи гарпунами за допомогою пружини, резинових стрічок чи стисненого газу, а зброя з тятивою водночас була визначена як луки, арбалети чи інші знаряддя, які стріляють за допомогою стріл чи інших засобів шляхом натягнутої тятиви;

- Уряд не заперечував аргументу заявника, що національні суди не оглянули його гарпуна чи фото зброя за адресою встановлення використовуваного привідного механізму;

- Уряд не надав жодних копій інших рішень судів, у яких останні визнавали гарпуни «зброєю» у розумінні Закону про зброю чи подібного законодавства (див. *mutatis mutandis, Dragotoniu and Militaru-Pidhorni*, процит. вище, § 43, та *Parmak and Bakir v. Turkey*, nos. 22429/07 та 25195/07, § 66, 3 грудня 2019 року);

- аргумент заявника про те, що володіння гарпуном не вимагає дозволу, який зазвичай вимагався для володіння зброєю за відповідним законом був не лише нерозглянутим, а й запереченим Урядом (пункт 51 рішення).

Ці елементи були достатніми для висновку Суду, що національні суди суперечать закону, а тому незавбачливо протлумачили відповідні положення Закону про зброю на шкоду заявникові (порівняйте, *mutatis mutandis, Başkaya and Okçuoğlu v. Turkey* [ВП], nos. 23536/94 та 24408/94, § 42, ECHR 1999-IV) (пункт 52 рішення).

Щодо аргументу Уряду, що в разі сумніву в тому, чи є гарпун зброєю згідно з національним законодавством, заявник мав би повідомити про це прикордонні органи влади, попередивши вчинення правопорушення, ЄСПЛ нагадав, що жодна особа не має примушуватися до того, щоб під загрозою засудження думати, чи заборонена її поведінка чи ні або піддаватися необґрунтовано широкій дискреції органів влади (див. *Žaja*, процит. вище, § 105) (пункт 53 рішення).

Висновок

Порушення статті 7 Конвенції (ніякого покарання без закону).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 19 листопада 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)

[BREYER v. Germany \(№ 50001/12\)](#)

Обставини справи

У червні 2004 року поправками до Закону про телекомунікації Німеччини було запроваджено юридичне зобов'язання постачальників телекомунікаційних послуг отримувати та зберігати особисті дані всіх своїх клієнтів, у тому числі у випадках, коли такі дані не є потрібними для цілей виставлення рахунків чи з інших договірних причин, наприклад, щодо клієнтів, які придбали наперед оплачену SIM-карту для мобільного телефону.

Ці поправки були внесені національними органами влади з метою виконання зобов'язань, що випливають із законодавства Європейського Союзу. Заявники придбали SIM-картки на умовах попередньої оплати для мобільного телефону та повинні були надати певні особисті дані (включаючи номер телефону, ім'я, адресу та дату народження) відповідним постачальникам послуг під час активації цих SIM-карт. Заявники оскаржили це зобов'язання до Федерального Конституційного Суду Німеччини, який установив, що такий обов'язок не є несумісним з Основним законом.

Оцінка Суду

Аналізуючи це питання з позицій відповідності статті 8 Конвенції, ЄСПЛ повторив, що навіть лише зберігання даних, що стосуються приватного життя особи, в принципі, є втручанням у значенні статті 8 (*Leander v. Sweden*, § 48). У зв'язку із цим Суд також узяв до відома висновок Федерального конституційного суду (уніфікувати вживання великої літери) про те, що ступінь захисту права на інформаційне самовизначення відповідно до внутрішнього законодавства не обмежується інформацією, яка за своєю суттю була конфіденційною (секретною), та що, з огляду на можливості обробки, не було жодного елемента персональних даних, який сам по собі (а саме, незалежно від контексту його використання) не був незначним.

Відтак, подальший аналіз правового питання передбачав необхідність визначення того, чи відповідало відповідне втручання закону та чи було воно пропорційним.

Законність втручання

Щодо законності втручання, Суд установив, що саме зберігання даних було регламентовано вимогою закону (розділ 111 Закону про телекомунікації), яка була достатньо чіткою та передбачуваною. Окрім того, тривалість зберігання інформації була чітко регламентована, а технічна сторона такого зберігання чітко

окреслена. Що стосується гарантій, доступу третіх сторін та подальшого використання збережених даних, то розділ 111 Закону потрібно було читати в сукупності з іншими положеннями цього Закону, які Суд визнав більш доцільним розглянути у своїй оцінці пропорційності.

Пропорційність втручання

Під час оцінки пропорційності такого втручання для Суду були важливими такі питання: він визнав, що попередня реєстрація абонентів мобільних телефонів суттєво спростила та прискорила розслідування, які здійснюються правоохоронними органами; могла б сприяти ефективній правоохоронній діяльності та запобіганню безладу чи злочину. У зв'язку із цим він також зазначив, що в контексті національної безпеки національні органи влади користуються певним рівнем дискреції під час вибору засобів для досягнення законної мети і що між державами-членами не було консенсусу щодо збереження інформації клієнтів, які придбавали SIM-картки на умовах попередньої оплати. Таким чином, Суд визнав, що зобов'язання зберігати інформацію про абонентів відповідно до розділу 111 Закону про телекомунікації – це, як правило, відповідна реакція на зміни в процесах комунікації та в засобах телекомунікацій.

Відтак, зазначений захід було проаналізовано не лише в правовому контексті, а ЄСПЛ взяв до уваги й суспільний контекст. Було важливо також і те, що оскаржуване зберігання даних стосувалося лише обмеженого набору даних: ці дані не включали жодного надміру особистої інформації та не дозволяли створювати профілі особи або відстежувати пересування абонентів мобільних телефонів. Більше того, жодних даних щодо фактів індивідуальних комунікацій між абонентами не зберігалось.

Таким чином, Суд відмежував цей рівень втручання від попередніх справ щодо збору більш приватних даних або випадків, коли реєстрація в певній базі даних призводила до частих перевірок або подальшого збору приватної інформації. У зв'язку із цим Суд також посилається на висновки Суду Європейського Союзу у справі *Ministerio Fiscal (C-207/16, EU: C: 2018: 788)*. Підсумовуючи, Суд дійшов висновку, що втручання має досить обмежений характер.

Важливо звернути увагу на зв'язок практики цих європейських судів, оскільки взаємне запозичення сформованих цими судами підходів забезпечить гармонізацію європейського права, незалежно від того, чи воно стосується лише держав-членів Європейського Союзу, чи всіх держав-членів Ради Європи. Це питання сьогодні перебуває на порядку денному, і посилання на рішення Суду ЄС в цьому рішенні є проявом відповідної гармонізації. Зазначене є важливим і для українського національного контексту, адже свідчить про необхідність визначення шляхів імплементації практики Суду ЄС у національну правову систему.

Предметом дослідження у цій справі стало й питання чинних гарантій абонентів. По-перше, Суд зауважив, що не існувало технічної ненадійності щодо зберігання даних, тривалість зберігання була обмеженою закінченням календарного року, наступного за роком закінчення договірних відносин, й обсяг

даних, що зберігалися, був фіксований межами необхідної інформації для чіткого визначення відповідного абонента.

По-друге, Суд проаналізував можливості подальшого доступу до даних, що зберігалися, та, зокрема, запитів на інформацію, які могли бути зроблені відповідно до розділів 112 та 113 Закону про телекомунікації. Він визнав важливим, щоб визначені органи влади, які могли вимагати доступ до збережених даних відповідно до розділу 112 Закону, відносилися до правоохоронних органів або органів захисту національної безпеки.

Хоча згідно з розділом 113 Закону органи, які могли вимагати доступ до даних, були визначені лише шляхом посилання на виконувані ними завдання, а тому не були перераховані конкретно, формулювання цього положення було досить детальним, щоб чітко передбачити, які саме органи мають повноваження вимагати інформацію шляхом подачі письмового запиту. Збережені дані були додатково захищені від надмірних або неналежних інформаційних запитів тим, що запитуючий орган зобов'язаний був означити додаткову правову підставу для отримання даних. Окрім того, ці запити щодо інформації відповідно до розділів 112 та 113 також були предметом контролю з боку компетентних органів.

Суд пояснив, що рівень контролю є важливим, але не вирішальним елементом в оцінці пропорційності збору та зберігання обмеженого набору даних, як у цьому випадку.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення ухвалене Палатою 30 січня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявники належали до общини ромів, які проживали незаконними та необслуговуваними поселеннями. Вони скаржилися, що їм не було забезпечено доступу до основних комунальних послуг, зокрема питної води та каналізації. Муніципальні органи влади вжили певних заходів для надання заявникам доступу до питної води. В одному поселенні було профінансовано спільно з муніципалітетом, встановлено та наповнено питною водою щонайменше один резервуар. В іншому поселенні муніципалітет установив та профінансував громадський пункт подачі води, до якого можна індивідуально приєднатися. Заявники вважали такі заходи недостатніми. ЄСПЛ встановив, що порушень статей 8 та 3 Конвенції взятих окремо та у поєднанні зі статтею 14 Конвенції не було.

Оцінка Суду

Це рішення цікаве тим, що Суд уперше виокремив умови, за яких стаття 8 Конвенції може бути застосовною в аспекті надання державою основних комунальних послуг, зокрема питної води. Суд також розвинув критерій визначення наявності позитивного зобов'язання держави згідно із цим положенням і його фактичним змістом.

(i) Посилаючись на підхід, заснований на наслідках, і викладений у справі *Denisov v. Ukraine*, Суд визначив такий поріг суворості, який може призвести до застосовності статті 8 Конвенції в цьому аспекті: «постійна і тривала відсутність доступу до безпечної питної води» з «негативними наслідками для здоров'я та людської гідності, які зрештою підривають основи приватного життя та користування житлом».

(ii) Наявність будь-якого позитивного зобов'язання в цьому відношенні та його фактичний зміст має бути встановлений конкретними обставинами осіб, яких це стосується, нормами законодавства та економічною і соціальною сферами відповідної держави. На думку Суду, державам надається широка межа свободи розсуду щодо таких питань, зокрема стосовно конкретних заходів для забезпечення кожному належного доступу до води.

- Що стосується економічного та політичного становищ у Словенії, Суд підкреслив, що незначна частина населення країни, яке проживає у віддалених районах, не мала доступу до комунального водопостачання та каналізаційних систем;

- Що стосується комплексного нормативно-правового врегулювання, то Суд визнав розумним / обґрунтованим, що держава чи її місцеві органи влади беруть на себе відповідальність за надання таких послуг у той час, як частина власників підключають свої будинки до комунікацій за власний рахунок. Так само видається розумним / обґрунтованим, щоб такі альтернативні рішення, як встановлення

індивідуальних резервуарів для води чи систем збору дощової води були запропоновані тим районам, які ще не охоплені системою комунального водопостачання;

- Що стосується конкретних обставин заявників, то ключовим міркуванням для Суду був той факт, що вони належали до соціально незахищеної верстви населення, яка зіштовхувалась із серйозними труднощами порівняно з більшістю осіб із доступом до основних комунальних послуг. По-перше, Суд підкреслив, що всі позитивні дієві заходи вже були вжиті органами влади задля покращення житлових умов ромської общини, включно з конкретними діями із забезпечення заявників доступом до безпечної питної води. Хоча це не було ідеальним чи постійним рішенням, такі позитивні заходи демонстрували, що органи влади визнали неприйнятні умови, яких зазнали заявники як члени вразливої общини, і продемонстрували ступінь активної участі / взаємодії у їхніх потребах.

По-друге, заявники, які залишились у своїх поселеннях, не проживали в умовах крайньої бідності. Вони отримували соціальні пільги, які могли бути використані ними для покращення своїх житлових умов, наприклад, завдяки встановленню особистих резервуарів для води та каналізаційних ємностей, систем збору дощової води чи інших альтернативних рішень. Насамкінець Суд дійшов висновку, що хоча на державу покладається завдання з усунення нерівності / дискримінації в забезпеченні доступу до безпечної питної води, що може негативно відобразитися на ромських поселеннях, це не може включати в себе обов'язку з постійного забезпечення водопостачанням житла заявників.

По-третє, заявники не продемонстрували, зі всією переконливістю, невиконання державою свого обов'язку із забезпечення доступу до питної води, у результаті чого вони зазнали негативних наслідків для свого здоров'я та людської гідності, що зрештою підривають їхні права за статтею 8 Конвенції. Навіть вважаючи, що стаття 8 Конвенції була застосовною, та взявши до уваги свободу розсуду держави в таких питаннях, Суд встановив, що заходи, вжиті державою для забезпечення доступу до безпечної питної води та каналізації заявникам з огляду на їх вразливе становище, відповідають вимогам статті 8 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) щодо заявників за заявою № 24816/14.

Відсутність порушення статті 8 Конвенції щодо заявників за заявою № 25140/14.

Відсутність порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

Відсутність порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) окремо чи в поєднанні зі статтею 14 Конвенції.

Рішення ухвалене Палатою 10 березня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції; запит про його перегляд направлений на розгляд Великої Палати.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявниці на відмову у виселенні її колишнього чоловіка, у зв'язку із чим вона та її діти були піддані ризику домашнього насильства та переслідування.

У 2006 році заявниця та О.Л. уклали шлюб. Від шлюбу у 2007 році в них народилось троє дівчаток, у зв'язку із чим місцева рада забезпечила їх соціальним житлом (квартирою). Стосунки подружжя погіршувались, О.Л. зловживав алкогольними напоями, ініціював сварки, залякував та погрожував заявниці і дітям, часом вдавався до фізичного насильства. Шлюб заявниці та О.Л. було розірвано у 2015 році; заявниця отримала опіку над дітьми.

О.Л. продовжував проживати з ними разом у квартирі.

Залякування та насильство продовжувались, неодноразово втручались і правоохоронні органи. Соціальна служба у справах сім'ї, дітей та молоді у своєму висновку вказувала на сильну схвильованість дітей. О.Л. були пред'явлені обвинувачення, проте його не було визнано винним у вчиненні домашнього насильства.

Оскільки ситуація не покращувалася, заявниця у 2016 році звернулася до суду із позовом за статтю 116 Житлового кодексу, яка передбачала можливість виселення без надання іншого жилого приміщення за систематичну неналежну поведінку. Зрештою, національні суди її позов у 2018 році відхилили. Хоча суди й визнали, що О.Л. «потребував зміни свого ставлення», проте вони не встановили, що його неналежна поведінка була систематичною і не вбачили підстав для вжиття такого крайнього заходу, як виселення.

Заявниця та її діти продовжували проживати в квартирі разом із О.Л.

У 2019 році заявниця звернулася до суду із позовом про позбавлення О.Л. батьківських прав, оскільки він нехтував своїми батьківськими обов'язками й ухилявся від сплати коштів на утримання своїх дітей. Розгляд цієї справи триває.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявниця скаржилася на відмову у виселенні її колишнього чоловіка, стверджуючи, що національні суди були надто формалістичні у своїх рішеннях, чим надали її колишньому чоловіку відчуття безкарності, піддавши її та їхніх дітей ще більшому ризику залякування та насильства.

Оцінка Суду

Суд відзначив, як зауважив Уряд, що заявниця в цій справі не скаржилась на якість відповіді органів влади загалом на скарги про домашнє насильство. Вона скаржилась лише на відмову національних судів у виселенні її колишнього чоловіка, стверджуючи, що така відмова піддала її та дітей ризику віктимізації з його боку (порівняйте та співставте *B. v. the Republic of Moldova*, no. 61382/09,

§ 31 та 62, 16 липня 2013 року). Таким чином, Суд в цій справі не покликаний розглянути якість застосованого законодавчого та адміністративного підґрунтя в цілому. Його основна увага направлена на відповідь національних судів на позов заявниці про виселення, хоча на тлі послідовних скарг на домашнє насильство, їх існування не заперечується (пункт 77 рішення).

У низці справ, залежно від їх конкретних обставин, Суд вже розглядав питання домашнього насильства за статтями 2, 3, 8 та 14 Конвенції (див. зокрема *Talpis v. Italy*, no. 41237/14, § 100, 2 березня 2017 року). В цих справах Суд вже встановлював, що органи влади мають позитивний обов'язок відповідно до Конвенції запровадити та застосовувати належне законодавче підґрунтя, яке б забезпечувало ефективний захист від випадків домашнього насильства (див. серед інших справ *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, no. 71127/01, § 65, 12 червня 2008 року; *A. v. Croatia*, no. 55164/08, § 60, 14 жовтня 2010 року; та *Hajduová v. Slovakia*, no. 2660/03, § 46, 30 листопада 2010 року) (пункт 79 рішення).

У цій справі заявниця надала твердження, які заслуговують на довіру, що протягом тривалого часу вона зазнавала фізичного насильства, залякувань та погроз з боку О.Л., її колишнього чоловіка, з яким вона все ще проживала в одній квартирі. Ці події мали вплив на її фізичну та психічну недоторканність, а тому стосувалися сфери приватного життя у розумінні статті 8 Конвенції (порівняйте *Hajduová* цит. вище, § 49; *Eremia v. the Republic of Moldova*, no. 3564/11, § 73, 28 травня 2013 року; *B. v. Moldova*, цит. вище, § 71). Вони також вплинули і на право заявниці на житло, вільне від насильства, що також підпадає під сферу захисту статтею 8 Конвенції (див. зокрема *Kaluczka v. Hungary*, no. 57693/10, § 59, 24 квітня 2012 року) (пункт 81 рішення).

Суд взяв до уваги, що органи влади були добре обізнані про ситуацію і неодноразово втручалися в окремі інциденти. Суд відзначив, що заявниця вважала, що такі заходи не вирішать її ситуацію, і звернулась із позовом до цивільного суду за статтею 116 Житлового кодексу, яка передбачає можливість виселення особи без надання іншого житлового приміщення у разі системних неправомірних дій. Зважаючи на окремі факти справи, положення статті 116 Житлового кодексу та пояснення Уряду, ЄСПЛ визнав, що в принципі такий засіб правового захисту міг вирішити ситуацію заявниці, хоча на відміну від обмежувального припису він не має термінової дії (порівняйте і співставте *Irina Smirnova*, цит. вище, § 95–99) (пункт 82 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що Рівненський міський суд, який розглядав позов заявниці як суд першої інстанції, ухвалив рішення на її користь. Надалі це рішення було скасовано судом апеляційної інстанції, головним чином тому, що виселення О.Л. може становити непропорційне втручання у його право на повагу до житла (див. пункт 37 рішення). Ключове питання для Суду в цій справі полягало в тому, чи забезпечило таке рішення дотримання справедливого балансу між конкуруючими інтересами (див. *mutatis mutandis, Pfeifer v. Austria*, no. 12556/03, § 38, 15 листопада 2007 року, та *B. v. Moldova*, цит. вище, § 73). На цій стадії Суд нагадав, що саме національні суди мають вирішувати проблеми тлумачення національного

законодавства і ЄСПЛ не може замінювати їх щодо цього (див. *Söderman, Söderman v. Sweden* [ВП], no. 5786/08, § 102, ECHR 2013, та *Bălșan v. Romania*, no. 49645/09, § 67, 23 травня 2017 року). Разом із тим, надаючи судам широкий вибір у застосуванні ними відповідних заходів, ЄСПЛ зобов'язаний переглянути їх висновки з точки зору Конвенції (див. *mutatis mutandis, Valiulienė v. Lithuania*, no. 33234/07, § 76, 26 березня 2013 року) (пункт 83 рішення).

У своїй прецедентній практиці ЄСПЛ вже зазначав, що виселення є найбільш крайньою формою втручання у право особи на повагу до житла за статтею 8 Конвенції (див., окрім інших справ *Kryvitska and Kryvitskyu v. Ukraine*, no. 30856/03, § 41, 2 грудня 2010 року). Проте Суд також підкреслював, що втручання органів влади в особисті права за статтею 8 Конвенції може бути необхідним для захисту здоров'я та прав інших осіб (див. окрім інших справ *mutatis mutandis, Opuz*, цит. вище § 144; *Eremia*, цит. вище, § 52; *Volodina*, цит. вище, § 86). Більше того, в контексті статті 2 Конвенції Суд відзначив, що у справах про домашнє насильство, права осіб, які такі дії вчиняють не можуть превалювати над правами потерпілих від цього, зокрема над фізичною та психічною недоторканністю (див. *mutatis mutandis, Opuz*, цит. вище, § 147, та *Talpis*, цит. вище, § 123) (пункт 84 рішення).

З урахуванням аргументу Уряду, що стаття 116 Житлового кодексу становила, в принципі, ефективний засіб правового захисту на скаргу заявниці в цій справі з точки зору Конвенції, національні суди зіштовхнулись із твердженнями заявниці про неодноразові спалахи насильства з боку О.Л. під час сварок, мали б, в контексті виселення, оцінити достовірність її тверджень та ризик насильства в майбутньому якщо сторони все ще будуть проживати під одним дахом. З наявних у Суду матеріалів не вбачається, що комплексна оцінка цих аспектів була проведена апеляційним чи Верховним Судом (пункт 85 рішення).

Далі Суд відзначив, як убачається з матеріалів справи, що О.Л. та заявниці була надана спірна соціальна квартира у зв'язку із народженням доньок. Після розлучення лише заявниці були надані права опіки на дітей. О.Л., зі свого боку, неодноразово не сплачував аліменти, а шкільні та соціальні працівники вказували, що він був емоційно відсторонений від їхнього виховання. Діти, які були свідками низки сварок з заявницею, також були глибоко схвильовані (див. пункти 26 та 29 рішення). З рішення апеляційного суду не вбачалось, що він розглянув вплив цих обставин на обґрунтованість продовжуваного інтересу О.Л. у збереженні соціальної оренди чи проаналізував, як його насильницька поведінка до заявниці вплинула на найкращі інтереси дітей (пункт 88 рішення).

Верховний Суд, у свою чергу, відхилив касаційну скаргу заявниці на це рішення апеляційного суду, чим схвалив його доводи (пункт 89 рішення).

У світлі наведених вище обставин, ЄСПЛ дійшов висновку, що, відмовляючи у задоволенні позову заявниці про виселення О.Л. відповідно до статті 116 Житлового кодексу, яка, як пояснив Уряд, була в принципі належним засобом правового захисту у її справі, національні суди не провели комплексного аналізу ситуації та ризику майбутнього психологічного та фізичного насильства, з якими стикалися заявниця та її діти. ЄСПЛ також зауважив, що провадження в цій справі

тривало понад два роки на трьох рівнях юрисдикції, протягом яких заявниця та її діти залишались під загрозою подальшого насильства (порівняйте з *Bevacqua and S.*, цит. вище, § 76). Таким чином, справедливого балансу між конкуруючими приватними інтересами досягнуто не було. Відповідь цивільних судів на позов заявниці про виселення її колишнього чоловіка не відповідала позитивному обов'язку держави у забезпеченні ефективного захисту заявниці від домашнього насильства (пункт 90 рішення).

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 3 вересня 2020 року й набуло статусу остаточного 3 грудня 2020 року.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на шум та інші незручності, джерелом яких був відділок міліції, розташований під його квартирою.

Між лютим 1995 року та травнем 2008 року заявник разом зі своєю сім'єю проживав у багатоквартирному будинку, у підвалі якого розташовувався місцевий відділок поліції та камери тимчасового тримання.

У 1996 році заявник поскаржився до місцевих органів влади на шум та незручності з відділку міліції. Керівник місцевого відділку міліції вказав, що, хоча відділок розташований в будівлі, яка для таких цілей не призначена, його переїзд не був можливим. Заявник разом зі своїми сусідами у 2000 році подали колективну скаргу, на яку органи влади не надали жодної відповіді.

Так, заявник подав позов до органів влади, вимагаючи переїзду відділку міліції. У вересні 2000 року національний суд визнав порушення права заявника на «мирний відпочинок» та зобов'язав органи влади знайти рішення цьому впродовж року. Скарга заявника про відшкодування моральної шкоди була відхилена.

Далі заявник скаржився на невиконання цього рішення суду, однак його скарги були відхилені національними судами; востаннє в лютому 2006 року.

Також у 2006 році регіональне представництво із захисту прав споживачів перевірило будівлю і зробило висновок, що органи влади не дотримувались санітарних норм та правил, зокрема щодо сміття. Окрім того, з підвалу часто було чути стукіт, а автомобілі міліції часто залишалися на вулиці невимкненими.

У травні 2008 року заявник вирішив продати свою квартиру та переїхати. Водночас у 2007 році було схвалено проект та кошторис на будівництво нового відділку міліції. Однак до ЄСПЛ не було надано жодної інформації щодо прогресу в будівництві та переїзду відділку міліції.

У своїй скарзі до Суду заявник, зокрема, вказував, що шум та інші незручності з відділку міліції впродовж більше 13 років становили втручання у його право на повагу до приватного життя та житла, що порушувало у свою чергу статтю 8 Конвенції.

Оцінка Суду

(а) Застосовність статті 8 Конвенції до обставин цієї справи

Суд повинен був визначити, чи справді незручності, спричинені щоденною діяльністю відділку міліції, досягли мінімального ступеня тяжкості, що вимагається для констатації втручання за статтею 8 Конвенції.

Заявником не було надано жодних прямих доказів того, що рівень шуму в його квартирі був вищим за прийнятний. Проте у звіті про перевірку, наданому органом із захисту прав споживачів, діяльність якого контролюється державою, вказувалося, зокрема, про факт недотримання державними органами встановлених

внутрішніх норм шуму та про інші незручності загалом. Окрім того, національний суд, заслухавши заявника і свідків, постановив, що право заявника на спокійний відпочинок було порушено в результаті діяльності відділку міліції та шуму, що надходив із камер тимчасового тримання. Із матеріалів справи видно, що власне самі державні органи визнали, що відділок міліції був розташований у непризначеній для цього будівлі. Зрештою, хоча з матеріалів справи не випливало, що у відповідний період часу здоров'я заявника знаходилося під загрозою, протягом 13 років він вдень і вночі страждав від діяльності відділку міліції та неналежного санітарного стану його приміщення.

Відповідно, порушення спокою, спричинене розміщенням у житловому будинку відділку міліції, стало результатом комплексного і тривалого впливу на приватне життя заявника та на реалізацію його права на недоторканість житла.

(b) Чи мало місце виправдане втручання

У цій справі щоденна діяльність відділку міліції безпосередньо втручалась у права заявника, передбачені статтею 8 Конвенції, а тому таке втручання повинно було бути виправданим, оскільки органи державної влади користуються широкими дискреційними правами (див. справу *Hatton and Others v. the United Kingdom* (ВП), 36022/97, 8 липня 2003 року, Інформаційне повідомлення № 55). Однак санкціоновані національними органами влади заходи або були недостатніми, або невчасно чи неефективно вживались, або не вживались узагалі.

Зокрема, ще в 1996 році заявник повідомив владу про проблеми у своєму житловому будинку, викликані діяльністю відділку міліції. Попри те, що начальник місцевого відділку міліції визнав, що він був розміщений у «непризначеній для цього» будівлі, ніяких подальших дій відносно цього зроблено не було, а заявнику повідомили, що переїзд відділку фактично неможливий. Крім того, влада ніяк не відреагувала на колективну скаргу, подану заявником і його сусідами в травні 2000 року.

У вересні 2000 року національний суд визнав порушення права заявника на спокійний відпочинок у зв'язку з діяльністю відділку міліції у його житловому будинку. Однак у виконавчому провадженні мали місце значні затримки, що лише продовжувало страждання заявника від шуму та інших незручностей. ЄСПЛ взяв до уваги труднощі та затримки в часі, з якими зазвичай стикаються органи влади під час пошуку й розподілу відповідних ресурсів та забезпечення необхідного фінансування таких державних проєктів. Проте владі знадобилося майже сім років із дня винесення рішення тільки для того, щоб затвердити проєкт і відповідний бюджет на будівництво нового відділку міліції. Не було отримано жодної інформації про причини цієї затримки, про проведення у зв'язку із цим будь-яких міжвідомчих робіт та перемовин, а також про те, чи можна було запропонувати тимчасове рішення до остаточного врегулювання цієї проблеми. За відсутності обґрунтованого пояснення з боку Уряду цей процес зайняв неймовірно тривалий час, що зробило заходи, вжиті державними органами, неефективними й нездатними захистити права заявника.

Зрештою, навіть якщо Уряд правомірно стверджував, що розміщення відділку міліції в підвалі житлового будинку заявника було законним під час його будівництва, у 2006 році державна влада була повідомлена одним зі своїх власних органів про порушення санітарних норм та правил, які застосовувалися в той час; однак не було зроблено жодних реальних дій для усунення порушень громадського порядку, від яких постраждав заявник, і процес переїзду відділку міліції, санкціонований рішенням національного суду, був невинувато затягнутий до 2008 року. Для заявника ця ситуація тривала впродовж тринадцяти років і призвела до того, що йому довелося продати свою квартиру у 2008 році та переїхати в іншу, яку він придбав за власні кошти.

За цих обставин державі не вдалося забезпечити справедливий баланс між інтересом місцевого населення у використанні захисту громадського спокою й безпеки, ефективною реалізацією законів міліцією та ефективною реалізацією заявником свого права на повагу до його приватного життя і житла.

(Дивіться також справи *Hatton and Others v. the United Kingdom* (ВП), 36022/97, 8 липня 2003 року, Інформаційне повідомлення № 55; *Moreno Gómez v. Spain*, 4143/02, 16 листопада 2004 року, Інформаційне повідомлення №69; *Cuenca Zarzoso v. Spain*, 23383/12, 16 січня 2018 року та інформаційний бюлетень щодо Навколишнього середовища та Європейської конвенції з прав людини).

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 1 грудня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

MAGYAR KÉTFARKÚ KUTYA PÁRT v. HUNGARY (№ 201/17)

Обставини справи

Заявником у цій справі є політична партія – Magyar Kétfarkú Kutya Párt (the Hungarian Two-tailed Dog Party), зареєстрована в Будапешті.

Справа стосувалася порушення права на свободу вираження поглядів у зв'язку з мобільним додатком політичної партії, за допомогою якого виборці могли фотографувати, анонімно завантажувати та коментувати недійсні виборчі бюлетені/голоси під час референдуму щодо імміграції у 2016 році.

У вересні 2016 року партія, яка критикувала політичний устрій та уряд, розробила мобільний додаток, що давав змогу виборцям завантажувати, оприлюднювати та коментувати недійсні виборчі бюлетені впродовж референдуму щодо схвалення плану ЄС про переселення, осіб, які шукають притулку.

На ініційований Урядом референдум, проведений у жовтні 2016 року, було винесено питання «Чи бажаєте Ви, щоб Європейський Союз прописав обов'язкове розселення не угорських громадян в Угорщині без згоди парламенту?».

У світлі кампанії декілька опозиційно налаштованих партій закликали виборців бойкотувати референдум або подавати недійсні бюлетені, які не будуть враховані в кінцевому підсумку, що могло бути розцінено як відхилення від ідеї референдуму.

Партія (заявник), на противагу таким закликам, розробила додаток «Cast an invalid ballot» («Видача недійсних виборчих бюлетенів»), який виборці могли використовувати для публікації анонімних фото дійсних і недійсних виборчих бюлетенів та розміщення коментарів про те, чому вони так проголосували.

Після поданої приватною особою скарги Національна виборча комісія (the National Election Commission) наклала на партію штраф, встановивши, що створення і використання додатка є агітаційною діяльністю і порушує правила проведення чесних/справедливих виборів, таємницю голосування і використання прав відповідно до їх мети.

Партія звернулась до суду зі скаргою, проте Верховний суд Угорщини (Kúria) залишив у силі рішення про використання прав відповідно до мети і зменшив розмір штрафу. Скарга партії до Конституційного суду була визнана неприйнятною.

У *Рішенні Палати* суддів ЄСПЛ від 23 січня 2018 року у цій справі констатовано порушення статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція).

Суд, зокрема, підкреслив, що партія-заявник розробила додаток саме з метою дати змогу виборцям використовувати інформацію та комунікаційні технології задля обміну анонімними знімками недійсних виборчих бюлетенів недійсних виборчих бюлетенів. Таким чином, додаток мав комунікаційну цінність, оскільки становив суспільний інтерес. Як зазначив Верховний суд, неможливість

ідентифікувати виборців через анонімне завантаження фото та їх опублікування в додатку не вплинула на чесність/справедливість проведення голосування.

Таким чином, Палата суддів ЄСПЛ встановила, що обмеження свободи вираження поглядів партії не слугувало легітимній меті відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції.

28 травня 2018 року Велика Палата ЄСПЛ задовольнила клопотання Уряду про передачу справи на її розгляд. Слухання відбулося 21 листопада 2018 року.

Оцінка Суду

Суд установив, що партія-заявник використовувала своє право на свободу вираження поглядів шляхом запуску мобільного додатка та заклику виборців до оприлюднення недійсних виборчих бюлетенів.

Органи влади та суди послались, зокрема, на положення закону про вибори в частині використання прав відповідно до мети як одного із принципів виборчого процесу та на інше положення цього ж закону щодо штрафів за порушення правил агітації.

Ці правові документи були доступні, проте найважливішим питанням для Суду було те, чи могла знати партія-заявник про те, що фотографування та завантаження фотографій виборчих бюлетенів анонімним шляхом могло порушити виборче законодавство, якщо не було конкретного законодавчого акта, який би врегульовував такі дії.

Відповідно до рішення Конституційного суду Угорщини 2008 року закон не встановлював того, що могло б розцінюватись як порушення принципу використання прав відповідно до мети, а тому Національна виборча комісія (Комісія) та суди мають вирішувати такі питання у кожній конкретній справі.

Таким чином, відсутність чіткості щодо цього означала, що національні органи влади мали б проявити особливу обережність при тлумаченні положень законодавства, враховуючи можливі ризики у використанні виборчих прав, включно з вільним обговоренням публічних справ.

Суд наголосив, що Конституційний суд та Верховний суд встановили в деяких справах, що положення було порушено, якщо поведінка, пов'язана з голосуванням, мала «негативні наслідки» для інших осіб, включно з порушенням їхніх прав.

У справі партії-заявника Верховний суд відхилив деякі твердження Комісії про порушення виборчого права, проте пояснення про те, яким чином дії партії становили «негативні наслідки», надано так і не було.

Коли Комісія постановила Керівні принципи, якими заборонялось фотографувати бюлетені, ці принципи не були юридично обов'язковими. До того ж Верховний суд прояснив відповідність та правові наслідки Керівних принципів вже після референдуму.

ЄСПЛ зазначив, що справа партії-заявника була першою, коли органи влади застосували принцип використання прав відповідно до мети до використання

мобільного додатка з метою анонімного розміщення фотографій виборчих бюлетенів.

Хоча перше застосування законодавчих положень саме собою не робить їх тлумачення непередбачуваним, адже кожне правове положення в певний момент має бути перевірено вперше, у справі партії-заявника передбачуваність була особливо важливою, оскільки вона стосувалась обмеження свободи вираження поглядів політичної партії під час виборів або референдуму.

Враховуючи особливу важливість передбачуваності закону, яким обмежується свобода вираження поглядів політичної партії в контексті виборів або референдуму, Суд вважає, що значна невизначеність потенційних наслідків оспорюваних правових положень, які були застосовані національними органами влади, перевищила те, що є допустимим за пунктом 2 статті 10 Конвенції.

Суд також дійшов висновку, що закон, який було застосовано задля обмеження свободи вираження поглядів, не був сформульований з належною точністю для того, щоб виключити самовільність та дозволити партії-заявникові відповідним чином регулювати свою поведінку.

Отже, в цій справі мало місце порушення пункту 2 статті 10 Конвенції, у зв'язку з чим ЄСПЛ зазначив, що немає необхідності розглядати інші аргументи партії-заявника.

Висновок

Порушення пункту 2 статті 10 Конвенції (право на свободу вираження поглядів).

Рішення ухвалене Великою Палатою 20 січня 2020 року та є остаточним.

Обставини справи

Справа стосувалася визнання винною заявниці у дискредитації (наклепі) іншого політика.

Заявниця у справі – М. Л. М. – є громадянкою Румунії, яка народилася у 1959 році та проживає в м. Бухаресті (Румунія).

7 вересня 2009 року дві газети опублікували коментарі заявниці, яка раніше займала посаду міністра юстиції та була членом Європарламенту, щодо двох інших політиків.

Влітку під час виступу на зборах Демократичної ліберальної партії, до якої належала заявниця, остання заявила, що двоє політиків – соціал-демократів, член Палати депутатів і член Сенату, V. P. і D. Ş. відповідно, займалися адвокатською професійною діяльністю та підписували договори на суми мільйонів євро з державними компаніями зі своїх виборчих округів, які вона назвала «звичайним актом» корупції, учиненим під політичним впливом.

В одній зі статей заявниця також прокоментувала, що одночасне зайняття адвокатською діяльністю є несумісним із членством у парламенті, а отже, має бути ухвалений закон щодо цього.

У жовтні того ж року D. Ş. звернувся до суду цивільної юрисдикції із позовом, стверджуючи, що зауваження заявниці дискредитували його в очах суспільства, а також його професійних та політичних партнерів.

У жовтні 2010 року суд першої інстанції відмовив у задоволенні його позовних вимог, встановивши, що заявниця реалізовувала своє право на свободу вираження поглядів. За результатами апеляційного перегляду апеляційний суд задовольнив дифамаційний позов та зобов'язав заявницю відшкодувати заподіяну шкоду шляхом сплати компенсації у розмірі близько 2300 євро та опублікувати за власний рахунок рішення суду у національних газетах. У листопаді 2013 року Вищий суд касації та правосуддя відхилив касаційні скарги обох сторін дифамаційного провадження.

Суд касаційної інстанції, серед іншого, встановив, що заявниця висловила неправдиву інформацію, коли вона звинуватила D. Ş. у вчиненні корупційних діянь, а саме порушення вимог щодо несумісності членства у парламенті з діяльністю адвоката; дії заявниці заподіяли шкоду його репутації; заявниця вийшла за межі допустимої критики, навіть якщо політикам доводиться сприймати більш високий її рівень; і він не вважав, що відшкодування шкоди, присуджене заявниці, буде утримувати її від подібних діянь, хоча публікація рішень судів мала б виконати цю функцію.

Оцінка Суду

Суд визнав, що рішення проти заявниці становило втручання у її права за статтею 10 Конвенції (свобода вираження поглядів), і надалі розглянув, чи було

воно «необхідним у демократичному суспільстві», що є однією з причин такого втручання відповідно до Конвенції.

Повторюючи свою прецедентну практику, Суд, зокрема, зазначив, що висловлені твердження можна класифікувати як оціночні судження, які не піддаються доказуванню, і як фактичні твердження. Оскільки коментарі заявника були зосереджені на поведінці члена Сенату як політика, а не на його особистому житті, Суд встановив, що органи державної влади мали обмежену свободу розсуду («вузькі межі дозволеного втручання або обмеження прав особи державою») коли оцінювали необхідність такого втручання.

ЄСПЛ підкреслив, що національні суди дійшли різних висновків: суд першої інстанції визнав, що коментарі заявниці – це інсинуації, тоді як апеляційні суди вважали її коментарі неправдивими твердженнями, що член Сенату вчинив корупційні діяння, поєднуючи свою професійну діяльність адвоката із членством у парламенті.

Однак Суд, посилаючись на обмежене обґрунтування апеляційних судів, визнав, що він не може посылатися на такі висновки. Він встановив, що твердження заявниці були поєднанням оціночних суджень та фактів. Вона використала поведінку двох політиків як приклад «звичайного акта корупційного діяння, учиненого за допомогою політичного впливу», в більш широкому контексті конфлікту інтересів, підтримуючи ідею стосовно прийняття закону, який би запобігав поєднанню професійної діяльності адвоката з членством у парламенті.

Питання полягало в тому, чи існувала достатньо точна та достовірно фактична основа, пропорційна характеру та ступеню заяв і тверджень заявниці.

Щодо цього Суд дійшов висновку, що деякі її заяви, зокрема, нібито підписання членом Сенату або його юристами масштабних контрактів із державними компаніями в його виборчому окрузі, коли він займався адвокатською діяльністю і був членом парламенту, не мали достатньої фактичної підстави. Дійсно, жодна інформація не може бути підтверджена висловлюваннями заявниці.

Однак її заяви мали колективний характер: стосувалися і V. P., і D. Ş. та продемонстрували акт політичної корупції. Такі заяви не були спрямовані на звинувачення двох політиків у вчиненні реальної корупції. Крім того, за наявною інформацією, V. P. був як членом парламенту, так і входив до числа юристів компанії D. Ş., під час укладення «прибуткових» договорів про надання правової допомоги з державними компаніями у виборчому окрузі V. P.

Суд зауважив, що звинувачення і, зокрема, вжиті висловлювання заявниці, хоча й, можливо, недостатньо сильні, але можуть бути розглянуті як полемічні та дещо перебільшені. Ураховуючи обставини справи, Суд встановив, що заяви не були необґрунтованим особистим нападом на D. Ş. Дійсно, політична образа, яка була однією із небезпек політичної діяльності та елементом вільного обговорення політичних ідей, що були гарантіями демократичного суспільства, часто переходила на особистості.

Розмір компенсації шкоди та зобов'язання сплатити за публікацію остаточного рішення суду також могли стримувально вплинути на реалізацію заявницею свого права на свободу вираження поглядів.

Суд дійшов висновку, підкресливши недоліки в обґрунтуваннях апеляційних судів, про явне неврахування ними можливого наслідку класифікації тверджень заявника як колективних у загальному контексті, в якому вони були зроблені, та «охолоджуючого» ефекту покарання.

Національні суди не дотримали справедливого балансу між інтересами сторін та встановленням «нагальної соціальної потреби» у захисті D. §. із правами заявниці.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (право на свободу вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 28 липня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася засудження журналіста за використання інформації, отриманої в порушення службової/ професійної таємниці після публікації фоторобота, зробленого поліцією в рамках розслідування, що триває.

23 грудня 2011 року в Парижі було зґвалтовано двох жінок, одна з них була також потерпілою від спроби умисного вбивства. Розслідування було доручене 3-му поліцейському відділку Парижа, очолюваному Суперінтендантом Д.

28 грудня 2011 року було зґвалтовано та вбито 15-річну дівчинку в Етамп, окрузі Ессон. 30 грудня 2011 року судово-медичною експертною групою було складено фоторобот підозрюваної особи на основі показань третьої потерпілої.

3 січня 2012 року прокуратура Парижа розпочала судове розслідування щодо всіх цих правопорушень, а 4 січня 2012 року слідчий суддя надав вказівки 3-му поліцейському відділку Парижа. Того самого дня Суперінтендант Д., керівник слідчої групи, відправив електронного листа своїм членам команди поінформувачи їх, що йому телефонував заявник, якому не мала надаватися жодна інформація.

11 січня 2012 року про наявність фоторобота стало відомо журналу «*Le Nouveau Détective*». Наступного дня щоденна газета «*Le Parisien*» відвела цій новині цілу сторінку, опублікувавши три статті заявника у своєму короткому розділі новин, одна з яких включала фото. 13 січня 2012 року після публікації статей і з урахуванням того факту, що фоторобот не відповідав особі підозрюваного, якого ідентифікували за фотографіями, слідчий суддя та відділ кримінальних розслідувань вирішили опублікувати звернення для свідків разом із фото особи, яку намагалися відшукати.

19 січня 2012 року Суперінтендант Д. направив своєму керівництву скаргу на порушення таємниці розслідування у зв'язку з публікацією фоторобота в газеті «*Le Parisien*» 12 січня 2012 року. Прокуратура розпочала розслідування за фактом порушення таємниці розслідування.

Рішенням від 21 листопада 2012 року Кримінальний суд Парижа визнав заявника винним у використанні інформації, отриманої в порушення професійної таємниці та зобов'язав останнього сплатити штраф у розмірі 8000 євро разом з 1 євро компенсації шкоди потерпілим особам, які були залучені до провадження як цивільні позивачі. Апеляційний суд Парижа своїм рішенням від 16 січня 2014 підтримав висновок суду першої інстанції про доведеність вини заявника, проте зменшив розмір штрафу до 3000 євро. Касаційний суд відхилив касаційну скаргу заявника.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник стверджував, що його засудження за використання інформації, отриманої в порушення службової таємниці після публікації ним фоторобота поліції в межах розслідування, що триває, становило порушення його прав за Конвенцією.

Оцінка Суду

Відзначивши наявність втручання в право заявника на здійснення свого права на свободу вираження поглядів, ЄСПЛ підкреслив, як ним уже раніше встановлювалося, що засудження журналіста за використання інформації, отриманої в порушення службової таємниці за статтею 321-1 Кримінального кодексу, відповідало вимозі передбачуваності законодавства для цілей статті 10 Конвенції (*Dupuis and Others v. France*, § 31; *Hacquemand v. France*; та *Ressiot and Others v. France*, §§ 107-108). Тому, не вбачивши підстав для відступу від такого висновку в цій справі, ЄСПЛ висловив, що розглядуване втручання було «передбачене законом» в розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції.

ЄСПЛ також раніше визнавав, що втручання обґрунтовувалося необхідністю збереження таємниці судового слідства та мало на меті забезпечення належного проведення розслідування й тим самим підтримку авторитету та незалежності правосуддя. Цей висновок є застосовним у випадках, коли йде мова про службову таємницю, яка має на меті попередити розкриття конфіденційної інформації.

У цій справі втручання ґрунтувалося на необхідності забезпечення належної конфіденційності інформації про здійснюване кримінальне розслідування та, в загальнішому плані, на підтримці авторитету та незалежності правосуддя. Тому таке втручання переслідувало легітимну мету.

Що стосується необхідності втручання та застосовних у цьому разі усталених практикою Суду критеріїв ЄСПЛ підкреслив висновки національних судів про те, що заявник – журналіст за професією – не міг не знати, що на фоторобот, який він мав та планував опублікувати, поширювалася таємниця розслідування. У своєму рішенні від 16 січня 2014 року Апеляційний суд зазначив, що підтверджений заявником його телефонний дзвінок до Суперінтенданта Д. засвідчив факт обізнаності заявника про відкрите розслідування і що отриманий ним фоторобот був частиною матеріалів справи.

Щодо статті в «*Le Parisien*» ЄСПЛ відзначив, що публікація розглядуваного фото разом із коротким коментарем до нього було частиною групи статей заявника, що розміщувалися на цілій сторінці та стосувалися серії зґвалтувань та нападів, учинених, імовірно, одним і тим самим правопорушником. Особливу увагу в розташуванні статті було приділено фотороботу. Згідно з оцінкою національних судів ЄСПЛ визнав, що редакційний вибір не залишав сумнівів у сенсаційності застосованого заявником підходу.

Окрім того, ЄСПЛ підкреслив той факт, що до моменту публікації фоторобот, який було первинно складено на основі показань лише однієї потерпілої, вже не відповідав опису ймовірного правопорушника, оскільки слідчі отримали декілька фото підозрюваного. Тому національні суди правильно встановили, що, публікуючи фоторобот, заявник продемонстрував його як такий, що відповідав серійному гвалтівнику без побоювань у його достовірності чи впливу на триваюче судове слідство, в порушення обов'язків та відповідальності, пов'язаних із реалізацією журналістами своєї свободи вираження поглядів.

ЄСПЛ визнав, що предмет цієї статті, а саме кримінальне розслідування серій зґвалтувань та нападів із використанням ножа на жінок в Парижі та його околицях, становили питання суспільного інтересу. Однак, по-перше, сенсаційний спосіб демонстрації зображення був використаний насамперед для задоволення цікавості суспільства; по-друге, поширена інформація не була точною та могла ввести читачів в оману.

Тому ЄСПЛ не вбачив вагомих підстав для сумніву в проведеній оцінці національними судами та їхньому висновку, що інтерес в інформуванні суспільства не виправдовував використання фоторобота.

Окрім цього, ЄСПЛ повторив, що забезпечення особливого захисту таємниці судового розслідування є законним з урахуванням того, що поставлено на карту в кримінальному провадженні, а так само як здійснення правосуддя, так і прав осіб, які перебувають під слідством, на презумпцію невинуватості. Ця справа більш конкретно стосувалася забезпечення належної конфіденційності інформації про проведення кримінального розслідування задля дотримання авторитету та незалежності правосуддя.

Сам собою ризик чинення впливу на судове провадження виправдовує прийняття національними органами таких стримувальних заходів, як заборона розголошення таємної інформації.

У цій справі національними судами було взято до уваги те, що публікація статті заявника завадила нормальному проведенню розслідувань, зауваживши, що публікація фоторобота була протлумачена деякими читачами як заклик до свідків. Це мало наслідком значну кількість телефонних дзвінків до поліції та звернення вже на наступний день після публікації слідчого судді та департаменту з розслідувань до свідків із фотографією чоловіка, якого вони бажали відслідкувати. Національні суди підкреслили, що заявник-журналіст умисно втрутився в проведення розслідування, яке перебувало на найбільш чутливій / делікатній стадії, а саме встановлення особи та затримання підозрюваного.

ЄСПЛ не вбачив підстав для сумніву в оцінці того, що публікація статті мала наслідком негативний вплив на проведення кримінального розслідування.

Що стосується фінансового покарання, застосованого до заявника, ЄСПЛ визнав, що порушення кримінального провадження щодо заявника та застосування штрафу в розмірі 3000 євро замість 8000 євро, первинно призначеним Кримінальним судом, не становило непропорційного втручання в здійснення заявником свого права на свободу вираження поглядів. На думку Суду, підстави стверджувати, що таке покарання матиме стримуючий ефект на реалізацію заявником чи іншим журналістом свого права на вираження поглядів, які бажать проінформувати суспільство про кримінальне провадження, що триває, відсутні.

З урахуванням свободи розсуду, наданого державам, і факту того, що процес урівноваження різних конкуруючих інтересів було належним чином проведено національними судами, які застосували релевантні критерії усталеної практики Суду, ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення статті 10 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 17 грудня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 13 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ)

[BARBOTIN v. France \(№25338/16\)](#)

Обставини справи

Справа стосувалася компенсації, яку рішеннями національних судів було присуджено заявникові за неналежні умови його тримання в слідчому ізоляторі міста Кан.

Заявник скаржився на неефективність використаного ним компенсаційного засобу правового захисту з огляду на низький розмір присудженої суми, ураховуючи те, що він мав понести витрати на оплату гонорару експертів за огляд камер, у яких утримувався заявник.

Заявник є громадянином Франції, народився у 1951 році та проживає у місті Сен-Бріє (Франція). Він утримувався в слідчому ізоляторі міста Кан з 28 серпня по 1 вересня 2008 року, а далі – з 4 листопада 2008 року по 27 липня 2010 року.

15 червня 2010 року заявник звернувся до судді з розгляду термінових заяв адміністративного суду міста Кан із клопотанням залучити експерта для перевірки стану його камери в слідчому ізоляторі. Судовим наказом від 16 червня 2010 року було задоволено клопотання та призначено експерта, який надав відповідний висновок.

Експерт установив, що загальний стан чотирьох із шести камер, у яких перебував заявник, був належним, п'ята – була повністю відремонтована. Шоста камера, площею 16 кв. м., у якій заявник перебував разом з іншими чотирма ув'язненими була в поганому стані, занедбана, неналежно освітлена і з браком повітря для п'яти осіб.

Наказом від 6 вересня 2010 року адміністративний суд визначив вартість експертизи в розмірі 773,57 євро. Ця сума була стягнута з держави, що була зобов'язана попередньо оплатити послуги з надання правової допомоги, на яку мав право заявник.

Водночас Міністр юстиції, діючи як третя особа, оскаржив наказ від 16 червня 2010 року, вказуючи, що експертний висновок не був необхідним, адже експерти вже склали висновок про умови утримання в слідчому ізоляторі міста Кан. Наказом від 28 липня 2010 року суддя з розгляду термінових заяв відхилив це клопотання. За скаргою Міністра юстиції таке рішення було скасовано апеляційним адміністративним судом міста Нанта 27 січня 2011 року.

26 січня 2012 року *Conseil d'État*¹ відхилила касаційну скаргу заявника.

31 серпня 2012 року заявник звернувся з позовом до держави, вимагаючи відшкодування шкоди, завданої неналежними умовами ув'язнення. Рішенням

¹ Державна рада – (пер. із франц. – (прим. автора) – дорадчий орган французького уряду та Вищий адміністративний суд Французької Республіки.

від 28 травня 2013 року адміністративний суд міста Кан установив, що під час ув'язнення, яке тривало близько 24 місяців, заявник понад чотири місяці, з 27 січня 2010 року по 2 червня 2010 року, утримувався в умовах, що були несумісними з повагою до людської гідності, та зобов'язав державу виплатити йому 500 євро компенсації моральної шкоди.

Адміністративний суд також зобов'язав заявника відшкодувати витрати на проведення експертизи на загальну суму 773,57 євро у зв'язку з тим, що наказ від 16 червня 2010 року про надання експертного висновку був скасований.

2 грудня 2015 року *Conseil d'État* відхилила основну касаційну скаргу заявника та зустрічну скаргу Міністерства юстиції.

Посилаючись на статтю 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції, заявник скаржився на неефективність компенсаторного засобу правового захисту, використаного ним у національних судах, оскільки присуджена сума компенсації була недостатньою, а рішення про відшкодування витрат на підготовку експертного висновку призвело до того, що він заборгував кошти державі.

Оцінка Суду

Стаття 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції

ЄСПЛ мав дослідити чинні норми щодо відповідальності та вперше прийняти рішення щодо ефективності компенсаційного засобу захисту відповідно до статті 13 Конвенції, а також розглянути питання того, чи отримав заявник належну компенсацію.

По-перше, ЄСПЛ зазначив, що адміністративні суди розглянули справу згідно із загальними принципами, наведеними в судовій практиці *Conseil d'État*. ЄСПЛ мав визначити, чи відповідали ці принципи вимогам, викладеним у його судовій практиці. ЄСПЛ підкреслив, що адміністративний суд посилався на вимогу, регламентовану Законом про виправні установи від 22 листопада 2009 року, щодо поваги до людської гідності ув'язнених осіб. Адміністративний суд зауважив про «негідні» умови утримання заявника, посилаючись на переповненість у слідчому ізоляторі та проблеми, пов'язані з поганими умовами тримання в камері загальною площею 16 кв. м., у якій він перебував упродовж чотирьох місяців із трьома або чотирма іншими особами. Національний суд визнав за державою відповідальність за недбалість та зобов'язав її сплатити компенсацію моральної шкоди, завданої заявникові.

Conseil d'État, розглядаючи касаційну скаргу, діяла як суд касаційної інстанції відповідно до основних положень своєї усталеної судової практики. Згідно зі статтею 3 Конвенції, вона постановила, що такі критерії були належним чином застосовані до цієї справи. *Conseil d'État* також підтримала підхід судів нижчої інстанції, вважаючи, що заявник понад чотири місяці утримувався в умовах, несумісних із людською гідністю. Вона повторила, що «негідні» умови ув'язнення, яких зазнав заявник, указували на недбалість зі сторони держави і власне породжують право на компенсацію моральної шкоди. ЄСПЛ підкреслив,

що водночас національні суди ухвалювали свої рішення на основі стандартів, які збігаються зі стандартами Суду щодо умов ув'язнення, належним чином ураховуючи той факт, що ув'язнені та особи, які тримаються під вартою, повністю залежать від адміністрації в'язниці.

По-друге, ЄСПЛ зазначив, що заявник скористався відповідним засобом правового захисту, що передбачав компенсацію завданої йому шкоди. Однак Суд наголосив, що національні суди вирішили зобов'язати заявника сплатити витрати на проведення експертизи на підставі того, що експертна оцінка, призначена в суді першої інстанції, була скасована після апеляційного розгляду. У цій справі сума в розмірі 773,57 євро, яку заявник мав сплатити, була відрахована з присудженої йому компенсації в розмірі 500 євро. Таким чином, використавши відповідний засіб правового захисту, заявник виявився боржником перед державою на загальну суму 273,57 євро.

ЄСПЛ також відзначив доволі невелику суму, присуджену заявникові, що становило незначну частину коштів, що могли бути виплачені за аналогічних обставин.

ЄСПЛ вважав, що результат провадження, порушеного заявником, – ситуація щодо сплати 273,57 євро державі після встановлення факту заподіяння моральної шкоди умовами ув'язнення, які порушували його людську гідність, – позбавили цей засіб правового захисту ефективності.

ЄСПЛ усвідомлював, що розвиток адміністративної судової практики щодо компенсаційного засобу правового захисту був частиною реформи, яку держава-відповідач мала б розпочати з метою вирішення проблеми переповненості в'язниць та врегулювання вагомої кількості окремих справ, пов'язаних із цією проблемою, з урахуванням ефективності принципу субсидіарності, що лежить в основі системи Конвенції.

ЄСПЛ констатував у цій справі порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) у поєднанні зі статтею 3 Конвенції (заборона катування).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 19 листопада 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 14 КОНВЕНЦІЇ (ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ)

POPOVIĆ AND OTHERS v. Serbia (№ 26944/13 and 3 others)

Обставини справи

Заявники у цій справі є особами з обмеженими фізичними можливостями та змушені використовувати інвалідні візки для пересування.

Справа стосувалася стверджуваної дискримінації з боку держави-відповідача, що ґрунтувалась на відповідному національному законодавстві, при наданні пільг / виплат цивільним особам з обмеженими фізичними можливостями порівняно з пільгами / виплатами військовим особам з обмеженими фізичними можливостями в ситуаціях, пов'язаних з одним і тим самим паралічем.

У результаті нещасних випадків та отриманих внаслідок цього травм у заявників виник параліч нижніх кінцівок.

Заявник П. отримав такі ушкодження у зв'язку з падінням з висоти п'яти метрів. Заявники В. та Х. потрапили в ДТП, а заявник Н. постраждав у результаті інциденту зі стріляниною.

Заявники були визнані особами з інвалідністю, і, зокрема, за ними було визнано право на отримання виплат та допомоги від іншої особи.

Всі заявники звернулися до суду з позовами до Міністерства праці, працевлаштування та соціальної політики про дискримінацію, оскільки цивільним особам з паралічем нижніх кінцівок, як вони самі, було присуджено нижчі виплати, аніж ветеранам війни з таким же ступенем обмеження фізичних можливостей. Заявник П. подав свій позов у 2008 році, інші заявники – у 2007 році.

Їхні позови не були задоволені. Суди, головним чином, мотивували відмову тим, що надання різних виплат різним категоріям осіб з інвалідністю не становило дискримінації, зокрема беручи до уваги розсуд держави у вирішенні питань соціальної політики.

Оцінка Суду

Суд, як правило, розглядає питання про те, чи були заявники – цивільні особи з інвалідністю в «аналогічному чи релевантному становищі» до ветеранів війни – осіб з інвалідністю. Проте в межах цієї справи Суд визнав, що в цьому немає необхідності, оскільки в будь-якому разі відмінності у ставленні до двох груп є об'єктивними та обґрунтованими.

По-перше, Суд погодився з аргументом Уряду стосовно відмінності у ставленні у зв'язку з тим, яким чином обидві групи отримали ушкодження. З одного боку, перша група, до якої входили ветерани війни, отримала травми під час військової служби, які, у зв'язку з високим ступенем ризику, пов'язаного з виконанням їхніх

посадових обов'язків, було складно застрахувати та отримати відшкодування. Друга група, включно із заявниками, отримала ушкодження в результаті ДТП чи хвороб.

Таким чином, відмінність у положеннях про пільги / виплати була наслідком різних статусів / позицій цих груп. Дійсно, держава може відчувати себе зобов'язаною виконувати моральний обов'язок перед ветеранами війни за їхню службу, тоді як цивільні особи з інвалідністю в Сербії можуть набути права на низку пільг, що не можуть бути надані ветеранам війни.

Крім того, національні органи влади в принципі мають більше можливостей для оцінювання того, що відповідає суспільному інтересу.

Таким чином, ЄСПЛ загалом поважає політичний вибір законодавчого органу влади, лише якщо він не буде «явно позбавлений розумного підґрунтя». У справі заявників ЄСПЛ встановив, що вибір, зроблений національним законодавцем, не був позбавлений такого розумного підґрунтя і був підкріплений відповідними та достатніми підставами.

Тому порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 30 червня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ)

[AsDAC v. The Republic of Moldova \(№ 47384/07\)](#)

Обставини справи

Справа стосувалася використання Національним банком Молдови на нових монетах творів мистецтва, створених двома членами асоціації-заявника у справі без сплати роялті. Це порушило питання щодо статусу жертви заявника та дотримання його права власності.

Асоціація-заявник у справі, AsDAC, є молдавською неурядовою організацією, головний офіс якої розташований у м. Кишиневі, створеною для колективного управління авторськими та суміжними правами її членів. У грудні 2005 року Уряд Молдови постановив, що у 2006 році Національний банк Молдови випустить чотири пам'ятні срібні монети. Банк організував конкурс щодо вибору дизайну монет й обрав графіки й моделі Л. С. та О. С.

У подальшому Л. С. та О. С. довірили виключне управління правами на їхні твори заявникові. За змістом угод, лише асоціація-заявник була уповноважена видавати ліцензії на використання цих творів та отримувати належну їм винагороду. Л. С. та О. С. не могли отримувати жодних роялті безпосередньо з того, хто користувався їхніми роботами. У свою чергу асоціація-заявник зобов'язувалася, серед іншого, розподілити їм будь-які доходи та порушити судові провадження від їхнього імені для захисту доручених асоціації-заявникові прав.

У червні та серпні 2006 року Національний банк Молдови викарбував чотири пам'ятні монети із зображеннями творів Л. С. та О. С.

У листопаді 2006 року асоціація-заявник вимагала від банку суму в розмірі приблизно 11 800 євро компенсації матеріальної та моральної шкоди. За твердженнями асоціації-заявника, використання творів Л. С. та О. С. було незаконним, оскільки банк у встановленому порядку не отримав їхньої згоди, а також не виплатив їм жодної винагороди. У грудні 2006 року Національний банк Молдови відхилив вимоги асоціації-заявника як необґрунтовані. У подальшому асоціація-заявник звернулась із позовом проти банку з вимогою компенсувати матеріальну й моральну шкоду та повернути створені Л. С. та О. С. твори.

У березні 2007 року суд апеляційної інстанції частково задовольнив позовні вимоги, зобов'язавши банк сплатити близько 6000 євро збитків та повернути оригінали творів мистецтва. Банк звернувся до Верховного суду.

У червні 2007 року Верховний суд скасував рішення апеляційного суду. Він також відхилив вимоги асоціації-заявника, залишивши без змін лише рішення в частині повернення творів мистецтва. Верховний суд, зокрема, встановив, що згідно з національним законодавством графіки / графічні зображення, використані на законному платіжному засобі, не можуть породжувати авторські

права, оскільки Л. С. та О. С. добровільно на це погодились, коли вони передали свої твори мистецтва Національному банку Молдови для використання на відповідних монетах.

Посилаючись в основному на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності), асоціація-заявник скаржилася на те, що Верховний суд відмовив у призначенні будь-якої компенсації, обґрунтовуючи це тим, що права інтелектуальної власності двох її членів були порушені.

Оцінка Суду

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності)

1. Прийнятність: чи була стаття 1 Першого протоколу до Конвенції застосовною та питання статусу потерпілого

Для того, щоб визначити, чи мала асоціація-заявник право подавати заяву, ЄСПЛ повинен був з'ясувати, чи мала вона право на володіння майном у значенні статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

По-перше, ЄСПЛ зазначив, що авторами творів мистецтва, які є предметом розгляду, були Л. С. та О. С. Відповідно до Розділу 4 (2) Закону № 293 авторське право автоматично виникає внаслідок факту створення твору. Однак Верховний суд визнав, що, створюючи за вимогою Національного банку Молдови твори й передавши їх останньому, Л. С. та О. С. погодились з тим, що вони не будуть захищені авторськими правами, без зазначення того, у який момент ці роботи виходять за межі цих прав: із моменту їх створення чи пізніше. ЄСПЛ встановив, що надані йому докази підтверджують другу гіпотезу. Вирішальне значення мав той факт, що органи державної влади, відповідальні за регулювання та захист авторських прав, а саме Державне агентство з інтелектуальної власності, підтвердили, що Л. С. та О. С. були володільцями прав на спірні роботи. Крім того, законність свідоцтва, виданого цим органом, не було піддано сумніву. Зрештою, не було жодних ознак того, що умови організованого банком конкурсу (для вибору дизайну пам'ятних монет) виключали надані у зв'язку із цим твори з обсягу об'єктів авторських прав із часу створення таких творів. Отже, авторські права Л. С. та О. С. виникли з моменту створення творів мистецтва, а тому художники мали право власності в розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

По-друге, ЄСПЛ розглянув питання наявності власного інтересу асоціації-заявника в провадженні. У зв'язку із цим варто зазначити, що асоціація-заявник згідно із законом мала право відраховувати певний відсоток отриманих роялті, а тому вона мала власний значний майновий інтерес, пов'язаний, зокрема, з використанням спірних робіт Л. С. та О. С. Такі інтереси були достатньо встановлені в національному законодавстві, й асоціація-заявник мала право покладатися на «законне очікування», що підпадає під поняття «володіння» у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Тому відмова національних судів у присудженні компенсації за стверджуване незаконне використання творів Л. С. та О. С. прямо суперечила економічним інтересам асоціації-заявника, яка таким

чином могла заявити, що була жертвою в розумінні статті 34 Конвенції (індивідуальні заяви).

2. Суть: чи було втручання (у разі його встановлення) виправданим

Щодо втручання: ЄСПЛ встановив, що справді мало місце втручання у права заявника згідно зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. Хоча офіційного акту про позбавлення права власності видано не було, виключення творів мистецтва із захисту об'єктів авторського права мало настільки серйозні наслідки, що вони могли бути прирівняні до позбавлення права власності.

Щодо того, чи було втручання передбачене законом: ЄСПЛ зазначив, що нормативними положеннями, застосованими Верховним судом, була стаття 7 (1) (b) Закону № 293, згідно з яким графіки / зображення, що використовуються на законних платіжних засобах, не можуть породжувати авторські права. Однак Верховний суд не розглянув питання, чи були дотримані правові умови для вибуття об'єктів авторських прав. По-перше, ні Верховний суд, ні Уряд не посилалися на жодне законодавче положення, яке чітко визначало умови, яких слід дотримуватися, щоб виключити твір із кола об'єктів авторського права. По-друге, згідно з Розділами 19, 24 та 25 Закону № 293 єдиним способом використання третьою особою авторських творів було укладення письмової угоди з автором або його правонаступниками. ЄСПЛ також зауважив, що одним з обов'язкових пунктів договору мав би бути розмір винагороди автору або спосіб його нарахування. Однак Національний банк Молдови використав твори мистецтва без укладення будь-якого письмового договору з авторами чи асоціацією-заявником, а також без узгодження винагороди. Тому таке втручання не було передбачено законом.

Щодо переслідування законної мети: оскільки Уряд не вказав, яку законну мету переслідували в цій справі, ЄСПЛ дійшов висновку, що пам'ятні монети карбувались у контексті грошово-кредитної політики, а отже, підпадали під поняття загального інтересу, передбаченого статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Щодо пропорційності заходу: ЄСПЛ нагадав, що вилучення майна без сплати суми, обґрунтовано пов'язаної з його вартістю, як правило, є непропорційним втручанням і повна відсутність компенсації може вважатися виправданою за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції лише у виключних випадках. Асоціація-заявник у справі не отримала жодної компенсації за відмову від авторських прав, які були доручені під її управління та від яких вона мала законне право отримувати дохід. Однак ні національні суди, ні Уряд Молдови не посилалися на будь-які виключні випадки, які могли б виправдати цю повну відсутність компенсації. Крім того, мета загального інтересу, яку переслідували органи влади, могла б бути реалізована іншим чином без шкоди правам асоціації-заявника. Тому ЄСПЛ не вбачив жодних переконливих підстав у тому, чому твори Л. С. та О. С. мали використовуватися спеціально або з будь-якими перешкодами для використання інших графічних матеріалів із тією самою метою. Також не вдалося визначити жодних причин неукладення контракту з асоціацією-заявником чи авторами.

Отже, ЄСПЛ встановив, що втручання, на яке скаржилась асоціація-заявник, наклало на неї непропорційний та надмірний тягар і що було порушено

«справедливий баланс» між захистом її права на мирне володіння майном та загальними інтересами.

Тому було порушено статтю 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності).

Рішення ухвалене Палатою 8 грудня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася захоплення готелю мігрантами та групою осіб, що діяли спільно з ними, який вони займали впродовж 3 років. Готель належав заявниці та товариству з обмеженою відповідальністю, єдиним акціонером якого вона була.

У квітні 2016 року заявниця помітила, що група осіб, діючи на знак солідарності з мігрантами, розташувалась у готелі, який був порожнім із березня 2010 року в центрі Афін. Заявниця повідомила про це до поліції, проте присутні на місці подій її працівники лише спостерігали за діями поселенців. Заявниця неодноразово зверталася зі скаргами на різних осіб. Пізніше адвокат заявників звернувся до прокуратури зі скаргою, вказуючи на відсутність жодних ужитих дій для виселення поселенців. Прокуратура прийняла рішення про проведення попереднього розслідування.

Тим часом група осіб, які проживали в готелі, незаконно приєдналась до мереж електро- та водопостачання. Друга компанія-заявник направила до Державного управління з питань електро- та водопостачання лист, у якому описала цю ситуацію, проте не отримала жодної відповіді. Тим не менше компанії заявниці було пред'явлено до сплати рахунок у розмірі 81 500 євро, який зріс до 141 990 євро в лютому 2018 року.

У квітні 2017 року компанія заявниці звернулася до мирового судді із заявою про вжиття тимчасових заходів із метою виселення поселенців із її готелю.

У травні 2017 року заявниці повідомили про видачу прокурором рішення про виселення, проте воно не було реалізовано.

У липні 2017 року мировий суддя підтримав заяву про вжиття тимчасових заходів та зобов'язав «мережу захисту цивільних та політичних прав» звільнити готель під загрозою сплати ними штрафу в розмірі 1000 євро та двох місяців позбавлення волі для представника цієї групи. Мировий суддя, зокрема, зауважив, що, незважаючи на клопотання заявниці від 22 квітня 2016 року до поліції про звільнення готелю, жодних заходів ужито не було. Суддя також зазначив, що, хоча в червні 2016 року заявниця направила лист керівнику поліції та заступнику Міністра внутрішніх справ, держава не надала їй жодної допомоги, у зв'язку із чим вона подала на них скаргу 3 березня 2017 року.

У серпні 2017 року державний виконавець повідомив відділ поліції про рішення мирового судді, прохаючи про втручання поліції для звільнення готелю від поселенців згідно із цим рішенням. Виконавець далі повторно надсилав своє прохання 6 та 18 вересня 2019 року і 2 жовтня 2019 року. Пізніше заявники подали скаргу до Державного юридичного радника (the State Legal Counsel), проте безуспішно.

Зі слів заявників, їхній борг державі зі сплати низки податків у червні 2017 року становив 101 885,35 євро, неоплачені рахунки за водопостачання

та електрику становили 141 990 євро, а власний капітал готелю впав із 9 мільйонів до 4 мільйонів євро.

У січні 2018 року заявниця отримала повідомлення про арешт її особистого будинку у зв'язку з боргами перед державою. Вона примусово продала свій будинок задля погашення заборгованості та уникнення кримінального переслідування. Водночас заявниця знову звернулася до мирового судді з вимогою про виселення поселенців. У серпні 2018 року керівник національної поліції проінформував Загального Секретаря Міністерства міграційної політики, що рішення про виселення не може бути виконано, адже спершу необхідно знайти місця, де поселенці зможуть проживати після залишення готелю.

Зрештою, розпочате зайняття мігрантами готелю у квітні 2016 року завершилось у липні 2019 року, коли поселенці залишили готель за власним бажанням.

Посилаючись на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, заявники скаржилися на незаконне зайняття належного їм готелю та бездіяльності держави в невирішенні цієї проблеми. Вони також скаржилися, що органи влади відмовили в присудженні компенсації; вказували, що їх було зобов'язано сплатити податки державі як власників цього готелю впродовж часу захоплення його біженцями.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що невжиття органами влади заходів зі звільнення готелю заявників у зв'язку з його незаконним захопленням, незважаючи на рішення прокурора про виселення, призвело до того, що їхня власність була декілька років непридатна для використання, тим самим збільшуючи фінансовий тягар готелю в результаті значного збільшення вартості енергоносіїв.

Уряд обґрунтовував бездіяльність органів влади міркуваннями державної політики, зокрема, задля уникнення ризику порушення миру в разі примусового переміщення десятків осіб та розчищення будівлі, яка була зайнята як частина активістської кампанії, і з міркувань соціального забезпечення, особливо з урахуванням того, що в період, коли міграційна криза досягла свого піку, альтернативних рішень житлових проблем мігрантів не було.

ЄСПЛ визнав, що викликані наведеними вище міркуваннями побоювання могли певною мірою виправдати небажання органів влади провести швидке та раптове звільнення будівлі. Однак це не могло виправдати таку тотальну та продовжувану бездіяльність із боку держави. Незважаючи на скарги заявників, у яких вони висловлювали свої прохання до поліції про допомогу у виселенні поселенців з готелю, процедура була відкладена. Більше того, дві скарги заявників проти відповідальних осіб жодного разу так і не були розглянуті.

Окрім того, управління з питань електро- та водопостачання, які погодилися відновити відповідні постачання до готелю, незважаючи на те, що заявники в минулому вже відключали як електропостачання, так і водопостачання, не відповіли на скаргу заявників, не понесли відповідальності за будь-яке

споживання енергоносіїв поселенцями. Незважаючи на це, після спливу одного року з моменту захоплення готелю ці органи влади пред'явили до компанії заявниці рахунок на суму в 81 000 євро під загрозою конфіскації готелю, яка до 12 лютого 2018 року досягла 141 990 євро.

Борг податковим органам досяг 101 885,35 євро в червні 2017 року, з яких 22 000 євро в рік відповідали податку на майно.

До того ж заявники намагалися досягнути угоди з державою щодо сплати податків та оплати рахунків за воду та електропостачання, які було нараховано на їхню власність. Тому заявники звернулися до Державного юридичного радника (the State Legal Counsel), який був єдиним органом, уповноваженим на проведення таких перемовин про укладення цієї угоди, однак не отримали жодної відповіді.

У січні 2018 року заявниця отримала повідомлення про те, що її особистий будинок може бути конфісковано задля покриття боргів перед державою.

Зрештою, і що більш важливо, мировий суддя у 2017 році, підкреслюючи бездіяльність поліції, розпорядився як тимчасовий захід звільнити приміщення та повернути готель заявникам, проте це рішення так і не було виконано.

Поліція не відповіла на чотири клопотання державного виконавця з проханням допомогти в забезпеченні виконання рішення. Справа про виселення поселенців, порушена компанією заявниці до мирового судді в січні 2018 року, до липня 2019 року не була розглянута, коли мігранти за власним бажанням покинули готель.

Зважаючи на інтереси заявників, органи влади мали б вжити необхідні заходи в забезпеченні їхнього права на мирне володіння майном, передбачивши при цьому розумний період часу для пошуку прийнятного рішення. Будучи недовірливими впродовж більше 3 років, зіштовхнувшись із ситуацією, яка мала значні наслідки для майнових прав заявників, національні органи влади не змогли реалізувати справедливого балансу між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту індивідуальних прав. Тому в цій справі було порушено статтю 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 3 грудня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 1 ПРОТОКОЛУ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ (ПРОЦЕДУРНІ ГАРАНТІЇ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ВИСЛАННЯ ІНОЗЕМЦІВ)

MUHAMMAD AND MUHAMMAD v. Romania (№ 80982/12)

Обставини справи

Справа стосувалася провадження, у результаті якого заявники, громадяни Пакистану, які законно проживають у Румунії, були визнані небажаними іноземцями та депортовані.

Заявники у справі, А. М. та Р. М., є громадянами Пакистану, які народились у 1993 та 1982 роках і проживають відповідно в м. Техесіл Карор (Пакистан) та м. Дубаї (ОАЕ).

У вересні 2012 року А. М. прибув до Румунії на підставі студентської візи. Він розпочав навчання на факультеті економічних наук Університету Люціана Блага в м. Сібіу після того, як йому було надано стипендію на навчання.

17 лютого 2009 року Р. М. прибув до Румунії на підставі довгострокової студентської візи. Перший рік підготовчого навчання Р. М. закінчив до того, як йому було надано стипендію на навчання в тому ж університеті в м. Сібіу. У квітні 2012 року його дружина також приїхала до Румунії.

4 грудня 2012 року Служба розвідки Румунії (*Serviciul român de informații*) (далі – Служба) направила звернення до офісу прокуратури Бухарестського апеляційного суду із проханням звернутися до відповідного суду для оцінки того, чи варто визнати перебування заявників в Румунії небажаним. На підтримку свого клопотання Служба долучила секретні документи. 4 грудня 2012 року прокуратура подала заяву до Адміністративної палати Бухарестського апеляційного суду про визнання перебування двох заявників в Румунії небажаним. У заяві зазначалося, що, за даними розвідувальної служби, були небезпечні ознаки того, що заявники мали намір вести діяльність, що загрожуватиме основам національної безпеки. Секретні документи були направлені до суду апеляційної інстанції. Також 4 грудня 2012 року поліція міста викликала заявників до апеляційного суду для участі в засіданні наступного дня.

У проміжному рішенні від 5 грудня 2012 року колегія суддів, якій було вперше передано справу, відмовилася від її розгляду у зв'язку з тим, що суддя не мав установленого законом дозволу на доступ до секретного документа, переданого органами прокуратури. Справу було передано на розгляд іншому складу суду, який мав дозвіл на доступ до секретних документів від Управління національного реєстру державної таємної інформації (далі – Управління). Того ж дня відбулося судове засідання, на якому були присутні заявники і перекладач мови урду. Заявники зазначили, що вони не розуміли причин, на підставі яких їх викликали до суду, оскільки клопотання до суду містило лише посилання на положення законодавства. Апеляційний суд надав відповідь, що документи у цій справі

є засекреченими. Прокурор просив суд визнати їх небажаними іноземцями на тій підставі, що згідно із даними Служби вони брали участь у діяльності, що може підірвати основи національної безпеки Румунії.

Того ж дня рішенням суду апеляційної інстанції заявників було визнано небажаними іноземцями у Румунії строком на 15 років та поміщено під адміністративний арешт в очікуванні депортації.

6 грудня 2012 року Служба опублікувала пресреліз у цій справі, в якому було викладено деталі та приклади діяльності, у проведенні якої звинувачували заявників (спрямованої на підтримку ісламістської групи, ідеологічно пов'язаної з «Аль-Каїдою»). Інформація із пресрелізу була висвітлена у деяких газетах із зазначенням імен заявників та інформації про їх навчання в університеті.

Заявники подали скаргу на рішення суду апеляційної інстанції до Вищого суду касації та правосуддя, який їхню скаргу відхилив. Вищий суд погодився, що з наявних секретних документів можна дійти висновку, що суд першої інстанції правильно врахував ознаки того, що заявники мали намір вести діяльність, спрямовану на підірвання основ національної безпеки. Він також зауважив, що відповідно до закону, коли рішення про визнання іноземця небажаним обґрунтовано захистом національної безпеки, дані та інформація разом із фактичними підставами, на які посилалися судді, не могли бути зазначені в рішенні. Таким чином, заявники могли дізнатися причину, чому їх викликали до суду у порядку проваджень у справі про заборону в'їзду та видворення, від перекладача.

27 грудня 2012 року заявники виїхали з Румунії.

Посилаючись на пункт 1 статті 1 Протоколу № 7 до Конвенції (процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців) та статтю 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції, заявники скаржилися на те, що їм не надано належних процедурних гарантії і вони не змогли ефективно захистити себе в рамках провадження. Водночас заявники стверджували, що їм не повідомили про фактичні звинувачення проти них і вони не мали доступу до матеріалів справи.

Оцінка Суду

Стаття 1 Протоколу № 7 до Конвенції (процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців)

Насамперед ЄСПЛ мав визначити обставини, за яких обмеження, накладені на право заявників бути поінформованими про причини їх вислання, могли бути сумісними зі статтею 1 Протоколу № 7 до Конвенції. Потім він повинен був з'ясувати, чи було вжиття таких обмежень збалансоване із встановленням достатніх правових гарантії.

Щодо обґрунтування обмежень процесуальних прав заявників Суд зазначив, що національні суди, застосовуючи відповідні законодавчі положення, першочергово з'ясували, що заявники не мали доступу до справи, оскільки документи зберігалися під грифом «таємно». Національне законодавство

не надавало судам можливості з'ясувати, чи захист національної безпеки накладав обов'язок не розголошувати матеріали справи в тій чи іншій справі. Також національні суди не оцінювали необхідності обмеження процесуальних прав заявників і нерозголошення інформації, що міститься в секретних документах. Вони не пояснили конкретних причин приховування секретної інформації та доказів. Зрештою, той факт, що Служба опублікувала пресреліз наступного дня після проголошення рішення, із зазначенням детальної інформації про факти, суперечило аргументу стосовно необхідності позбавлення заявників будь-якої конкретної інформації щодо фактичних причин, наведених на користь їх видворення.

Стосовно того, чи були такі обмеження компенсовані урівноважувачими факторами, ЄСПЛ зазначив, що під час засідання 5 грудня 2012 року в Апеляційному суді заявників через перекладача було повідомлено про клопотання щодо порушення провадження, однак цей документ містив лише низку законодавчих положень, які регламентують відповідальність за стверджуване правопорушення, а не самі звинувачення. Під час провадження в апеляційному суді заявників не було поінформовано саме про фактичні причини вислання. Далі ЄСПЛ зазначив, що наступного дня після винесення рішення судом апеляційної інстанції, коли апеляційна скарга заявників перебувала на розгляді, Служба опублікувала пресреліз, у якому були викладені деякі з обвинувачень проти заявників. Навіть припускаючи, що інформації, яка містилась у пресрелізі, було достатньо для того, щоб заявники підготували свій захист, ЄСПЛ дотримувався думки, що пресреліз не міг розглядатися як достовірне джерело інформації. По-перше, пресреліз Служби, як видається, не було долучено до матеріалів справи під час провадження у Вищому суді. Не було встановлено, що прокуратура враховувала викладені в цьому пресрелізі факти як обґрунтування заяви або що Високий суд підтвердив заявникам, що саме ці факти були підставою для пред'явлення обвинувачення. По-друге, хоча заявники подали свої заяви до Вищого суду після того, як їм стало відомо про пред'явлені у пресрелізі обвинувачення, з матеріалів справи або з остаточного рішення суду не випливало, що суд керувався даними пресрелізу при ухваленні рішення. Насамкінець, що було найголовніше, пресреліз не міг розглядатися як належний засіб надання сторонам судового провадження інформації, необхідної їм для ведення своєї справи.

Таким чином, під час розгляду справи Вищим судом заявники також не були поінформовані про обвинувачення проти них, щоб мати можливість ефективно реалізувати свої процесуальні права відповідно до статті 1 Протоколу № 7 до Конвенції. Такі суттєві обмеження щодо розкриття конкретної інформації вимагали надійних урівноважувачих гарантій.

Щодо того, чи було заявників поінформовано про проведення судового засідання та про їх процесуальні права, Суд зазначив, що ввечері 4 грудня 2012 року їх було викликано до Бухарестського апеляційного суду у судове засідання, заплановане на 9 годину ранку наступного дня. До судової повістки не було додано жодних документів та/або інформації щодо проведення засідання або мети провадження. Згодом апеляційний суд переконався, що заявникам було надано

перекладача; суд також повідомив заявників, що документи, які були в матеріалах справи, конфіденційні, доступ до них мав лише суд на підставі дозволу, наданого судді. Таким чином, Апеляційний суд повідомив заявників про обмеження їх права доступу до матеріалів справи та про забезпечення балансу, а саме щодо доступу суду до цих документів.

Апеляційний суд не визнав необхідним переконатися в тому, що заявники були добре поінформовані про ведення розгляду справи або про існування у національному законодавстві інших гарантій, які могли б урівноважити наслідки обмеження їх процесуальних прав.

Таким чином, Апеляційний суд не встановлював, чи знали заявники, що їх міг представляти адвокат, чи було надано їм будь-яку інформацію про адвокатів, які мають сертифікат Управління, яким надано право доступу до секретних документів. На думку Суду, таке ненадання заявникам інформації мало наслідком заперечення процесуальних гарантій, на які заявники мали право.

Пізніше Суд зазначив, що Вищий суд за власним бажанням не інформував заявників про процесуальні гарантії, передбачені національним законодавством, у результаті чого такий чинник врівноваження не мав жодного впливу на пом'якшення обмеження їх процесуальних прав.

Що стосується представництва заявників у провадженні, то Суд зазначив, що, оскільки обрані ними адвокати не мали сертифіката від Управління, вони не мали доступу до секретних документів у цій справі. Адвокати могли подати клопотання про відкладення розгляду справи, щоб отримати такий документ, але встановлений законом строк перевищував би звичайну тривалість провадження. Отже, клопотання про відкладення, в принципі, не дало б змоги адвокатам заявників отримати такий сертифікат для використання в апеляційному провадженні. Таким чином, участь адвокатів заявників у Вищому суді без наданої їм можливості з'ясувати зміст та обсяг обвинувачення, пред'явленого їхнім підзахисним, не забезпечило їх ефективного захисту. Відповідно, представництво заявників не було достатньо ефективним для того, щоб суттєво врівноважити обмеження, яким підлягали їхні процесуальні права.

Щодо того, чи було рішення про вислання предметом незалежного контролю, Суд зазначив, що провадження за румунським законодавством з метою визнання іноземця небажаним мало судовий характер. Компетентним судам, зокрема Апеляційному та Вищому, у встановленому порядку була забезпечена відповідна незалежність у розумінні усталеної практики ЄСПЛ. Розгляд справи здійснювався вищими судами, і Вищим судом – фактично найвищим судовим органом. Це були важливі гарантії, які варто враховувати при оцінюванні факторів, здатних пом'якшити наслідки обмежень, накладених на процесуальні права заявників.

У цих судах, ураховуючи дуже обмежену та загальну інформацію, яка їм була доступною, заявники могли обґрунтувати свій захист лише припущеннями та загальними аспектами свого студентського життя чи матеріального становища, не маючи конкретної можливості оскаржити обвинувачення у вчиненні дій, які нібито загрожували національній безпеці. На думку Суду, ступінь перевірки /

нагляду, який застосовувався національними судами щодо обґрунтованості видворення, мав би бути більш комплексним.

Прокуратура надала до суду апеляційної інстанції як доказ «документ», який, за твердженням Уряду, містив детальну інформацію про стверджувану діяльність заявників та посилався на конкретні дані, отримані Службою. Однак не було зрозуміло, чи дійсно національні суди мали доступ до всієї секретної інформації, якою обґрунтовано заяви про видворення, чи лише до цього одного «документа». Крім того, коли заявники висловили свої сумніви перед Вищим судом щодо наявності секретних документів у справі, останній не надав жодних роз'яснень із цього питання. Також Вищий суд відмовив у долученні до матеріалів справи єдиного доказу заявників, який спростовував твердження про те, що заявники фінансували терористичну діяльність. Таким чином, із матеріалів справи не вбачалося, що будь-яка перевірка дійсно була проведена національними судами щодо достовірності та правдивості фактів, наданих їм прокуратурою.

ЄСПЛ погодився, що розгляд справи незалежним судовим органом був дуже важливою гарантією з точки зору урівноваження будь-якого обмеження процесуальних прав заявників. Однак сама собою наявність такої гарантії не була достатньою, щоб компенсувати таке обмеження, якщо характер і ступінь будь-якого контролю, застосованого незалежними органами влади, не впливав, хоч би в загальних рисах, із мотивів їхніх рішень.

У будь-якому разі з рішень національних судів у цій справі не вбачалося, що вони ефективно та належним чином здійснювали свої повноваження, надані їм для таких цілей.

Суд дійшов висновку, що заявники зазнали суттєвих обмежень у здійсненні свого права бути поінформованими про факти, що становили основу рішення про їх депортацію, та їх права на доступ до змісту документів та інформації, на яку посилався компетентний орган, який ухвалив це рішення. З матеріалів справи не вбачалося, що необхідність таких обмежень була розглянута та визнана належним чином обґрунтованою незалежним органом.

ЄСПЛ установив, що вони отримали лише в загальному вигляді інформацію про кваліфікацію злочинів, у вчиненні яких їх обвинувачували, хоча даних про вчинення конкретних дій, що нібито загрожували національній безпеці, у матеріалах справи не було. Також заявників не було поінформовано про основні стадії провадження чи стосовно можливості доступу до секретних документів у справі через адвоката, який має дозвіл на ознайомлення із такими документами.

Ураховуючи розгляд справи загалом та свободу розсуду, надану державам у таких справах, Суд визнав, що обмеження, накладені на здійснення заявниками своїх прав відповідно до статті 1 Протоколу № 7 до Конвенції, не були врівноважені у національних провадженнях, у яких має бути збережена сама суть таких прав.

Висновок

Порушення статті 1 Протоколу № 7 до Конвенції (процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців).

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою 15 жовтня 2020 року та є остаточним.

СТАТТЯ 2 ПРОТОКОЛУ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ)

[SAQUETTI IGLESIAS v. Spain \(№ 50514/13\)](#)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на те, що суди вищих інстанцій відмовили в перегляді адміністративного рішення, за яким його було притягнуто до відповідальності за недекларування сум коштів під час проходження митного контролю в аеропорту.

Заявник у справі є громадянином Іспанії, який народився 1948 року. Він проживає поперемінно в Мадриді (Іспанія) та Буенос-Айресі (Аргентина).

У березні 2011 року представники департаменту митних платежів та акцизних зборів перед посадкою на літак з Іспанії до Буенос-Айреса перевірили багаж заявника і виявили грошові кошти у розмірі 154 800 євро, які, окрім 1000 євро, конфіскували.

У серпні 2011 року Генеральне управління з питань казначейської та фінансової політики Міністерства економіки наклало на заявника штраф у розмірі, що становить суму конфіскованих коштів.

У жовтні 2011 року заявник подав адміністративну скаргу, яку Вищий суд Мадрида відхилив, зазначивши, що справа не підлягає касаційному оскарженню, оскільки згідно з нещодавніми змінами до закону про адміністративний суд було підвищено розмір мінімальної суми для подання касаційних скарг зі 150 000 євро до 600 000 євро.

Заявник подав скаргу за процедурою ампаро. Конституційний суд цю скаргу відхилив, оскільки заявник не надав достатнього обґрунтування її «особливої конституційної важливості». Посилаючись на статтю 2 Протоколу № 7 до Конвенції, заявник скаржився, що він не міг реалізувати право на перегляд судового рішення судом вищої інстанції.

Оцінка Суду

Застосовність: Судом при розгляді цієї справи встановлено кримінально-правовий характер призначеного заявникові покарання із урахуванням «критеріїв Енгеля».

Класифікація в національному праві: суть такого покарання за національним законодавством зводиться до того, що недотримання положень законодавства щодо митного декларування, встановленого Законом про запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, було по суті «адміністративним» правопорушенням.

Характер правопорушення: відповідне положення цього закону мало загальний характер і поширювало свою дію на будь-яку фізичну чи юридичну особу, яка перетинає державний кордон і здійснює дії, пов'язані з переміщенням свого капіталу. Метою застосування такого виду покарання, як штраф, був не захист держави від втрати капіталу, а стримування та запобігання поширенню злочинності.

З урахуванням вищезазначеного ця справа відрізнялася від попередніх справ, наприклад, від «*Inocencio проти Португалії*» (*Inocencio v. Portugal*) (ухв.) (заява № 43862/98, рішення від 11 січня 2001 року, Інформаційна записка 26) щодо встановлення штрафу у розмірі лише 2500 євро за несанкціоновані роботи та «*Батлер проти Сполученого Королівства*» (*Butler v. the United Kingdom*) (заява № 41661/98, рішення від 26 червня 2002 року, Інформаційна записка 43) щодо санкції, яка передбачала більш суворе покарання; хоча органи державної влади провели перевірку пропорційності та навели допустимі й належні докази того, що заявник, який мав судимість, був причетний до вчинення злочину – контрабанди.

Суворість призначеного покарання: за змістом положень національного законодавства ступінь тяжкості призначеного покарання визначено з урахуванням кваліфікації злочину, вчиненого особою, як «серйозного» та передбачено сплатити штраф у розмірі від 600 євро, що є вдвічі більше суми, про яку йде мова.

Принципи тлумачення: за даними пояснювальної доповіді до Протоколу № 7 до Конвенції, при вирішенні питання про те, чи правопорушення має другорядний характер, важливим критерієм є з'ясування, чи можливим є призначення покарання у виді позбавлення волі. У справі, що розглядається, якби заявник не сплатив штрафу, це покарання не могло бути замінено іншим покаранням – взяттям під варту. Однак такий аспект не був визначальним, оскільки мали бути враховані й інші критерії.

Очевидно, що законодавство Договірних Держав відрізняється у сфері накладення митних санкцій за декларування грошових сум. Дотримання принципу субсидіарності та наданих державам меж розсуду спонукає Суд вважати, що актуальність та роль, яка повинна надаватися кожному аспекту, мають бути оцінені відповідно до конкретних обставин кожної справи.

Оскаржуваний захід має досягати мінімального рівня суворості, проте питання його пропорційності має розглядатись органами влади, як і серйозність наслідків, що цілком залежать від особистої ситуації заявника. Наявність покарання у виді взяття під варту було важливим фактором, який розглядається Судом при визначенні того, чи був злочин «незначним», хоча це не є вирішальним.

Таке тлумачення відповідало загальним правилам щодо тлумачення договорів, встановлених Віденською конвенцією про право міжнародних договорів.

Оцінка в цій справі

Суворість: заявника було зобов'язано сплатити штраф у розмірі 153 800 євро, що загалом могло бути навіть більше максимальної межі (вдвічі більше тієї суми). Сума штрафу була еквівалентна загальним особистим заощадженням, які заявник, який не був притягнутий до відповідальності, мав можливість накопичити під час своїх регулярних візитів до Іспанії.

Оскільки не було доведено, що спірні грошові кошти отримані заявником в результаті діяльності, пов'язаної з відмиванням грошей, суворість покарання повинна відповідати серйозності єдиного зафіксованого порушення – недекларування коштів, а не ступеню імовірного правопорушення – відмивання коштів чи ухилення від сплати податків, що не було відзначено на цій стадії.

Що стосується поведінки заявника, слід зазначити, що він дотримувався обов'язку декларування коштів при кожному перетині кордону з Іспанією.

Щодо встановлення процесуальних гарантій, то рішення Вищого суду Мадриду не містило аналізу пропорційності оскаржуваного заходу, незважаючи на необхідність такого аналізу відповідно до закону, що розглядається. Дійсно, у рішенні не згадуються ні особисті обставини заявника, ні документи або інші докази, які він надав.

Винятки щодо справ, що є предметом розгляду у «вищому суді»

У сфері адміністративного судочинства Верховний суд входив до системи судів загальної юрисдикції, до яких апеляційні скарги можуть бути подані одразу після Вищого суду, якщо позовна вимога досягнула необхідних меж (встановлений законом у розмірі 600 000 євро). Тому не було й підстав вважати Вищий суд правосуддя вищим судовим органом.

Орган, що розглядається як суд першої інстанції

Відповідно до пояснювальної доповіді до Протоколу № 7 до Конвенції, органи, «які не є судами за змістом статті 6 Конвенції», не можуть розглядатися як «суди». Це стосується органу, відповідального за накладення штрафу в цій справі, тобто Головного управління казначейства та фінансової політики, яке безпосередньо підпорядковане Міністерству економіки. Тому судом першої інстанції, до якого звернувся заявник, був Вищий суд.

Невідповідність ролі Конституційного суду щодо забезпечення необхідного другого рівня юрисдикції судів

Відповідно до пояснювальної доповіді апеляційні або касаційні суди можуть підпадати під критерії визначення того, що відповідає вимогам забезпечення «права на апеляцію». Проте це не є застосовним до конституційних судів. Зважаючи на компетенцію суду, яку здійснює Конституційний суд Іспанії в межах розгляду апеляційної скарги, Суд вважає, що він не забезпечує відповідного другого рівня юрисдикції.

В іспанському законодавстві повноваження щодо розгляду питань звичайного права здійснюють суди, що входять до складу судової системи (включаючи апеляційні та касаційні суди). Що стосується, зокрема, оскарження рішень судів в порядку амраго, Органічний закон про Конституційний суд обмежує повноваження останнього щодо оцінки того, чи були порушені права чи свободи заявника та чи були захищені / відновлені ці права або свободи; за змістом положень основного закону визначено, що Конституційний суд повинен утримуватися від будь-якого іншого розгляду, що стосується дій судових органів. Сам Конституційний суд підкреслював у своїй практиці, що апеляцію за процедурою ампаро не можна порівнювати із касаційним оскарженням.

Незважаючи на відповідність перехідним положенням, викладеним у розглядуваному Законі, реалізація встановлених у ньому обмежень щодо заявника порушила саму суть права, закріпленого за статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції, що перевищила межі свободи розсуду держави.

Висновок

Порушення статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції (право на оскарження в кримінальних справах).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 30 червня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 4 ПРОТОКОЛУ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НЕ БУТИ ПРИТЯГНЕНИМ ДО СУДУ АБО ПОКАРАНИМ ДВІЧІ)

[BAJČIĆ v. Croatia \(№ 67334/13\)](#)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на те, що його було піддано суду та покарано двічі за одне й те саме правопорушення на транспорті. Вперше заявник був визнаний винним за проступок, що полягав у перевищенні швидкості, пізніше – в рамках кримінального провадження за спричинення ДТП зі смертю потерпілого. Заявника було оштрафовано в рамках першого провадження та призначено покарання у вигляді позбавлення волі в другому.

У жовтні 2004 року заявник, який перевищив допустиму швидкість руху на автомобілі, спричинив дорожньо-транспортну пригоду, внаслідок якої потерпіла особа загинула.

У липні 2006 року суд із розгляду незначних правопорушень призначив заявникові штраф за перевищення швидкості, керування несправним автомобілем та залишення місця події без інформування поліції. Суд також призначив заявникові позбавлення права керувати транспортними засобами на 6 місяців та проставленням 5 балів у його водійському посвідченні.

Тим часом прокуратура у червні 2005 року пред'явила заявникові обвинувачення у спричиненні ДТП зі смертельним наслідком. У березні 2011 року міський суд визнав заявника винним та призначив йому покарання у вигляді 1 року та 6 місяців позбавлення волі. Рішення суду було підтримане судом апеляційної інстанції, а апеляційний суд відхилив аргумент заявника про те, що його вже було покарано судом із розгляду незначних правопорушень.

Апеляційний суд зауважив, що цей злочин, який спричинив небезпеку в умовах дорожнього руху, однак у кінцевому підсумку загибелі не було, був класифікований як незначне правопорушення, а тому по суті заявникові не було пред'явлено того самого обвинувачення.

Скарги заявника до Верховного та Конституційного судів були відхилені.

Оцінка Суду

ЄСПЛ знову нагадав, що предметом статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції є запобігання несправедливості обвинувачення чи покарання особи двічі за одне й те саме правопорушення. Передбачена цією статтею заборона стосувалась обвинувачення чи судового розгляду другого «правопорушення», оскільки останнє виникає у зв'язку з ідентичними фактами чи фактами, що по суті є одними й тими ж.

Обставини, за яких заявника було покарано в межах провадження щодо незначних правопорушень, стосувалися керування несправним автомобілем

та залишення місця події без повідомлення і не охоплювались подальшими кримінальними обвинуваченнями, а тому не могли по суті розглядатись як ті самі обставини, за яких заявника пізніше було покарано в рамках кримінального провадження.

Перевищення швидкості руху було ключовим у рамках провадження з незначних правопорушень та важливою складовою кримінального обвинувачення і засудження заявника в рамках кримінального провадження щодо ДТП зі смертельним наслідком.

Паралельні провадження, як у цьому разі, не виключаються згідно зі статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції за умови, що вони «достатньо тісно пов'язані по суті та в часі» з тим, щоб продемонструвати, як вони формують комплексний і послідовний підхід до протиправного діяння.

У справі заявника Суд установив, що провадження та покарання сформуливали єдине та пропорційне ціле.

Крім цього, провадження проти заявника були взаємодоповнюючими. Провадження з незначних правопорушень було направлено на розгляд з приводу недотримання заявником правил дорожнього руху, а саме дозволеної швидкості руху, та дотримання громадської безпеки, тоді як у кримінальному провадженні було розглянуто покарання заявника за наслідки перевищення ним дозволеної швидкості – смерті пішохода.

До того ж заявник міг передбачити, що такі двоєдині каральні провадження могли бути порушені стосовно нього. За національним законодавством заповідання смерті внаслідок ДТП не може бути предметом розгляду в рамках провадження з незначних правопорушень. Поєднання обох видів проваджень (незначне та кримінальне) було частиною заходів, що звично застосовувалися на той час для накладення санкцій за недотримання правил безпеки дорожнього руху і за небезпечне водіння, що спричинило смерть потерпілого.

Крім цього, два етапи проваджень були розпочаті практично одночасно, тривали паралельно протягом більше 14 місяців, до червня 2006 року, коли рішення про призначення покарання в рамках провадження щодо незначних правопорушень набрало законної сили. Кримінальне провадження щодо заявника розглядалось упродовж 6 років і 10 місяців в межах чотирьох рівнів юрисдикції, протягом періоду, що не був достатнім для того, що роз'єднати в часі обидва види проваджень.

Зрештою, ЄСПЛ дійшов висновку, що мав місце достатній рівень взаємодії між двома судами в обох провадженнях і що взяті разом призначені покарання не становили для заявника надмірного тягаря, а обмежилися лише тим, що було суворо необхідним з огляду на тяжкість правопорушення. Фактично заявникові призначили покарання у вигляді 1 року і 6 місяців позбавлення волі, тоді як максимальний строк покарання за спричинення ДТП зі смертельним наслідком становив 5 років.

Тому Суд не встановив зловживань з боку права держави у застосуванні покарання. Він не дійшов висновку, що заявникові була заподіяна будь-яка непропорційна шкода в результаті дублювання проваджень і покарань. Навпаки,

вони були частиною комплексної системи покарань за національним законодавством за недотримання правил безпеки дорожнього руху, що призвело до ДТП зі смертельним наслідком.

Висновок

Відсутність порушення статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути притягненим до суду або покараним двічі).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 жовтня 2020 року й набуло статусу остаточного 8 січня 2021 року.

СТАТТЯ 1 ПРОТОКОЛУ № 12 ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАГАЛЬНА ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ)

[NAPOTNIK v. Romania \(№ 33139/13\)](#)

Обставини справи

Справа стосувалася тверджень заявниці – дипломатичного представника, про те, що її було відкликано з посади в посольстві Румунії в Любляні (Словенія) у зв'язку із її вагітністю.

Заявницю було направлено до м. Любляни в березні 2007 року. Вона мала консульські обов'язки: її робота головним чином складалася з надання допомоги румунським громадянам у надзвичайних ситуаціях, таких як ув'язнення поліцією без документів, що посвідчують особу або госпіталізації.

Заявниця у квітні 2007 року вийшла заміж за громадянина Словенії, у них народилось двоє дітей (у червні 2008 року та в липні 2009 року).

Під час своєї першої вагітності заявниця була відсутня на роботі з листопада 2007 року по лютий 2008 року, зокрема, у зв'язку з тим, що її лікар призначив постільний режим та вона використовувала свою щорічну відпустку. Упродовж цього періоду діяльність консульської служби була призупинена і прохання про надання допомоги направлялись до сусідніх країн. Під час перебування заявниці у відпустці по вагітності та пологах на її посаду знайшли тимчасового працівника.

Як тільки заявниця повідомила про свою другу вагітність у січні 2009 року, Міністр закордонних справ вирішив припинити її роботу в м. Любляні та відкликати заявницю до м. Бухаресту. Міністр дійшов висновку, що вона не могла виконувати свою роботу у зв'язку із візитами до лікаря та перебуванням у відпустці по вагітності та пологах.

Заявниця відразу написала заяву про надання їй відпустки по догляду за дитиною і далі разом із чоловіком поїхала на дипломатичну роботу за кордон за місцем його роботи, а на свою роботу в Міністерстві закордонних справ повернулася у вересні 2015 року. На час припинення трудового контракту заявниці не виплачувалась заробітна плата.

У вересні 2009 року заявниця звернулася із цивільним позовом до Міністра, стверджуючи, що припинення її роботи за кордоном було дискримінаційним, оскільки єдиною підставою для цього була її вагітність. Національні суди відхилили її позов своїм остаточним рішенням у листопаді 2012 року, зазначивши, що припинення її роботи не було дисциплінарним заходом, а було прийняте з огляду на забезпечення функціонування консульської секції посольства в м. Любляні.

Оцінка Суду

ЄСПЛ вказав, що стандарти усталеної практики, розвинуті щодо захисту за статтею 14 Конвенції, були застосовні до справ, порушених за статтею 1

Протоколу № 12 до Конвенції. Крім іншого, ЄСПЛ підкреслив, що для цілей статті 14 Конвенції різниця у поводженні була дискримінаційною у разі «відсутності об'єктивного та розумного виправдання».

Уряд визнав, що вагітність заявниці відіграла роль при прийнятті рішення про припинення її дипломатичної місії. Лише жінки можуть бути піддані неоднаковому ставленню у зв'язку із цим, а тому ЄСПЛ визнав, що із заявницею фактично поводитись по-іншому у зв'язку із приналежністю до певної статі.

Однак така різниця у поводженні могла бути розцінена як дискримінація лише у разі, якщо вона не була виправдана. На думку Суду, національні органи влади надали відповідні та достатні причини виправдання припинення дипломатичної місії заявниці за кордоном.

Крім того, таке рішення було необхідним для забезпечення та підтримки функціональної спроможності консульського відділу посольства і, зрештою, задля захисту прав інших осіб, а саме румунських громадян, які потребують допомоги за кордоном. Беручи до уваги характер роботи заявниці та невідкладність запитів / прохань, які вона покликана вирішувати, її відсутність на роботі могла поставити під загрозу консульські функції в посольстві. Це було наочно продемонстровано, коли консульські функції були призупинені, і запити / прохання про надання допомоги направлялися до сусідніх країн у певний період під час першої вагітності заявниці.

У будь-якому разі наслідки прийняття такого рішення не спричинило заявниці серйозних труднощів. Її не було звільнено, і таке рішення було прямо заборонено національним законодавством про рівні можливості та суперечило б міжнародним обов'язкам Румунії. Як вказали національні суди, це рішення не було заходом дисциплінарної відповідальності. Фактично роботодавець заявниці продовжував її підвищувати за посадою: вперше у грудні 2007 року, хоча вона була відсутня впродовж своєї першої вагітності, і знову у вересні 2016 року, після спливу року з моменту повернення до роботи.

Тому Суд визнав, що порушення статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції у цій справі не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції (загальна заборона дискримінації).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 20 жовтня 2020 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

КОНСУЛЬТАТИВНІ ВИСНОВКИ ЗА ПРОТОКОЛОМ № 16 ДО КОНВЕНЦІЇ

Консультативний висновок на запит Конституційного суду Вірменії № 16-2019-001 стосовно використання відсильних методів під час визначення правопорушення та стандартів порівняння кримінального закону, чинного на час вчинення правопорушення, з кримінальним законом, викладеним у новій / зміненій редакції

Обставини, викладені у запиті

У 2018 році колишнього Президента Вірменії Р. Кочаряна звинуватили у поваленні конституційного ладу, головним чином, у зв'язку з оголошенням надзвичайного стану та використанням військових збройних сил для придушення протестів після виборів у лютому – березні 2008 року. На час пред'явлення йому обвинувачення у 2018 році до положень Кримінального кодексу було внесено зміни (у 2009 році) таким чином, що визначення цього правопорушення стало ширшим в одному аспекті та вузчим в іншому, порівняно з положеннями закону, що були чинними на час вчинення стверджуваних правопорушень у 2008 році.

Як суд першої інстанції, так і Р. Кочарян звернулись із заявами до Конституційного суду, і останній звернувся із запитом до Суду з метою отримання консультативного висновку з таких питань:

1. Чи поняття «закон» за статтею 7 Конвенції, про яке згадується і в інших статтях Конвенції, наприклад у статтях 8–11, характеризується однаковими вимогами щодо його якості (визначеності, доступності, передбачуваності та стабільності)?

2. Якщо ні, то які існують стандарти розмежування?

3. Чи відповідає кримінальний закон, що визначає злочин та містить посилання на певні правові положення юридичного акта з найвищою юридичною силою та високим рівнем абстракції (мається на увазі те, що акт, на який відсилає норма кримінального кодексу, в цьому випадку – конституція, має високий ступінь абстракції; прим. Р. Б.), вимогам визначеності, доступності, передбачуваності та стабільності?

4. Які стандарти з огляду на принцип заборони зворотної дії кримінального закону (пункт 1 статті 7 Конвенції) встановлені для порівняння кримінального закону, чинного на час скоєння злочину та зміненого кримінального закону, для того, щоб встановити їхні контекстуальні (суттєві) схожості та відмінності?

Консультативний висновок Суду

1. У своєму другому консультативному висновку за Протоколом № 16 до Конвенції Суд, зокрема, визначив обсяг своїх висновків, що було обумовлено двома особливостями цього запиту.

По-перше, оскільки Суд дійшов висновку, що питання, принаймні частково, мають широкий та загальний характер, він повторив, що його висновки мають

обмежуватись питаннями, які пов'язані із національним провадженням. Суд також роз'яснив, що рішення Колегії про прийняття запиту загалом не може позбавити Суд можливості використати всі надані йому повноваження, зокрема щодо юрисдикції Суду, та не перешкоджає Суду самостійно оцінювати (на основі запиту, отриманих заперечень та інших наданих матеріалів), чи кожне із проставлених запитань відповідає вимогам статті 1 Протоколу № 16 до Конвенції. На основі цього Суд вирішив не відповідати на перше та друге питання, оскільки за результатами їх вивчення не було встановлено прямого зв'язку з внутрішнім національним провадженням і вони не можуть бути переформульовані для того, щоб Суд міг здійснювати свою консультативну функцію ефективно та відповідно до її мети.

По-друге, особливою рисою цього запиту було те, що цей запит розглядався Конституційним судом Вірменії згідно з процедурою надання консультативного висновку, а отже, судовий розгляд у загальних судах не було здійснено. Таким чином, фактичні обставини справи не були проаналізовані та встановлені національними судами. Відповідно до принципу субсидіарності, Велика Палата ЄСПЛ діяла на основі фактів, наданих Конституційним судом, і її висновок буде відображений у тлумаченні Конституційним судом національного права у світлі Конвенції, яке, у свою чергу, буде застосоване судом першої інстанції до конкретних обставин справи.

2. Далі Суд відповів на третє та четверте питання запиту, завдяки чому розвинув певні аспекти свого прецедентного права за статтею 7 Конвенції.

(а) Третє питання відсилає до факту звинувачення Р. Кочеряна у вчиненні правопорушення, яке було визначене шляхом посилання на певні положення Конституції. Відповідаючи на це питання у світлі вимог чіткості та передбачуваності за статтею 7 Конвенції, Суд вперше висловив чітку позицію щодо законодавчої техніки формування «бланкетних норм», а саме у випадках, коли положення матеріального кримінального закону («відсильні / бланкетні положення») під час визначення елементів складу злочину відсилають до правових положень поза межами кримінального права («положення, до якого відсилає»):

«Використання законодавчої техніки формування «бланкетних норм» при криміналізації дій або бездіяльності саме собою не є несумісним з вимогами статті 7 Конвенції. Як бланкетні норми, так і положення, до яких ці норми відсилають, узяті разом, мають надавати відповідній особі можливість передбачати, у разі необхідності – з юридичною допомогою, яка поведінка може потягнути за собою його або її кримінальну відповідальність. Ця вимога однаково застосовується у випадках, де положення, на які зроблено посилання, займають вище ієрархічне положення у правовому порядку чи вищий рівень абстракції, ніж відсильні / бланкетні положення.

Найбільш ефективний шлях забезпечення чіткості та передбачуваності полягає в тому, що посилання має бути чітким, і у бланкетних нормах мають бути викладені елементи складу правопорушення. Крім того, положення, до яких відсилає бланкетна норма, не можуть розширювати обсяг криміналізації, наведений у бланкетних нормах. У будь-якому випадку суд, який застосовує бланкетні норми

та положення, до яких відсилає бланкетна норма, має оцінити, чи є передбачуваною кримінальна відповідальність з урахуванням обставин справи».

Дійшовши такого висновку, Суд використав прецедентну практику, в якій такий метод було імпліцитно застосовано (*Kuolelis and Others v. Lithuania*; *Haarde v. Iceland*). Суд також уточнив, що конституційні положення часто надалі розвиваються завдяки актам нижчих законодавчих рівнів, некодифікованих конституційних звичаїв та юриспруденції. Таким чином, Суд підтвердив свій попередній висновок, що стаття 7 Конвенції не виключає того, що докази існуючої конституційної практики можуть бути частиною загального аналізу національним судом передбачуваності правопорушення на основі конституційного положення. Крім того, обидві з наведених вище справ, де не було встановлено порушення статті 7 Конвенції, продемонстрували, що статус обвинуваченого є важливим фактором, у зв'язку із чим може вимагатись особлива обережність від професійних політиків / посадових осіб вищого рівня під час оцінювання того, чи може поведінка потягнути за собою кримінальну відповідальність.

(b) Четверте питання запиту стосувалося законодавчої зміни визначення злочину, у вчиненні якого була обвинувачена особа. Це питання набуло ширшого змісту в одному аспекті та вужчого – в другому, порівняно з положеннями, чинними на час скоєння правопорушення. Хоча прецедентна практика Суду не пропонує повного переліку критеріїв для порівняння послідовних кримінальних законів, Суд застосував свій підхід у справах, пов'язаних зі зміною кваліфікації обвинувачення (*G. v. France*; *Ould Dah v. France*; *Berardi and Mularoni v. San Marino*; та *Rohlana v. the Czech Republic* [ВП]), підкреслюючи, зокрема, те, що він враховує особливі обставини справи, до того ж формальна класифікація правопорушень не має значення для справи. Таким чином, Суд поширив застосування «принципу конкретизації», розвинутого в контексті зміни покарань (*Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina* [ВП]), і щодо цієї справи, включаючи внесення змін до визначення самого правопорушення. Якщо на основі зазначеного принципу наступний закон вважається більш суворим, аніж закон, чинний на час вчинення стверджуваного правопорушення, то він не може бути застосований.

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (2020). Рішення за період із 01.01.2020 по 24.12.2020 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. – Київ, 2021. – 96 стор.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>,

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер та не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua